

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»**

На правах рукопису

ВОЙЦЕХОВСЬКА ХРИСТИНА ВІТАЛІЇВНА

УДК 347.195.21

**ФОНД ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ
ЯК УЧАСНИК ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне
приватне право

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник:
Зозуляк Ольга Ігорівна
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
 РОЗДІЛ 1 Цивілістичні засади функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	
1.1 Стан наукової розробки проблеми участі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у цивільних правовідносинах та методологія дослідження.....	15
1.2 Еволюція законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб.....	21
1.3 Поняття, організаційно-правова форма та функції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.....	34
1.4 Об'єкти та суб'єкти гарантування вкладів.....	57
Висновки до Розділу 1.....	77
 РОЗДІЛ 2 Цивільно-правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	
2.1 Поняття та елементи цивільно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.....	81
2.2 Правові засади створення та порядок припинення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.....	87
2.3 Правовий режим майна Фонду гарантування вкладів фізичних осіб....	100
2.4 Цивільно-правова правосуб'єктність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.....	116
Висновки до Розділу 2.....	131

РОЗДІЛ 3 Загальна характеристика договірних відносин Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

3.1 Передумови участі та види договорів, учасником яких виступає Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.....	136
3.2 Договір про виплату гарантованих сум відшкодувань вкладника.....	142
3.3 Цивільно-правова характеристика окремих договірних зобов'язань Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.....	156
Висновки до Розділу 3.....	167
ВИСНОВКИ.....	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	174
ДОДАТОК	202

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВСУ	Верховний суд України
ГК України	Господарський кодекс України
Директива ЄС	Директива Європейського Союзу
ЗУ	Закон України
КАС України	Кодекс адміністративного судочинства України
МФО	Міжнародна фінансова організація
НБУ	Національний Банк України
НПФ	Недержавний пенсійний фонд
Ощадбанк	Державний ощадний банк України
ФКСД (FDIC)	Федеральна корпорація зі страхування депозитів
Фонд	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
ФРС	Федеральна резервна система
ЦК України	Цивільний кодекс України

ВСТУП

Актуальність теми. Економіка будь-якої держави залежить передусім від стабільності банківської системи та нею обумовлена. Значний сегмент даної діяльності складають пасивні банківські операції, що опосередковуються договором банківського вкладу (депозиту). З можливих двох шляхів забезпечення повернення вкладів фізичних осіб – страхування вкладів та державного гарантування вкладів, Україною пріоритетним визнано саме інститут державного гарантування банківських вкладів. Про це свідчить уже більш як 15-річне функціонування даного інституту, оскільки ще 10 вересня 1998 року Президентом України підписаний Указ № 996/98 «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб - вкладників комерційних банків», яким було затверджене «Положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів», а також кроки вітчизняного законодавця щодо реформування системи гарантування вкладів, що втілились у Законі України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», який прийнятий Верховною радою України 23 лютого 2012 року та набув чинності 22 вересня 2012 року (далі – Закон).

Беззаперечним залишається факт, що засоби врегулювання відносин, яким характерні такі ознаки як: свобода договору, юридична рівність, диспозитивність, самостійна майнова відповідальність – проникають у такі сфери суспільного життя, регулювання яких раніше було публічно-правовим. Система гарантування вкладів фізичних осіб не є винятком у цьому сенсі. Якщо ще до недавнього часу регулювання діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд) належало до сфери публічного права, то на сьогодні можна з упевненістю стверджувати про наявність тенденції до поширення приватно-правових механізмів урегулювання відносин окресленої сфери.

У чинному Законі перед наукою цивільного права поставлене завдання, що

полягає у тлумаченні законодавчої моделі Фонду, зокрема, в аспекті специфіки управління, правової природи, особливостей його правосуб'єктності. На сьогодні можна констатувати, що попри надзвичайно важливу функцію Фонду, яка проявляється у стабілізації цивільного обороту, приватні засади його функціонування невинновдано залишилися на периферії наукових досліджень. Це ускладнює процес доктринального пізнання поняття «Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», визначення його місця в системі учасників цивільних правовідносин, характеристики правового режиму майна Фонду, здатності нести самостійну цивільно-правову відповідальність, а також характеристики договірних відносин за участі останнього.

Питання теоретичних аспектів юридичних осіб, до яких належить Фонд, та специфіки їх участі у цивільних правовідносинах знаходимо у працях: С. С. Алексєєва, І. Е. Берестової, В. І. Борисової, М. І. Брагінського, С. М. Братуся, В. А. Васильєвої, Л. В. Винара, О. М. Вінник, В. В. Вітрянського, М. К. Галянтича, А. Б. Гриняка, О. В. Дзери, А. В. Зеліско, О. І. Зозуляк, О. С. Іоффе, Н. В. Козлової, В. М. Коссака, В. В. Кочина, О. О. Красавчикова, Н. С. Кузнєцової, І. М. Кучеренко, В. В. Лаптева, Д. С. Лещенка, В. В. Луця, Є. О. Мічуріна, О. О. Первомайського, В. Д. Примака, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Є. О. Суханова, Є. О. Харитонова, Б. Б. Черепакіна, В. С. Щербини та інших.

На сьогодні наявні дисертаційні дослідження присвячені Фонду, проте з точки зору фінансового та адміністративного права. Серед наукових праць, що торкаються досліджуваної проблематики, передусім, можна назвати кандидатські дисертації Т. В. Мазур «Правовий режим Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у банках» (2008 рік), основою якої є дослідження публічно-правових аспектів функціонування останнього, а також М. С. Чемериса «Фінансово-правові основи гарантування і страхування вкладів фізичних осіб» (2015 рік), у якій окреслено питання фінансово-правового регулювання відносин у сфері гарантування і страхування вкладів фізичних осіб.

Окремо варто вказати на кандидатську дисертацію Ю. В. Вітки «Недержавні пенсійні фонди: особливості цивільно-правового статусу» (2008 рік), яка

присвячена проблемам цивільно-правового становища недержавних пенсійних фондів. Слід також виокремити наукові праці дослідників: К. О. Васиної (К. А. Васиной) «Цивільно-правовий статус фонда за законодавством Російської Федерації» (Гражданско-правовой статус фонда по законодательству Российской Федерации) (2008 рік) та В. В. Кочина «Непідприємницькі товариства як юридичні особи приватного права» (2012 рік), які внесли корективи у теоретичну значущість зазначеної проблематики та науку цивільного права відповідно. У сфері розвитку вітчизняної цивілістики щодо окреслення сутності фондів як установ вбачається за доцільне назвати праці Д. С. Лещенка «Правовий статус установ в цивільному праві України» (2005 рік) та І. П. Жигалкіна «Установи як юридичні особи» (2009 рік).

Окремих же комплексних монографічних досліджень, присвячених Фонду з точки зору цивільно-правової науки на сьогодні немає. Отже, недослідженість у межах цивілістичної доктрини статусу Фонду, як власне і фондів у цілому, відсутність на рівні Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) положень щодо регламентації правового становища фондів, недоліки і суперечності окремих норм законодавства, що регламентують правовий статус Фонду, в свою чергу і породжують спірні теоретичні положення, а також проблеми правозастосування у сфері діяльності Фонду. Вказане зумовлює необхідність розроблення відповідних питань у науці цивільного права та надання на їх основі пропозицій щодо подальшого реформування вітчизняного законодавства, що і актуалізує обрану тему дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася з урахуванням вимог Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 року, відповідно до Пріоритетних напрямків розвитку правової науки на 2011-2015 роки, затверджених загальними зборами Національної академії правових наук України 24 вересня 2010 року, а також згідно із планом науково-дослідних робіт кафедри цивільного права Юридичного інституту Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» у межах

державної цільової комплексної програми «Правові проблеми здійснення майнових та особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0110U001557). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» 27 листопада 2013 року (протокол № 11).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у визначенні правового статусу Фонду як учасника цивільних правовідносин, а також напрацюванні пропозицій щодо вдосконалення норм чинного законодавства у досліджуваній сфері відносин, положень цивілістичної доктрини, судової та договірної практики.

Досягнення зазначеної мети можливе в процесі вирішення таких основних *задач*:

- визначити стан наукової розробки проблем участі Фонду у цивільних правовідносинах та окреслити методологію дослідження;
- охарактеризувати еволюцію законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб;
- порівняти норми цивільного законодавства України із положеннями законодавства іноземних держав у сфері регулювання відносин щодо гарантування вкладів;
- визначити поняття та організаційно-правову форму Фонду, здійснити аналіз його функцій;
- дослідити об’єкти та суб’єкти гарантування вкладів фізичних осіб;
- виявити конститутивні елементи цивільно-правового статусу Фонду;
- визначити правові засади створення та порядок припинення Фонду;
- проаналізувати правовий режим майна Фонду;
- охарактеризувати цивільно-правову правосуб’єктність Фонду;
- проаналізувати договірні відносини, у які вступає Фонд при реалізації поставлених перед ним завдань, та інші відносини приватноправового характеру;
- розробити на основі авторського підходу пропозиції щодо вдосконалення

чинного законодавства у досліджуваній сфері правовідносин.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що пов'язані з діяльністю Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Предмет дослідження становить Фонд гарантування вкладів фізичних осіб як учасник цивільних правовідносин.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження виступали загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, як-от: історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, формально-логічний, техніко-юридичний, спеціально-юридичний, метод узагальнення та прогнозування.

Застосування історико-правового методу дало змогу простежити еволюцію законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та стан наукової розробки проблеми участі Фонду у цивільних правовідносинах (підрозділи 1.1, 1.2). Порівняльно-правовий метод залучено для аналізу окремих аспектів законодавства зарубіжних країн у сфері гарантування вкладів фізичних та юридичних осіб. Використання даного методу зумовлено метою та завданнями дослідження для побудови чіткого несуперечливого підходу щодо цивільно-правових засад сутності Фонду, які вимагали порівняння значної кількості економічних та юридичних категорій для з'ясування природи досліджуваних явищ і виявлення тотожного та нелогічного (підрозділи 1.2, 1.4, 2.2). Системно-структурний метод надав можливість визначити місце Фонду у системі юридичних осіб (підрозділи 1.2, 1.3). Техніко-юридичний метод застосовувався при дослідженні елементів цивільно-правового статусу Фонду та характеристиці договірних відносин за участю останнього (підрозділи 2.1, 3.3). Спеціально-юридичний метод застосовувався при дослідженні наукових праць фахівців суміжних галузей знань щодо характеристики окремих елементів цивільно-правового статусу Фонду (підрозділи 2.1-2.4). Формально-логічний метод сприяв послідовному викладу суджень та умовиводів, а також використовувався для виявлення суперечностей, які наявні у теорії та законодавстві, зокрема цивільному, що стосуються даного питання (підрозділи 2.3, 3.2, 3.3). Методи

узагальнення та прогнозування застосовано в процесі формулювання висновків до розділів та загальних висновків. Окрім вказаних основних методів, використовувались також діалектичний метод, метод аналізу, метод моделювання та інші, за допомогою яких було сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першою науковою працею з точки зору цивільно-правової науки, яка здійснена після прийняття 23 лютого 2012 року Верховною радою України Закону. У процесі дослідження сформульовано, обґрунтовано, доведено або додатково аргументовано низку положень та висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

1) запропоновано розширити суб'єктний склад правовідносин із гарантування вкладів, а саме: а) склад учасників системи гарантування вкладів фізичних осіб – шляхом включення в його структуру Державного ощадного банку України та кредитних спілок; б) склад осіб, що мають право на відшкодування – шляхом поширення права гарантування вкладів не тільки на фізичних осіб (у тому числі фізичних осіб-підприємців), а й на юридичних осіб;

2) доведено необхідність розширення об'єктів гарантування вкладів шляхом поширення відповідної суми гарантування на вклади у банківських металах; обґрунтовано доцільність на законодавчому рівні закріпити поняття «спільного депозиту» та передбачити право на відшкодування кожному з вкладників (володільців рахунку) у межах гарантованої суми відшкодування;

3) обґрунтовано, що договір про виплату гарантованих сум відшкодувань вкладникам має цивільно-правову природу, внаслідок чого зроблено висновок про те, що досліджуваний договір є: консенсуальним, двостороннім, оплатним; сторонами договору виступають Фонд та банки-агенти; істотними умовами договору є предмет та строк;

4) доведено некоректність законодавчого підходу щодо участі банків у Фонді, який створюється в організаційно-правовій формі установи, оскільки це суперечить правовій природі установ як унітарних юридичних осіб, та

запропоновано замінити поняття «банк-учасник» – поняттям «суб'єкт, що сплачує збір»;

5) аргументовано необхідність реформування правового механізму джерел формування майна Фонду шляхом: а) законодавчого визначення мінімального розміру коштів Фонду; б) регулярної участі держави при сплаті зборів до Фонду; в) визначення регулярних внесків банків через запровадження точних ставок регулярного збору до Фонду на рівні Закону, а не в межах його підзаконних нормативно-правових актів; г) доведено доцільність удосконалення критеріїв відбору ризикових банків при сплаті банками до Фонду диференційованих внесків з урахуванням структури їх активів, пасивів та частки в банківській системі;

б) визначено систему договірних зобов'язань, у які вступає Фонд та здійснено їх поділ на: а) договори, що укладаються з метою гарантування вкладів (договір про співробітництво у сфері відшкодування гарантованих сум вкладів, договір цільової позики); б) договори, спрямовані на виведення неплатоспроможних банків з ринку фінансових послуг (уступка права вимоги, переведення боргу, купівля-продаж, управління майном); в) договори, спрямовані на примноження майнової основи та зростання статутного капіталу Фонду (інвестиційний договір та договір банківського вкладу (депозиту) в НБУ);

7) доведено позицію про те, що недоцільним є застосування такої форми припинення Фонду, як реорганізація, в силу специфічної правової природи останнього, спеціальної мети його створення та діяльності;

удосконалено:

8) підходи щодо питань ліквідації Фонду, зокрема: а) запропоновано авторський підхід щодо підстав ліквідації Фонду та черговості і порядку задоволення вимог кредиторів до Фонду; б) аргументовано доцільність закріплення фундаментальних норм про ліквідацію Фонду не в рамках окремого Закону, а в межах чинного, шляхом доповнення останнього окремим розділом;

9) положення про те, що з метою вдосконалення механізму правового регулювання цивільно-правової відповідальності Фонду на рівні Закону слід визначити: а) засади економічної самостійності Фонду та самостійної майнової

відповідальності за власними зобов'язаннями; б) субсидіарну відповідальність держави за зобов'язаннями Фонду;

10) тезу щодо розширення напрямів інвестиційної діяльності Фонду, зокрема шляхом інвестування не тільки у державні цінні папери, а й цінні папери приватних емітентів;

11) правовий механізм захисту прав вкладників при ліквідації банків, шляхом запровадження черговості задоволення їх вимог у другу, а не у четверту чергу, що забезпечило б більше можливостей на отримання неповерненої суми вкладу;

дістали подальший розвиток:

12) положення про специфіку участі Фонду у договірних зобов'язаннях, що проявляються у наступному: а) здатності Фонду в силу спеціальної правосуб'єктності укладати лише обмежене коло договорів; б) обумовленості виникнення і реалізації правосуб'єктності Фонду укладенням договорів, прямо передбачених спеціальним законом; в) запровадженні у регулюванні договірних відносин значного масиву імперативних норм, спрямованих на охорону приватноправових інтересів вкладників та публічних інтересів держави; г) встановленні меж реалізації принципу свободи договору;

13) науковий підхід щодо перспективності виокремлення фондів у самостійну організаційно-правову форму юридичних осіб на рівні Цивільного кодексу України;

14) теза з приводу того, що цивільна правоздатність Фонду є спеціальною, та щодо приналежності договорів, що виходять за її межі, до оспорюваних.

На підставі наведених положень розроблено низку пропозицій щодо оптимізації законодавства України, зокрема пропонується внести зміни до Закону, а саме у дисертації запропоновано авторський проект Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації положення, висновки, пропозиції та рекомендації

можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* – під час проведення подальших наукових пошуків, пов'язаних із дослідженням сутності Фонду та його місця в системі цивільних правовідносин;
- *законотворчій діяльності* – в процесі вдосконалення цивільного законодавства України в сфері гарантування вкладів фізичних осіб;
- *правозастосовній сфері* – у діяльності Фонду, а також при розгляді і вирішенні цивільних спорів, що пов'язані з його діяльністю;
- *навчально-методичній роботі* – під час викладання навчальних дисциплін цивільно-правового та господарського спрямування, а також написання відповідних підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Сформульовані у дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист отримані автором самостійно.

У співавторстві опубліковано наукову працю: Проблемні аспекти визначення організаційно-правової форми Фонду гарантування вкладів фізичних осіб // Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 25-26 січня 2013 року. – у 2-х частинах. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2013. – Ч. 1. – С. 57-58. Особистий науковий внесок здобувача у даній науковій праці полягає у дослідженні організаційно-правової форми Фонду, а також законодавчого підходу щодо участі банків у Фонді, який створюється в організаційно-правовій формі установи.

Апробація результатів дисертації. Одержані здобувачем у процесі дослідження наукові висновки, узагальнення та пропозиції пройшли апробацію на всеукраїнських науково-теоретичних та науково-практичних конференціях: «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 25-26 січня 2013 року), «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Запоріжжя, 01-02 червня 2013 року), «Корпоративні правочини» (м. Івано-Франківськ, 27-28 вересня 2013 року),

«Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, 16 травня 2014 року), «Корпоративне право України та інших європейських країн: порівняльно-правова характеристика» (м. Івано-Франківськ, 26 вересня 2014 року), «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, 15 травня 2015 року).

Публікації. Результати дослідження відображено в 12 наукових працях, серед яких 6 наукових статей у виданнях, які віднесені до переліку фахових для юридичних наук, у тому числі 1 стаття у науковому періодичному виданні іноземної держави, а також 6 тез доповідей у збірниках матеріалів науково-теоретичних та науково-практичних конференцій, у тому числі 1 у співавторстві.

РОЗДІЛ 1

ЦИВІЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

1.1 Стан наукової розробки проблеми участі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у цивільних правовідносинах та методологія дослідження

Науковцями неодноразово акцентувалася увага на потребі вдосконалення чинного цивільного законодавства у зв'язку з прогалинами, які існують у приватному праві, зокрема вчені-цивілісти у своїх дослідженнях зауважують на потребі внесення змін до правового забезпечення щодо юридичних осіб, а також висловлюються на необхідності модернізації ознак, що характеризують юридичну особу публічного права. Як влучно зауважує науковець в даній сфері, саме від впорядкованості видів та організаційно-правових форм юридичних осіб вдасться досконаліше окреслити елементи їх цивільно-правового статусу, а отже – міцніше утвердити той чи інший різновид юридичної особи як повноцінного учасника відносин приватноправової сфери [1, с. 209-210].

Крім того, слід зауважити, що вітчизняне законодавство щодо правового статусу юридичних осіб відзначається значною розгалуженістю та нагромадженням великої кількості нормативно-правових актів, а за такого стану речей кількісні характеристики законодавчих положень часто нівелюють якісні [2, с. 74].

Аналіз літератури, присвяченої фондам загалом, доводить, що як складне явище вони існують на стику різних дисциплін. В свою чергу, питання Фонду почало активно обговорюватися в Україні порівняно нещодавно. Зокрема, потреба в проведенні додаткових наукових пошуків щодо Фонду зумовлена активною його інтеграцією в цивільні правовідносини та надання останньому після прийняття

чинного Закону більших повноважень і можливостей у цій сфері. Досліджуючи статус Фонду як учасника цивільних правовідносин, у роботі акцентується увага на характеристиці тих чи інших правових категорій, що утворюють структуру останнього, а саме в основі прогресивних норм щодо правового статусу Фонду наявні положення про те, що Фонд – це юридична особа публічного права, що за організаційно-правовою формою належить до установ.

Слід зазначити, що проблематика інституту юридичних осіб завжди була предметом перманентного інтересу науковців. Зокрема, питання теоретичних аспектів юридичних осіб та специфіки їх участі у цивільних правовідносинах знаходимо у працях вчених як радянського так і сучасного періоду: С. С. Алексєєва, В. І. Борисової, М. І. Брагінського, С. М. Братуся, С. М. Бервено, В. А. Васильєвої, Л. В. Винара, О. М. Вінник, В. В. Вітрянського, О. В. Дзери, А. В. Зеліско, О. І. Зозуляк, О. С. Іоффе, Н. В. Козлової, В. В. Кочина, О. О. Красавчикова, Н. С. Кузнєцової, І. М. Кучеренко, В. В. Лаптева, Д. С. Лещенка, В. В. Луця, О. О. Первомайського, В. Д. Примака, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Є. О. Суханова, Є. О. Харитонова, Б. Б. Черепакіна, В. С. Щербини, та інших.

Досліджуючи інститут юридичної особи загалом, серед усієї сукупності наукових праць можна виокремити дисертаційну роботу Л. В. Винара «Правовий статус юридичних осіб, заснованих державою» (2006 рік), в якій дослідник провів комплексний аналіз правового статусу юридичних осіб, заснованих державою, а саме в роботі висвітлено визначальні елементи правового статусу юридичних осіб, які засновуються державою, розкривається порядок створення і припинення юридичних осіб, з'ясовуються організаційно-правові форми, в яких здійснюють діяльність юридичні особи публічного права, засновані державою та організаційно-правові форми, в яких діють юридичні особи приватного права.

Низка інших дисертаційних досліджень у межах окресленого контексту була присвячена особливостям юридичних осіб публічного права, серед яких слід виділити дисертаційну роботу С. О. Іванова «Участь юридичних осіб публічного права у цивільних відносинах (на прикладі Міністерства оборони України)»

(2009 рік), на основі якої проведено комплексне дослідження правового статусу Міністерства оборони України у цивільних відносинах, сформульовано загальні положення участі всіх інших органів державної влади у цих відносинах, виділено передумови та потреби участі Міністерства оборони України у цивільних відносинах, здійснено детальний аналіз визначальних елементів цивільно-правового статусу Міністерства оборони України.

Вбачається за доцільне виокремити дисертаційні роботи щодо окреслення сутності фондів як установ, зокрема працю Д. С. Лещенка «Правовий статус установ в цивільному праві України» (2005 рік), в якій основна увага приділена визначенню поняття «правовий статус установ», характеристиці його складових компонентів, розкривається зміст та поняття правового статусу установ, наводяться ознаки, що характеризують установи як юридичні особи, як непідприємницькі організації та висвітлений зміст основних складових правового статусу установ. Також заслуговує на увагу дисертація І. П. Жигалкіна «Установи як юридичні особи» (2009 рік), яка присвячена розробці доктринальних засад установ як юридичних осіб. У роботі акцентується увага на понятті установи як організаційно-правової форми непідприємницької юридичної особи, розкриваються її конститутивні й спеціальні ознаки, досліджується процес створення, діяльності і припинення, дається порівняльна характеристика різних видів установ, окреслюється обсяг цивільної правоздатності, досліджується майнове підґрунтя діяльності й функціонування органів управління установ.

Не можна оминути увагою наукові дослідження, присвячені інституту фондів у цілому, серед яких необхідно виокремити дисертацію Ю. В. Вітки «Недержавні пенсійні фонди: особливості цивільно-правового статусу» (2008 рік), яка присвячена науковому обґрунтуванню концепції цивільно-правового статусу недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ). У даній роботі розкриваються підходи до визначення правового статусу НПФ у зарубіжному законодавстві, визначено поняття НПФ за законодавством України, доводиться необхідність зміни правового режиму майна НПФ, запровадження дворівневої схеми управління НПФ і законодавчого забезпечення здатності НПФ нести цивільно-

правову відповідальність, також досліджено договори, спрямовані на забезпечення і реалізацію правосуб'єктності НПФ та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства, яке регулює цивільно-правовий статус НПФ.

Серед наукових праць, що безпосередньо торкаються досліджуваної проблематики, на сьогодні є декілька фундаментальних робіт присвячених вивченню Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, однак з точки зору адміністративного та фінансового права, серед яких можна виділити наступні. Метою дисертації Т. В. Мазур «Правовий режим Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у банках» (2008 рік), є дослідження публічно-правових аспектів функціонування останнього. У дисертації здійснений комплексний теоретико-правовий аналіз правового режиму Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, доведено фінансово-правову природу відносин з приводу гарантування вкладів, визначено їх місце в системі фінансового права України, детально розглянуто принципи діяльності, функції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, порядок формування та розподіл повноважень між його керівними органами, порядок формування та використання коштів спеціального грошового фонду гарантування вкладів, відносини Фонду з вкладниками та Національним банком України. Після прийняття чинного Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», слід відмітити дисертацію М. С. Чемериса «Фінансово-правові основи гарантування і страхування вкладів фізичних осіб» (2015 рік), яка торкається проблемних питань фінансово-правового регулювання відносин у сфері гарантування і страхування вкладів фізичних осіб.

Слід наголосити також на теоретичній значущості у аспекті зазначеної проблематики наукових праць наступних зарубіжних дослідників, а саме:

К. О. Васина «Гражданско-правовой статус фонда по законодательству Российской Федерации» (2008 рік), А. В. Турбанов «Финансово-правовые основы создания и функционирования системы страхования банковских вкладов в Российской Федерации» (2004 рік), Д. Н. Рудов «Страхование банковских вкладов в Российской Федерации: гражданско правовой аспект» (2008 рік).

Окремих монографічних досліджень, у яких би розглядалися проблемні

питання Фонду з точки зору цивільно-правової науки на сьогодні немає.

Враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що аналіз стану наукової розробки досліджуваної теми дає підстави стверджувати, що зазначена проблематика предметно не досліджувалася у науці цивільного права. За період чинності теперішнього закону та його попередника, на сьогодні наявні дисертаційні дослідження присвячені Фонду, проте з точки зору фінансового та адміністративного права. З огляду на це, можна стверджувати, що проблема Фонду гарантування вкладів фізичних осіб як учасника цивільних правовідносин є актуальною та перспективною для наукового пошуку у даному напрямку.

Розглянувши стан наукової розробки проблеми, слід перейти до методології проведеного дослідження. Проте, для початку, потребують тлумачення поняття методологія та метод для якісного їх розуміння. Зокрема, методологія – це сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в певній науці, а також вчення про методи пізнання та перетворення дійсності [3, с. 207]. В свою чергу, метод – це спосіб дослідження, інструмент для вирішення головного завдання науки – відкриття об’єктивних законів дійсності [4, с. 20].

Слід зазначити, що дослідження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб як учасника цивільних правовідносин, зумовлює необхідність вибору його основного напрямку, а також відповідних методів. Напрямок та методи, що використовувалися у процесі роботи над дисертацією були обрані відповідно до мети та задач дослідження, а також з урахуванням об’єкта та предмета.

У процесі виконання дисертаційного дослідження було застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, зокрема на окремих етапах дослідження використовувалися наступні методи: історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, формально-логічний, техніко-юридичний, спеціально-юридичний, метод узагальнення та прогнозування, метод аналізу судової практики та інші.

Історико-правовий метод дав змогу простежити сучасний стан законодавства в сфері гарантування вкладів фізичних осіб, а також сприяв вивченню питання еволюції системи гарантування в цілому (підрозділ 1.1).

Порівняльно-правовий метод залучено для аналізу окремих аспектів законодавства зарубіжних країн. Даний метод став провідним, що зумовлено метою та завданнями дослідження для побудови чіткого несуперечливого підходу щодо цивільно-правових засад сутності Фонду, які вимагали порівняння значної кількості економічних та юридичних категорій для вияснення природи досліджуваних явищ і виявлення тотожного та нелогічного (розділ 1, 2).

Системно-структурний метод надав можливість визначити місце Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у системі юридичних осіб (підрозділи 1.2, 1.3).

Формально-логічний сприяв послідовності висловлених суджень та умовиводів, а також використовувався для виявлення суперечностей, які застосовуються у теорії та законодавстві (розділ 1, 2, 3).

Техніко-юридичний метод застосовувався при дослідженні елементів цивільно-правового статусу Фонду та характеристиці договірних відносин за участю останнього (розділ 2, 3).

Спеціально-юридичний метод застосовувався при дослідженні наукових праць фахівців різних галузей знань щодо характеристики окремих елементів цивільно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (розділ 2).

Методи узагальнення та прогнозування застосовано в процесі формулювання висновків до розділів та загальних висновків.

Метод аналізу судової практики був використаний у дисертаційному дослідженні для виявлення проблемних питань, що виникають під час розгляду справ за участю Фонду (підрозділи 1.3., 2.4., 3.3).

Окрім вказаних основних методів, використовувались також діалектичний, догматичний, аналізу, моделювання та інші, за допомогою яких було сформульовано висновки та пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері гарантування вкладів.

Комплексний підхід до використання вищезазначеного методологічного базису, що складається із сукупності загальних та спеціальних методів пізнання правових явищ був важливим підґрунтям для отримання відповідних науково-

обґрунтованих результатів, а також дав змогу всебічно дослідити правовідносини, що виникають з приводу участі Фонду у цивільно-правових відносинах.

1.2 Еволюція законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб

Дослідження будь-якого правового явища неможливе без розуміння особливостей його виникнення та суті, визначення передумов формування та тенденцій розвитку. Саме тому характеристику системи гарантування вкладів фізичних осіб необхідно починати з історії її становлення. Враховуючи це, очевидним є той факт, що розвиток інституту гарантування вкладів фізичних осіб прямо залежить від розвитку та особливостей правового врегулювання вкладних (депозитних) відносин та, по суті, ними обумовлений. Адже відомо, що з давніх-давен люди здійснювали заощадження і накопичення коштів з різною метою. Одним із способів накопичення коштів є їх вклад у банк (на депозит). Проте, як засвідчила історія, цей спосіб є до певної міри ризиковий, оскільки банки банкрутують і тоді вкладник може втратити свої заощадження.

Договір банківського вкладу (депозиту) є одним із найбільш поширених видів банківських договорів, які відображають властивості грошей. Як зазначається у юридичній літературі, сьогодні підвищено роль вкладу, особливо в період фінансової кризи в державі, коли права вкладників певною мірою обмежуються, що свідчить про наявність прогалин в актах законодавства. Це підтверджено також наявністю великої кількості спорів у судовій практиці, а також значною кількістю підзаконних нормативно-правових актів, що розмивають конструкцію цього договору. Відповідно виникає об'єктивна необхідність у теоретичному та практичному аналізі норм у сфері захисту гарантування прав вкладників і стабілізації банківської системи від проявів паніки останніх у цілому [5, с. 8].

Стабільність відносин за договірними зобов'язаннями банківського вкладу (депозиту), очікування надійного збереження грошових коштів та їх примноження – це, безперечно, основна мета, яку ставлять перед собою вкладники, вступаючи в

депозитні відносини з банками. Втім, через фінансову нестабільність, яку так і не вдається подолати в Україні, зтяжну складну економічну ситуацію, окреслені вище очікування доволі часто розходяться із реаліями життя, що, в свою чергу, підриває довіру до надійності банківської системи в цілому.

З огляду на це, процеси пошуку більш надійних правових механізмів гарантування прав та законних інтересів вкладників банків є цілком природною та бажаною тенденцією, яка однозначно забезпечить стабільність цивільного обороту.

Саме тому, щоб стабілізувати відносини за депозитними (вкладними) договорами, в Україні закріплено засади державного гарантування вкладів фізичних осіб. Слід відзначити, що система державного гарантування вкладів має перевагу над інститутом страхування вкладів і, очевидно, саме на цей факт також потрібно звертати увагу, вдосконалюючи фундаментальні механізми правового регулювання забезпечення (гарантування) вкладних відносин.

Дійсно, банківська діяльність не зможе відбуватися, якщо для цього не буде створено економічне підґрунтя, яким виступає грошовий (кредитний) ресурс, що формується з різних джерел, а саме: власного капіталу та фондів банку, коштів, залучених банком за пасивними та активними операціями. Найбільшу частку серед цих джерел, як зазначається вище, становлять вклади (депозити). Кризи, що відбувалися у фінансових системах, мали наслідки втрати депозитів вкладниками, а банківські системи – втрату довіри. Прагнучи захистити власні інтереси, фінансово-кредитні установи намагаються розробити певні зовнішні і внутрішні механізми, які б захищали і гарантували інтереси обох сторін, а в якості одного з найбільш дієвих внутрішніх механізмів світова практика розробила систему гарантування банківських вкладів [6].

Слід зауважити, що у світі немає єдиного уніфікованого підходу до побудови універсальної системи гарантування (страхування) заощаджень і її взаємодії з іншими елементами системи забезпечення фінансової стабільності у банківській сфері. Тому це питання регулюють у різних правових системах по-різному з урахуванням структури влади у відповідній державі, політичних, економічних та

історичних чинників тощо.

Загалом системи гарантування вкладів поділяються на два види: перший опирається на досвід США і передбачає створення особливого державного чи підконтрольного державі органу, діяльність якого фінансується спільно банками (при чому усі банки мають брати участь у гарантуванні вкладів) та державою (подібна модель використовується у Канаді, Великобританії, Японії).

Друга модель поширена у Західній Європі і базується на німецькому досвіді (системою гарантування керують асоціації банків, участь банків у ній є добровільною, а державне фінансування відсутнє) [7, с. 42]. Німецька модель гарантування вкладів застосовується у Франції, Швейцарії, Нідерландах. Вважається, що вперше таку систему було запроваджено у 1934 році створенням квазідержавної Федеральної корпорації страхування депозитів (FDIC), до якої мали вступити усі банки-члени федеральної резервної системи (далі – ФРС) [8, с. 39]. Основною місією FDIC є підтримання стабільності і суспільної довіри до фінансової системи нації [9, с. 81].

Вивчаючи досвід роботи систем гарантування вкладів у Європі, слід зауважити, що система гарантування вкладів в Україні має перспективи для розвитку. Практична діяльність Фонду показує як сильні, так і слабкі сторони створеної системи гарантування вкладів, що спонукає як сам Фонд, так і Національний банк України (далі – НБУ) та Уряд розглядати можливі шляхи подальшого розвитку системи гарантування вкладів.

Слід погодитися з проведенням аналізом Д. В. Чеканова [10, с. 29] щодо порівняння європейської та української систем гарантування вкладів, які для зручності викладені в наступній таблиці 1 [11;12].

Таблиця 1

Порівняння систем гарантування вкладів у країнах ЄС та Україні

Ознаки	ЄС	Україна
Законодавча база	Директива 94/19/ЄС від 30.05.1994 р.	ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» №4452-

		VI від 23.02.2012 р.
Правовий статус регулюючого органу	Державна, приватна чи змішана установа	Юридична особа публічного права
Джерела наповнювання органу	Визначають країни-члени або Фонди самостійно	Початкові, регулярні, спеціальні збори, кредити НБУ, кошти бюджету, неустойки, доходи, одержані від інвестування в державні цінні папери та інші доходи
Об'єкт захисту	Усі вклади, в тому числі фізичних осіб та суб'єктів господарювання	Банківські вклади фізичних осіб
Обмеження об'єкта захисту	Вклади інших кредитних установ, власні кошти кредитної установи, вклади пов'язані з відмиванням грошей та ін.	Кошти, передані банку в довірче управління; за вкладом у розмірі менше 10 гривень; за вкладом, підтвердженим ощадним (депозитним) сертифікатом на пред'явника; вклади пов'язаних осіб; за вкладами у філіях іноземних банків; за вкладами у банківських металах; та інші
Учасники	Кредитні установи (всі установи, які залучають депозити та надають кредити)	Банки, участь яких є обов'язковою (за виключенням АТ «Ощадбанк», АТ «Родовід Банк»)
Обмеження розміру відшкодування	100 000 євро	200 000 гривень

Термін виплати	Упродовж двадцяти трудових днів із моменту визнання устави неплатоспроможною	Розпочинає виплати не пізніше семи днів із дня прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку
----------------	--	---

Аналізуючи вищевикладене, акцентуємо увагу на вдалому твердженні В. В. Спіжова, що вибір підходу до розв’язання проблеми гарантування вкладів – це питання скоріше політичне, ніж економічне. Універсальної, класичної моделі організації програми захисту вкладів не існує. Кожна країна враховує свій нормативно-правовий режим, економічне та фінансове становище. Але у світовій практиці гарантування вкладів склалися загальні принципи, які слід враховувати в ході становлення та подальшого розвитку системи гарантування вкладів у кожній країні, у тому числі і в Україні. Основними принципами є такі: фонд має діяти як незалежна організація, а держава повинна надавати йому певну фінансову допомогу і підтримку в разі виникнення непередбачених кризових явищ; система гарантування депозитів має бути обов’язковою для всіх банків; вона має охоплювати вклади дрібних вкладників, а також частково і великі депозити; у процесі розвитку система гарантування вкладів повинна поступово забезпечувати покриття депозитів юридичних осіб [13, с. 313].

Україна, прагнучи відповідати світовим стандартам у цій сфері, також спрямовує свої зусилля на організацію якісного нормативного забезпечення системи гарантування вкладів фізичних осіб. Державна програма у цій сфері знайшла своє відображення у приписах нормативно-правових актів, якими вітчизняне законодавство врегульовує відносини, що складаються з приводу гарантування вкладів фізичних осіб.

Так, у 1998 році Президентом України підписаний Указ «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб - вкладників комерційних банків» [14], яким було затверджене Положення «Про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб». Метою створення Фонду було захистити інтереси фізичних осіб -

вкладників банків та створити можливості для відшкодування їм коштів у разі неможливості виконання банками вимог щодо повернення коштів. Це був перший підзаконний нормативно-правовий акт у сфері гарантування вкладів фізичних осіб в Україні.

Указ Президента визначив обмеження щодо можливості отримання Фондом позик від комерційних банків України – тільки у разі вичерпання його (Фонду) фінансових можливостей для виконання покладених на нього завдань. Залучення кредитів від Кабінету міністрів України та Національного Банку України не передбачалося взагалі.

22 лютого 1999 року, майже одночасно з виданням Президентом України Указу «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб - вкладників комерційних банків України», з метою створення додаткової системи страхування вкладів фізичних осіб, а також у зв'язку з недостатністю накопичених Фондом коштів для виконання своїх функцій, Правління НБУ постановою № 72 затвердило Порядок формування комерційними банками спеціального фонду страхування вкладів фізичних осіб [15]. Передбачалося, що всі банки, які мали ліцензію на залучення вкладів фізичних осіб, повинні були створити спеціальний фонд страхування вкладів фізичних осіб, розмір якого мав становити 10% від суми вкладів. Постанова НБУ діяла трохи менше п'яти місяців та з 12 липня 1999 року була відмінена постановою Правління НБУ № 339 у зв'язку із законодавчою неврегульованістю формування та використання страхових фондів [16, с. 53].

У серпні 2000 року Президент передав до Верховної Ради України оновлену редакцію Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб». Нова редакція відображала зміни, які відбулися за два роки з моменту першого подання. А вже у вересні 2001 року Україна отримала такий довгоочікуваний Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», який набув чинності 24 жовтня 2001 року [17; 18, с. 28].

У процесі моделювання української системи гарантування вкладів фізичних осіб використовувався найкращий досвід у цій галузі країн зарубіжжя, зокрема тих, які запровадили у себе відповідні системи зовсім недавно, серед яких

Угорщина, Чехія, Польща, Словаччина, Румунія. Відповідно до норм Закону, який на сьогодні втратив чинність, в Україні створювалася державна система гарантування вкладів фізичних осіб американського типу з обов'язковою участю в ній всіх банків, які зареєстровані в Державному реєстрі банків та отримали банківську ліцензію на право здійснювати банківську діяльність. Встановлено два види учасників Фонду: учасники та тимчасові учасники. Задля гарантування вкладів фізичних осіб створюється державна спеціалізована установа – Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Фонд гарантує кожному вкладнику банку, учаснику (тимчасовому учаснику) Фонду, відшкодування коштів за його вкладом, включаючи відсотки. Гарантуються вклади як в національній, так і в іноземній валюті. Останні відшкодовуються в національній валюті України за офіційним (обмінним) курсом НБУ на день настання недоступності вкладів [18, с. 28].

Законом також визначено максимальний розмір відшкодування за вкладами 1200 гривень. Зазначений розмір відшкодування коштів за вкладами, включаючи відсотки, ухвалювався за рішенням адміністративної ради Фонду.

Закон України «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб» протягом наступних років визначав засади функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, порядок відшкодування вкладів учасників (тимчасових учасників) Фонду, а також регулював відносини між Фондом, Кабінетом Міністрів України та НБУ.

Разом з тим, за 10-річчя чинності Закон України «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб» відкрив «свої болючі місця», особливо після фінансової кризи, що мала місце в нашій державі у 2008 році. Недосконалість правового регулювання системи гарантування вкладів фізичних осіб викликала недовіру громадян до держави в цілому та до банків як суспільних інститутів, що підтвердило необхідність докорінного реформування на концептуальному рівні правового регулювання збанкрутілої національної системи гарантування вкладів, яка нічого не гарантувала, та поточної діяльності Фонду, що й зумовило розробку та прийняття Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [11].

Стабільність та фінансове процвітання банківського сектору в державі, а, отже, і економіки в цілому, залежить від довіри населення своїх коштів банківським установам. Слід зауважити, що для дієвої системи гарантування вкладів необхідними є залучення інвестицій у вигляді банківських вкладів. Спробою для населення довірити свої кошти банківським установам та, в свою чергу, для держави покращити стабільність та фінансове процвітання банківського сектору можна вважати прийняття 23 лютого 2012 року Верховною Радою України Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», який набув чинності 22 вересня 2012 року [11].

Зазначений Закон передбачає чимало позитивних змін щодо регуляторного впливу на банківську систему, а також модернізував правову регламентацію власне механізму гарантування депозитів фізичних осіб. Цей Закон розширив повноваження Фонду, зокрема, в частині щодо виведення неплатоспроможних банків із ринку шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації неплатоспроможних банків у випадках, встановлених Законом. Також Законом передбачено умови, при настанні яких банк може бути віднесено до категорії проблемних та неплатоспроможних. Банки, які перебували в статусі тимчасового учасника Фонду набули статусу учасників Фонду, оскільки Закон не передбачає переведення учасників Фонду до категорії «тимчасових учасників» Фонду, тим самим, скасовуючи поняття тимчасового учасника Фонду як такого. Учасниками Фонду є банки, участь яких у Фонді є обов'язковою, та які набувають статусу учасника Фонду в день отримання ними банківської ліцензії. Таким чином, банки, які мають банківську ліцензію, є учасниками Фонду, окрім АТ «Ощадбанк» (вклади гарантуються державою за рахунок коштів бюджету) та АТ «Родовід банк» (з 2011 року здійснював свою діяльність у статусі санаційного банку відповідно до розпорядження КМУ від 14.09.2011 № 880-р, постанови Правління НБУ від 23.12.2011 № 471 «Про затвердження Положення про порядок реєстрації, видачі ліцензії, регулювання діяльності санаційного банку та нагляду за ним» та ліцензії санаційного банку від 15.06.2012 року № 1 [19].

На реалізацію положень Закону Фондом прийнято численні підзаконні

нормативно-правові акти в частині забезпечення реалізації функцій Фонду, а саме: рішення адміністративної Ради Фонду «Про збільшення розміру відшкодування коштів за вкладами» від 21.08.2012 року № 27 [20], рішення виконавчої дирекції Фонду «Про встановлення диференційованого збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від 29.03.2013 року № 21 [21], рішення виконавчої дирекції Фонду «Щодо строків звернення вкладників» від 07.03.2013 року № 15 [22], рішення виконавчої дирекції Фонду «Про затвердження Положення про порядок інформування громадськості про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.07.2012 року № 10 [23] та інші.

Наведена характеристика законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та стан його розвитку дозволяє стверджувати, що воно пройшло досить нелегкий шлях. Проте ті зміни, що відбулися, слід вважати досить позитивними та прогресивними.

Отже, аналізуючи вищевикладене, можна виділити декілька етапів розвитку законодавства про систему гарантування вкладів в Україні, як-от:

1. 1991 – 1995 р.р. – відсутність формалізованої системи гарантування вкладів фізичних осіб. Гарантія Законом України «Про банки і банківську діяльність» надається лише за вкладами в Ощадному банку України. На законодавчому рівні встановлюється можливість створення міжбанківського фонду страхування депозитів;

2. 1995 – 1998 р.р. – активна робота над моделюванням системи гарантування банківських вкладів. Здійснюються перші кроки у створенні такої системи на підзаконному рівні;

3. 1998 – 2001 р.р. – створення першої формалізованої загальнодержавної обов'язкової системи страхування банківських вкладів. Період активної роботи над проектом Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» та закріплення системи гарантування вкладів фізичних осіб на законодавчому рівні шляхом прийняття Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» [18, с. 36];

4. 2001 – 2012 р.р. – виявлення недоліків існуючої системи та пошук шляхів

її вдосконалення;

5. 2012 – 2013 р.р. – прийняття Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та набрання ним чинності;

6. 2013 рік – теперішній час – визначення основних пріоритетів розвитку Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, зокрема системи гарантування вкладів фізичних осіб в цілому, спостереження досвіду зарубіжних країн щодо сутності системи гарантування вкладів фізичних осіб, удосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб, шляхом прийняття змін до чинного законодавства.

Згідно з положеннями нині чинного Закону встановлюються правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, повноваження Фонду, порядок виплати Фондом відшкодування за вкладами, а також регулюються відносини між Фондом, банками, НБУ, визначаються повноваження та функції Фонду щодо виведення неплатоспроможних банків із ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених Законом.

Основним завданням Фонду на сьогодні є забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку [24].

Новий Закон передбачив передачу частини повноважень НБУ щодо нагляду та контролю за фінансовим становищем українських банків Фонду. У зв'язку з цим, Фонд отримав доволі широкий об'єм повноважень щодо контролю за діяльністю банків та відшкодуванням заощаджень громадян. Зокрема, Закон чітко встановлює, що регулятивні повноваження Фонду поширюються на всі банки в Україні. Банки зобов'язані дотримуватися нормативно-правових актів Фонду та виконувати вимоги, встановлені Фондом у межах його повноважень [11, ст. 30]. Незважаючи на те, що певною мірою банки критично оцінюють Закон, а фінансові експерти негативно характеризують багато його положень, для вкладників він став набагато практичнішим та повинен підвищити довіру населення до банківської системи. На відміну від раніше чинного законодавства, яке дуже опосередковано

регулювало та неповною мірою захищало права вкладників, новий Закон чіткіше та прозоріше регулює питання порядку гарантування та відшкодування вкладникам коштів із Фонду [25].

Позитивними змінами слід вважати те, що новий Закон розширив поняття «вклад» та передбачив, що гарантії розповсюджуються не тільки на депозити, а й на кошти фізичних осіб.

В свою чергу, Фонд відшкодовує кошти в розмірі вкладу тільки фізичним особам, включаючи відсотки, нараховані на день прийняття рішення Правлінням НБУ про віднесення банку до категорії неплатоспроможних та початку процедури виведення Фондом банку з ринку, але не більше суми, встановленої адміністративною радою Фонду на дату прийняття такого рішення незалежно від кількості вкладів в одному банку. За всю історію функціонування Фонду сума відшкодування змінювалася 11 разів, розпочинаючи з 500 гривень, пізніше 3000 гривень, 15000 гривень, 50000 гривень. На сьогоднішній день максимальна сума відшкодування складає 200 тис. грн., що встановлено рішенням адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб № 27 від 21.08.2012 року «Про збільшення розміру відшкодування коштів за вкладами» [20]. Кошти фізичних осіб є основною ресурсною базою для кредитування економіки, тому, на нашу думку, рішення про збільшення гарантованої суми відшкодування приймалися з метою подальшого підвищення рівня захищеності переважної більшості вкладників країни, а також для зміцнення довіри населення до банків.

Фонд здійснює виплату гарантованих сум відшкодування через банки-агенти тільки у національній валюті України в готівковій або безготівковій формі не пізніше семи днів з дня прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку. Вклади в іноземній валюті, які підпадають під визначення поняття «вклад», відповідно, гарантуються Фондом. У ч. 5 ст. 26 Закону встановлено, що відшкодування коштів за вкладом в іноземній валюті відбувається в національній валюті України після перерахування суми вкладу за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановленим Національним банком України на день початку процедури виведення Фондом банку з ринку та

здійснення тимчасової адміністрації, а, у разі прийняття Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених ч. 2 ст. 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність», - після перерахування суми вкладу за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановленим Національним банком України на день початку ліквідації банку [11].

Для порівняння у попередньому законодавстві цей строк становив від 3-х до 6-ти місяців. На вимогу Фонду про відкликання банківської ліцензії НБУ повинен прийняти рішення протягом 5 днів. Таким чином, Закон встановив точний строк, відповідно до якого вкладник неплатоспроможного банку набуває право на відшкодування за рахунок Фонду, що, на нашу думку, є позитивним явищем [25].

Крім того, новий Закон поклав на банки додаткові зобов'язання щодо забезпечення гарантування вкладів фізичних осіб. Зокрема, банк зобов'язаний подавати до Фонду балансові звіти, аудиторські висновки, регулярну звітність щодо залучених ним вкладів та сплати зборів до Фонду. Слід також вказати, що Закон встановив жорсткіші правила для інформування вкладників про гарантування вкладів фізичних осіб. Банки зобов'язані розміщувати в усіх приміщеннях банку, де вкладникам надаються банківські послуги інформацію про систему обов'язкового гарантування вкладів фізичних осіб та про участь банку у Фонді [25]. Фонд також інформує громадськість про свою діяльність шляхом опублікування інформації на офіційному сайті Фонду, а також шляхом проведення прес-конференцій, виступів на радіо й телебаченні та в інший спосіб [11, ст. 18].

Вагомим є те, що Фонд відповідно до рішення Виконавчої дирекції Фонду № 10 від 23.07.2012 року має право здійснювати перевірку банку щодо контролю за виконанням ним зобов'язань, у зв'язку з участю в системі гарантування вкладів фізичних осіб. Фонд має право проводити планову перевірку не частіше, ніж раз на рік та повинен повідомити про це банк не пізніше, ніж за 10 днів до перевірки [23].

Також, потребують уваги зміни, які відбулися у новому Законі, що стосуються розкриття інформації, яка становить банківську таємницю. При цьому,

Закон не встановлює вичерпних вимог для Фонду щодо нерозкриття такої інформації його співробітниками, що в подальшому може бути доступним зацікавленим особам. На нашу думку, дані нововведення слід узгодити із нормативно-правовими актами, що забезпечують правовий механізм захисту банківської таємниці.

Таким чином, новий Закон став практичнішим та повинен підвищити довіру вкладників до банків у цілому. Але основна позитивна риса, що характеризує новий Закон – це його орієнтація на приватноправове регулювання відносин у сфері гарантування вкладів. Вважаємо, що така тенденція є явищем доволі позитивним та цілком об'єктивним. У цьому сенсі слід погодитись із міркуваннями Н. С. Кузнецової, яка влучно вказує, що динамічний розвиток суспільних відносин, характерний у тому числі і для України, обумовлює розширення сфери дії сучасного цивільного права як однієї з найбільш фундаментальних і за обсягом, і за призначенням галузей права. Все це, безумовно, відбивається як на предметі, так і на методі правового регулювання цивільних відносин, коло яких також значно розширилося [26, с. 45-47].

Новітній Закон містить набагато більше засад регулювання, які відносяться до приватноправових. Йдеться, зокрема, про доволі прогресивні норми щодо правового статусу Фонду, в основі якого лежить положення про те, що Фонд – це юридична особа публічного права, що за організаційно-правовою формою належить до установ. А це, у свою чергу, зумовлює і специфіку правового режиму майна Фонду та джерел його формування й особливості його відповідальності за власними зобов'язаннями.

Окремо варто вказати на суттєве розширення договірних зобов'язань Фонду, специфіка яких обумовлює необхідність аналізу їх системи та особливостей укладення договорів, про що йтиметься в окремому розділі даної дисертаційної роботи.

Вважаємо, що такий підхід законодавця є цілком закономірним, адже будувати свій капітал на основі виключно державної підтримки в умовах ринкових перетворень та економічних негараздів у державі, як мінімум, нелогічно та

невиправдано. А це створює дуже добру площину для дослідження цивільно-правового становища Фонду, що в цілому, на нашу думку, дозволить спростити процедуру здійснення виплат за вкладами та утвердити самостійність Фонду, як учасника цивільних правовідносин. Крім того, слід наголосити на необхідності збереження на рівні Закону базових положень Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [27] щодо сутності юридичних осіб та договору як регулятора суспільних відносин.

Саме з цією метою перейдемо у подальших підрозділах роботи до характеристики легального визначення поняття Фонду як юридичної особи, елементів його цивільно-правового статусу та системи договірних конструкцій за участі Фонду.

1.3 Поняття, організаційно-правова форма та функції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Характеристику тих чи інших правових категорій слід розпочинати з дослідження суті та складових, що утворюють структуру останніх. Саме тому, досліджуючи статус Фонду як учасника цивільних правовідносин, розпочнемо із аналізу легальних та доктринальних підходів до його розуміння.

У енциклопедичних джерелах знаходимо вказівку на термін «фонд» у кількох аспектах, як-от: 1) запаси, ресурси, нагромадження, капітал; 2) кошти або матеріальні засоби, призначені для якої-небудь мети; 3) у капіталістичних країнах - цінні папери, що дають прибуток; 4) організація, що здійснює діяльність у певній сфері [28].

У рамках даного дослідження ми зосередимо увагу на дослідженні Фонду саме як організації. Іншими словами, зацентруємо увагу на характеристиці Фонду як юридичної особи, адже у такому сенсі розкривається його сутність у Законі.

Ретельний аналіз положень ст. 3 Закону дозволяє стверджувати, що у його рамках поняття Фонд розкривається як:

- 1) юридична особа публічного права;

- 2) установа;
- 3) економічно самостійна установа;
- 4) установа, що не має на меті одержання прибутку [11].

З метою формулювання авторського визначення зазначеного поняття, звернемося до характеристики поняття «Фонд» у кожному із наведених вище законодавчих аспектів.

У першу чергу, на нашу думку, варто звернутись до характеристики Фонду як юридичної особи публічного права, адже, виходячи із ст. 81 ЦК України [27], поділ юридичних осіб на юридичні особи публічного та приватного права – це базовий легальний критерій їх класифікації. Як відзначається у юридичній літературі, суть цієї класифікації полягає у тому, що юридичні особи публічного права створюються незалежно від волі приватних осіб, як правило, для здійснення спеціальних функцій, не обумовлених їх участю у цивільному обороті. Крім того, через розуміння Фонду як юридичної особи публічного права є можливість констатувати розпорядчий порядок його створення та припинення. Також слід вказати на іншу важливу ознаку Фонду у зазначеному аспекті, зокрема ту, що вказує на рівні можливості участі разом із юридичними особами приватного права у цивільних правовідносинах. У такий спосіб, як вірно вказується у цивілістичній доктрині, забезпечується єдність регулювання цивільно-правових відносин незалежно від того, хто є їх учасником [29, с. 321].

Як відзначає О. І. Зозуляк, цінність підходу, що закладений у рамках ст. 81 ЦК України, полягає, передусім, у спробі впорядкувати цивільно-правове становище юридичних осіб публічного права, і, напевно, у зв'язку з цим він доволі позитивно сприймається вітчизняними цивілістами. Авторка констатує, що зазначена класифікація носить до певної міри незавершений характер, адже на сьогодні на законодавчому рівні так і невирішеними залишаються питання щодо правового режиму майна юридичних осіб публічного права, меж участі у цивільному обороті, специфіки цивільно-правової відповідальності та багато інших [30, с. 55]. Дійсно, як стверджує О. О. Первомайський, у законодавстві міститься вказівка лише на одну ознаку юридичної особи публічного права – її

створення розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування (абз. 3 ч. 2 ст. 81 ЦК України), то цілком обґрунтованою є позиція щодо недостатності вказаної законодавчої ознаки та необхідності або її доповнення іншими ознаками, або навіть її заміни. Слід констатувати, що вагомим підґрунтям для подібних сумнівів у правильності положень ст. 81 ЦК та як наслідок цього – пропозицій щодо доповнення чи зміни легальної ознаки, що мінімально характеризує порядок утворення юридичної особи публічного права, є, по-перше, результати наукових досліджень цього поняття, по-друге, сучасна вітчизняна та зарубіжна практика [31, с. 89].

За період чинності ЦК України вітчизняні цивілісти неодноразово у своїх дослідженнях висловлювались на необхідності вдосконалення (доповнення) рис, що характеризують юридичну особу публічного права. Так, Н. С. Кузнєцова зазначає на необхідності уточнення та доповнення запропонованого законодавцем критерію поділу юридичних осіб на приватні та публічні та вказує на те, що юридичні особи публічного права – це ті юридичні особи, які не лише створюються безпосередньо законом або адміністративним (владним) актом, а й ті особи, які є носіями певних публічних завдань та виконують відповідні публічні функції [32, с. 215-216]. Подібну позицію займає і А. С. Довгерт, який до ознак юридичних осіб публічного права відносить також публічний характер їхніх цілей, наявність у багатьох випадках владних повноважень чи особливого характеру членства [33, с. 6].

Звертає увагу до такої ознаки юридичної особи публічного права, як мета її діяльності, й В. І. Борисова. Так, згідно із запропонованим нею визначенням юридичною особою публічного права є публічно-правове утворення (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні, комунальні підприємства, установи тощо), які мають на меті державні інтереси, задоволення яких слугує неодмінною умовою і гарантією їх існування і розвитку [34, с. 7-8]. Розвиваючи окреслену ознаку, Л. В. Винар зауважує, що мета юридичної особи публічного права, створеної на підставі розпорядчого акта Президента України,

органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, завжди буде похідною від функцій засновника, такою, наприклад, як забезпечення прав і свобод громадян, обороноздатності країни, державної безпеки [35, с. 8].

Отже, виходячи із наведених міркувань провідних цивілістів, серед конститутивних ознак юридичної особи публічного права слід виділяти і специфічні функції (мету) діяльності, які переважно носять публічно-правовий характер та є похідними від функцій засновника.

Вважаємо за необхідне наголосити на тому, що у зв'язку з наявністю публічно-правової мети створення, більшість юридичних осіб публічного права мають владні повноваження стосовно третіх осіб та здійснюють їх шляхом видання нормативно-правових актів, що стають обов'язковими до виконання, тобто мають ряд інших публічних функцій (повноважень). Це дозволяє визначати окремі юридичні особи і в якості органів державної влади. Такою юридичною особою публічного права, що ідентифікується і в якості державного органу виступає й Фонд гарантування, адже має особливу мету діяльності, видає підзаконні нормативно-правові акти, контролює й перевіряє діяльність банків та імперативно вимагає внесків від них і має ряд інших повноважень (компетенцію). Це дозволяє стверджувати про подвійність правової природи Фонду гарантування, а саме приватно-публічну сутність.

Приватна його сутність проявляється у тому, що він як юридична особа публічного права характеризується тими ознаками юридичної особи, що визначені в ЦК України для юридичних осіб у цілому та при вступі у відносини приватної сфери наділяється рівними правами та обов'язками нарівні із юридичними особами приватного права. Публічна його сутність проявляється переважно у повноваженнях (компетенції як державного органу) та інших проявах, що підпадають під сферу адміністративного чи фінансово-правового регулювання. Проте, оскільки ознаки та принципи діяльності Фонду, як органу державної влади, випадають зі сфери даного дослідження, ми окремої уваги на цьому зосереджувати не будемо.

Крім розпорядчого порядку створення та специфічної мети діяльності, юридичні особи публічного права характеризуються закріпленням майна не на праві власності, а на обмеженому речовому праві, що визначене передусім положеннями Господарського кодексу України (далі – ГК України), а саме: праві господарського відання чи оперативного управління [36, ст. 136, 137]. Наведена ознака повною мірою характерна і для Фонду гарантування вкладів.

Закріплення за юридичною особою публічного права майна на обмеженому речовому праві обумовлює наявність й іншої важливої ознаки – субсидіарної відповідальності засновника за зобов'язаннями такої юридичної особи. У доктрині дана ознака полягає у покладенні цивільної відповідальності на державу, АР Крим, органи місцевого самоврядування за юридичних осіб публічного права, оскільки законодавство передбачає субсидіарну відповідальність зазначених утворень у випадках, коли юридичні особи є учасниками цивільних правовідносин, за борги юридичних осіб публічного права, що унеможливорює визнання цих юридичних осіб банкрутами, враховуючи необхідність реалізації ними публічних функцій [37, с. 13].

Характеризуючи ознаки юридичних осіб публічного права, ми не можемо не акцентувати уваги на такій категорії, як «правосу'бектність», яка хоча і не використовується в ЦК України, проте у самому визначенні юридичної особи міститься вказівка на складові даної категорії. З даного приводу, нами цілком позитивно сприймається позиція Л. В. Винара, який зауважує, що правоздатність юридичних осіб публічного права, заснованих державою, повинна бути спеціальною. Такі юридичні особи мають вчиняти дії та здійснювати види діяльності, які відповідатимуть визначеній засновником меті та функціям, покладеним на них державою [35, с. 5].

Цілком сприймаючи ознаки спеціальної мети діяльності юридичної особи публічного права, специфічного правового режиму її майна, особливу конструкцію механізму цивільно-правової відповідальності юридичних осіб публічного права, а також специфіку цивільної правоздатності, можемо з певністю констатувати, що усі вони характерні і для Фонду та більш детально будуть

розглянуті нами в рамках розділу 2 цієї дисертаційної роботи.

Відповідність Фонду всім ознакам юридичної особи публічного права дозволяє стверджувати, що вказівка в Законі на його приналежність до юридичних осіб публічного права однозначно повинна міститись у його визначенні.

Далі перейдемо до характеристики Фонду як установи, адже норма щодо належності останнього до установ, як зазначалось вище, також міститься у Законі. Аналіз нормативно-правових актів України, присвячених установам та юридичним особам, яким надається право створювати установи, дав змогу І. М. Кучеренко зробити висновок, відповідно до якого поняття «установа» до прийняття ЦК України 2003 року застосовувалось у двох значеннях: організаційно-правова форма юридичної особи та узагальнююче поняття для виділення юридичних осіб, які займаються певним видом підприємницької діяльності (фінансові установи) чи іншої громадсько-суспільної діяльності (спортивні, наукові установи). Така двозначність у визначеннях поняття установи, що мала наслідком застосування одного й того ж терміна до різних видів юридичних осіб (підприємницьких та непідприємницьких), на думку ученої, породжувала правовий хаос [37, с. 273].

У діючому нині цивільному законодавстві установа визначається як організаційно-правова форма юридичних осіб, чим усувається двозначність у розумінні їх сутності. Так, відповідно до ЦК України установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна [27, ст. 83]. Як відзначається у юридичній літературі, у такому законодавчому підході можна простежити два класифікаційні критерії юридичних осіб. Перший із них той, що вказує на шлях виникнення юридичних осіб і визначає, що це можуть бути юридичні особи – об'єднання осіб та юридичні особи – об'єднання майна. Другий – пов'язаний із ступенем участі учасників у юридичній особі. Через даний критерій можна прослідкувати на скільки учасники юридичної особи залучені до процесу управління нею, беруть участь у формуванні її органів тощо. Так, власне,

товариство і відрізняється від установи через можливість учасників брати участь в управлінні ним [30, с. 56].

Як вірно відзначає В. А. Васильєва, характерними особливостями установ є діяльність в інтересах користувачів, що є невизначеними, мета діяльності установи привнесена ззовні і визначається адміністрацією [38, с. 60]. Науковець також вказує на можливість розпорядчого порядку створення установ [39, с. 95], який, власне, і має місце у Законі «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Крім того, як відзначає Д. С. Лещенко, з позитивного боку можна відзначити вказівку українського законодавця на те, що засновник не бере участі в управлінні установою, а майно, виділене ним, використовується виключно для досягнення мети, визначеної засновниками за рахунок цього майна [40, с. 15].

Слід відзначити, що у юридичній літературі можна зустріти позицію, що поняття організаційно-правова форма застосовується виключно для юридичних осіб приватного права. Проте, на наше переконання, до юридичних осіб публічного права є можливість застосування тих організаційно-правових форм, що визначені для юридичних осіб приватного права. Наша позиція базується на підході, який розвиває у своїх наукових працях О. І. Зозуляк з приводу того, що ті організаційно-правові форми, що визначені в ЦК України поширюються як на юридичних осіб публічного, так і приватного права, а вказівку з приводу цього, на думку авторки, слід помістити у ч. 1 ст. 83 ЦК України. Організаційно-правовими формами юридичних осіб публічного права виступають передусім ті, що характерні для юридичних осіб, які побудовані на унітарних началах таких як установа, фонд, заклад із подальшим напрацюванням теоретичних положень щодо обґрунтування їх специфіки та на цій основі вдосконалення положень ЦК України шляхом їх закріплення [41, с. 58].

Безперечно, що правова природа установи як юридичної особи публічного права відрізняється від правової природи установи як юридичної особи приватного права, передусім специфікою засновників та метою діяльності, і це також слід враховувати при проведенні подальших наукових розвідок установ у залежності від порядку їх створення.

З огляду на зазначене, визначення Фонду в організаційно-правовій формі установи сприймаємо позитивно. Проте на рівні Закону нами вбачається певна непослідовність у відображенні сутнісних ознак Фонду як установи, на що буде зосереджена увага далі у межах даної роботи.

У контексті даної проблематики слід звернути увагу також на той факт, що у Законі Фонд визначається як установа, що не має на меті одержання прибутку. Вважаємо, що організаційно-правова форма установи апіорі передбачає неприбуткову діяльність і це положення має своє відображення на рівні ЦК України.

З цього приводу слід погодитись із влучним застереженням В. І. Борисової, яка висловила припущення про те, що установу слід вважати однією з організаційно-правових форм непідприємницьких організацій. Інакше кажучи, установи не можуть бути диференційовані на підприємницькі та непідприємницькі, бо існують винятково як організації, що діють без мети отримання прибутку. Обґрунтовуючи цю позицію, зазначений науковець посилається на ст. 86 ЦК України, відповідно до якої установи, поряд зі своєю основною діяльністю, можуть займатися і підприємницькою діяльністю, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені та сприяє її досягненню. Отже, зміст процитованої норми є категоричним підтвердженням того, що здійснення установою підприємницької діяльності ні в якому разі не може бути її основною метою [42, с. 29]. З огляду на вказане, слід зазначити, що норма у Законі щодо неприбутковості Фонду як установи є зайвою, оскільки неприбутковий характер діяльності впливає із базових положень ЦК України щодо конструкції непідприємницьких юридичних осіб та є очевидним.

Як ми знаємо, в Україні питаннями захисту вкладів населення займається Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, створений державою як державна неприбуткова організація [43, с. 49]. Використання терміну «неприбутковий» щодо Фонду може викликати дискусію, з урахуванням цитованих нами вище положень ЦК України, які надають установі право здійснювати підприємницьку

діяльність, зумовлюючи таким чином наявність у неї прибутку, а також положення спеціального закону щодо Фондів, які надають їм право інвестувати, що в результаті також спрямовано на одержання прибутку в кінцевому прибутку. Разом з тим, сучасна цивілістична доктрина виходить з того, що непідприємницькі юридичні особи – це юридичні особи, які не здійснюють розподіл прибутку між засновниками (учасниками), а спрямовують його на досягнення суспільно-корисної чи приватно-корисної мети у різних сферах суспільного життя [41, с. 57]. Подібну позицію (правда в частині непідприємницьких товариств) щодо доцільності зміни підходів до їх визначення займає й А. В. Зеліско, пропонуючи покласти в його основу критерій особливої мети, яка зумовлює особливий порядок розподілу прибутку [44, с. 95.] Такі висновки вважаємо цілком слушними та такими, що їх з певними застереженнями можна застосовувати до установ, у тому числі і до Фонду.

У результаті наукового аналізу поняття Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, з метою збереження на рівні Закону концептуальних цивілістичних положень щодо сутності юридичної особи, а також з метою забезпечення якості законодавчої техніки вважаємо за доцільне внести зміни до ч. 1 ст. 3 Закону [45, с. 30].

Вважаємо за необхідне вищезгадану статтю викласти у такій редакції: «Фонд – є юридичною особою публічного права, що створюється в організаційно-правовій формі установи та діє з метою гарантування вкладів і виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених цим Законом». Таке визначення, на нашу думку, найбільш повною мірою вказує на сутнісні характеристики Фонду як юридичної особи.

Проаналізувавши дефініцію Фонду, далі перейдемо до визначення організаційно-правової форми фондів як непідприємницьких юридичних осіб у цілому та досліджуваного Фонду, зокрема, які зумовлені відсутністю в ЦК України базових положень про фонди та їх цивільно-правовий статус. Як наслідок даного твердження, на сьогодні можна констатувати факт непослідовного розвитку спеціального законодавства та позначенням терміном «фонд» і непідприємницькі

товариства і установи, що, в свою чергу, розмиває сутність фундаментальних елементів його становища у відносинах приватноправової сфери.

Упродовж останніх років в Україні прийнято значну кількість нормативно-правових актів, які визначають правовий статус окремих видів юридичних осіб. Логічним продовженням цього процесу повинно бути встановлення сталої та замкненої системи організаційно-правових форм юридичних осіб як приватного, так і публічного права в ЦК України. Але на сьогодні цього не зроблено, що зумовлено кількома причинами. Перша – це закріплення в ЦК і ГК України різних правових підходів до системи організаційно-правових форм підприємницьких юридичних осіб. Друга – відсутність єдиної теоретико-правової концепції побудови системи організаційно-правових форм непідприємницьких юридичних осіб, а також юридичних осіб публічного права [37, с. 3].

Як уже вказувалось, Фонд у рамках Закону визначається як установа, що зумовлює потребу дослідження його організаційно-правової форми. Слід зазначити, що законодавець занадто широко використовує сам термін «установа». Так, у низці випадків він застосовується без урахування змін, які відбулися в класифікації організаційно-правових форм юридичних осіб в умовах переходу до ринкової економіки. Інакше кажучи, спостерігається нехтування одним із загальних положень цивільного права, відповідно до якого юридична особа може існувати лише в одній організаційно-правовій формі: у формі товариства або установи, якщо інша організаційно-правова форма не буде зазначена в Законі. З огляду на це, вважається, що спеціальне законодавство повинно бути приведено у відповідність із нормами ЦК України. Особливо це стосується фінансових і кредитних організацій.

Застосування терміну «установа» було запозичено розробниками ЦК України із Німецького цивільного уложення. Хоча, як відзначає І. М. Кучеренко, в деяких перекладах Німецького цивільного уложення установа і перекладається як «фонд» [46, с. 144].

Цивільний кодекс Російської Федерації також виділяє такий вид некомерційної особи, як фонд. Відповідно до ст. 118 Цивільного кодексу

Російської Федерації фондом визнається некомерційна юридична особа, яка не має членства, створена громадянами і (або) юридичними особами на основі добровільних майнових внесків, яка має на меті соціальні, культурні, освітні чи інші суспільні цілі. Як бачимо, таке визначення дуже нагадує поняття установи, яке дає ЦК України, оскільки ознакою фонду є обов'язкова майнова участь його засновників у формуванні його майна, яке використовується для відповідної мети [47, с. 118].

Позаяк фонд є юридичною особою, яка не має членства, то засновники фонду втрачають можливість розширювати свій склад, а також впливати на діяльність фонду. Фонд як одна з форм існування некомерційних організацій відрізняється від інших тим, що фонд не є об'єднанням громадян і (або) юридичних осіб, а об'єднанням громадян і (або) юридичних осіб для досягнення суспільно корисних цілей [48, с. 68- 69].

Сутнісні характеристики фонду в рамках російської цивілістичної доктрини в цілому зводяться до таких:

- 1) фонд виступає різновидом некомерційних організацій;
- 2) фонд – це юридична особа, не заснована на засадах членства;
- 3) фонд може утворюватись фізичними чи юридичними особами;
- 4) у фонді обов'язково повинне бути сформоване майно для реалізації статутних завдань;
- 5) фонд повинен реалізовувати соціальні, благодійні, освітні, культурні та інші суспільно корисні цілі;
- 6) фонд зобов'язаний публічно вести свої справи;
- 7) особливий порядок ліквідації фонду [49, с. 7]. У цьому, мабуть, найістотніша відмінність фонду від будь-якої іншої некомерційної організації.

Невизначеність становища фонду за вітчизняним цивільним законодавством, як відзначається у літературі, є наслідком кількох причин. Так, у ЦК України відсутні фундаментальні норми, якими б визначалась поняття та види фондів, елементи їх цивільно-правового статусу, що в цілому негативно відображається на можливості наукового пізнання їх як суб'єктів цивільного

права. Як наслідок, розвиток спеціального національного законодавства у сфері окреслення статусу різновидів фондів, зокрема, Фонду державного майна України, Фонду соціального захисту інвалідів, недержавних пенсійних фондів, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та інших фондів розвивається вкрай хаотично та непослідовно.

Так, для прикладу, в одних випадках фонди відносяться до установ, зокрема, відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд гарантування вкладів фізичних осіб – це установа публічного права [11], в інших – до непідприємницьких товариств, а саме у Законі України «Про недержавне пенсійне забезпечення» поняття недержавного пенсійного фонду розкривається з вказівкою на його організаційно-правову форму непідприємницького товариства [50], що свідчить про відсутність єдиного підходу законодавця до визначення їх організаційно-правової форми. Звичайно, що різна правова природа наведених нами вище фондів дозволяє проводити аналогію регулювання діяльності Фонду з недержавним пенсійним фондом із застереженнями, пов'язаними з різною правовою природою цих юридичних осіб, проте таким порівнянням ми передусім ставимо за мету показати відсутність єдиних підходів у врегулюванні правового становища різних фондів як юридичних осіб.

За такої ситуації можна втратити фундаментальні засади поділу юридичних осіб, а це, у свою чергу, однозначно негативно впливає на формування сталих доктринальних підходів до розуміння фондів та створює плутанину у правозастосовчій практиці. Крім того, як негативне явище слід сприймати позначення терміном «фонд» найрізноманітніших суб'єктів цивільного права, скажімо, корпоративний фонд, пайовий фонд, благодійний фонд, які позначають собою абсолютно різних за своєю природою суб'єктів права, в тому числі тих, що створюються в організаційно-правовій формі підприємницьких товариств, що не вносить ясності в саму сутність Фонду як непідприємницької юридичної особи. Також, слід акцентувати увагу на тій проблемі, що у цивілістичній літературі дослідженню фондів приділяється вкрай недостатньо уваги.

Аналіз наукових праць за досліджуванним нами напрямком дозволяє стверджувати про кілька основних тенденцій, що мають місце щодо розкриття сутності фондів з точки зору приватного права. По-перше, йдеться про тяжіння фондів за своїми рисами саме до установ, а не до непідприємницьких товариств. Хоча слід зазначити, що окремі автори, якраз, власне, фонди, що засновані на засадах участі, відносять до непідприємницьких товариств, а ті, в правовій основі яких не закладені засади участі – до фундацій, стверджуючи, що причиною неправильного застосування терміну «фонд» є помилковість перекладу термінів «fund» (фонд як юридична особа чи особливі відносини) та «foundation» (установа як юридична особа) українською мовою як «фонд», що не відображає їх дійсну правову природу [51, с. 13]. З однієї сторони, на нашу думку, таким чином можна хоч якось вирішити проблему щодо неоднозначності законодавчого підходу до визначення організаційно-правової форми фондів, на що вказувалось вище, а з іншої сторони у такий спосіб перекреслюється класичне розуміння терміну фонд – категорією фундація, що може неоднозначно сприйнятись з урахуванням термінологічних традицій вітчизняної цивілістики. Крім того, запровадженням двох категорій – фонд та фундація – унеможлиблюється процес виокремлення фонду у самостійну організаційно-правову форму непідприємницьких юридичних осіб та доповнюється відкрита система непідприємницьких юридичних осіб ще одним їх різновидом.

По-друге, слід констатувати двозначність підходів щодо доцільності виокремлення фонду в самостійну організаційно-правову форму юридичних осіб, що зумовлено передусім тим, що в національному законодавстві передбачено відкритий перелік видів непідприємницьких юридичних осіб, які мали б вписуватися у рамки організаційно-правових форм або непідприємницьких товариств або установ. Але, як показує практика, за майже 10-річчя чинності ЦК України така дискретність спричинила певну правову невизначеність у досліджуваній сфері відносин та свідчить про необхідність розширення організаційно-правових форм непідприємницьких юридичних осіб, зокрема, за рахунок включення до їх переліку фонду [52, с. 317].

Виходячи із наведеного вище, нами цілком сприймається ідея щодо виокремлення фонду в окрему організаційно-правову форму непідприємницьких юридичних осіб та закріплення базових положень щодо його статусу на рівні ЦК України, що забезпечить послідовний розвиток спеціального законодавства у цій сфері та єдність правозастосування [52, с. 318].

У загальних рисах кваліфікуючі ознаки фонду як потенційної організаційно-правової форми непідприємницьких юридичних осіб унітарного типу можуть бути представлені наступним чином:

- 1) фонд – організація, що не має членства;
- 2) фонд – це непідприємницька організація;
- 3) засновниками фонду можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, в тому числі держава;
- 4) майно фонду формується за рахунок обов'язкових та добровільних внесків;
- 5) особливий порядок ліквідації фонду;
- 6) здійснення фондом благодійних, економічних та інших цілей.

Беззаперечним є те, що Фонд гарантування вкладів фізичних осіб відповідає в цілому тим засадам, на яких базується установа, а саме: відсутність членства, особливий порядок формування майна та цільове призначення майна, заборона на управління установи засновником.

Проте, разом з тим, Фонд має і певні особливості, які відповідають пропонованим нами ознакам фонду як окремої організаційно-правової форми. Як зазначає О. І. Зозуляк, це зокрема:

1) особливий порядок виникнення та припинення – на підставі Закону. У даному випадку не йдеться про установчий акт, на підставі якого діє установа, а про діяльність на підставі Закону. Виключно Законом врегульовано особливості, створення, діяльності та припинення Фонду;

2) діяльність будь-якого Фонду пов'язана із реалізацією специфічної мети – завжди пов'язаної із акумуляцією (накопиченням) коштів, що використовуються для певної мети - в межах діяльності Фонду гарантування вкладів для повернення

сум вкладів вкладникам. Така мета діяльності не є обов'язковою для інших юридичних осіб, що ґрунтуються на унітарних засадах;

3) кошти Фонду за загальним правилом формуються за рахунок тих осіб, які мають право на виплати або третіх осіб, що перебувають у договірних відносинах із особами, що мають право на виплати. Якщо звернутись до прикладу, пов'язаного із діяльністю Фонду – збори до Фонду сплачують банки, які перебувають у договірних відносинах із вкладниками;

4) коло осіб, які користуються послугами установи, не визначене кількісно, у той час коло осіб, що користуються послугами Фонду є обмежене [53, с. 36]. Саме ці особливості фонду є визначальними для виокремлення його в самостійну організаційно-правову форму юридичних осіб.

Утім, за умов відсутності на рівні ЦК України норм щодо цивільно-правового статусу фондів, спеціальне законодавство розвивається непослідовно. Дана теза повною мірою стосується і Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Як уже акцентувалося, ч. 1 ст. 3 Закону дозволяє стверджувати, що при характеристиці організаційно-правової форми Фонду законодавець відносить його до установ [11]. Виходячи із цього, для Фонду однією з характерних рис має бути побудова організаційної структури на відсутності засад членства (участі) та можливості засновника здійснювати управління створеною юридичною особою.

Проте у рамках Закону, а саме в ст. 17 окреслено особливості участі у Фонді та визначено правовий статус учасників. Так, зокрема, ч. 1 ст. 17 визначено, що учасниками Фонду виступають банки, участь яких у Фонді є обов'язковою [11]. Якщо сприйняти класичну концепцію, що набула поширення останнім часом у цивілістичній літературі з приводу того, що відносини членства (участі) у юридичній особі слід сприймати як тотожні, адже вони позначають одне і те ж поняття – участь у товаристві [51, с. 11], то це виключає можливість визначення Фонду в організаційно-правовій формі установи.

Разом з тим, подальший аналіз норм Закону свідчить про те, що юридична природа участі у Фонді базується на інших за своєю суттю засадах. Так, для того, щоб участь у Фонді можна було розглядати як підставу віднесення його до

непідприємницького товариства, учасники мають наділятися, як мінімум, такими правами: по-перше, правом брати участь в управлінні юридичною особою, а по-друге, мати частку у статутному капіталі останньої. Але, як впливає із Закону, у ст. 8 та ст. 12 зазначається, що керівними його органами є адміністративна рада та виконавча дирекція, порядок формування яких свідчить про відсутність в учасників права брати участь в управлінні Фондом [11].

Крім того, з аналізу ч. 3 ст. 17 Закону стає зрозумілим, що банк-учасник Фонду зобов'язаний сплачувати до Фонду збори, які відповідно до ст. 19 Закону виступають джерелами формування майна останнього, проте, виходячи зі ст. 20 Закону, такими внесками не засвідчується участь банку у статутному капіталі Фонду [11].

Звідси впливає, що конструкція Фонду «вписується» в рамки підходу, обраного законодавцем при окресленні сутності установи (ч. 3 ст. 83 ЦК України) та доктринальне розуміння даного поняття, що включає в себе такі характеристики: засновники установи не мають права участі в управлінні нею; засновники не можуть отримувати прибуток від її діяльності; створення установи вимагає обов'язкового об'єднання майна засновників; установи задовільняють потреби фізичних осіб (дестинаторів), що не є їх членами, тобто не перебувають у будь-яких відносинах не лише з установою, а й між собою; не визначено кількісно коло осіб, які користуються послугами установи; установа має непідприємницьку мету, що визначена завчасно волею засновників та спрямована забезпечувати суспільні інтереси та інтереси окремих приватних осіб (дестинаторів) [54, с. 66].

Проте ні на законодавчому, ні на доктринальному рівні не згадується про учасників установи, як це зроблено у ст. 17 Закону. Така ситуація свідчить про до певної міри довільне сприйняття базових положень ЦК України щодо легального розуміння установ у спеціальному законодавстві, що може містити у собі приховану загрозу для цивілістичної доктрини в частині можливого викривлення у такий спосіб теоретичного бачення сутності тієї чи іншої організаційно-правової форми юридичних осіб, зокрема, та побудови їх системи в цілому.

З огляду на наведене, вбачаємо за потрібне наголосити на перспективності

міркувань щодо виокремлення Фонду в самостійну організаційно-правову форму непідприємницьких юридичних осіб, що засновані на відсутності засад членства на рівні ЦК України. Це, вважаємо, забезпечило б послідовний розвиток спеціального законодавства з урахуванням основних положень Кодексу. Проте, розуміючи, що реалізація наведеної нами вище пропозиції можлива тільки в рамках довготривалої законопроектної роботи та може втілитись у реальність при реформуванні законодавства у сфері юридичних осіб, що базувалось би на відповідній концепції їх розвитку (потреба у якій, до речі, назріла уже давно), з метою вирішення цієї проблеми вважаємо, як варіант, на рівні Закону відмовитись від використання таких понять як «участь» у Фонді та «учасники» Фонду [55, с. 58].

Позитивно сприймаючи дану позицію, хочемо зауважити, що взагалі відмовитися від категорій «участь» у Фонді та «учасники» Фонду буде достатньо складно навіть з точки зору сприйняття певної інформації про суб'єктів відповідних відносин. З цих підстав, перспективнішою на сьогодні вважаємо позицію, що полягає у заміні даних понять більш прийнятними термінами, які б більш точно відповідали сутності Фонду як юридичної особи, в основі якої не лежать засади членства (участі).

Підбір такого терміна-замінника є доволі складним, оскільки має з однієї сторони відображати той факт, що у структурі системи гарантування вкладів важливою є наявність банків, а з іншої – підкреслювати той факт, що банки не є учасниками Фонду. З урахуванням того факту, що основна роль усіх банків, що складають банківську систему України у діяльності Фонду гарантування полягає у тому, що вони сплачують різні збори до Фонду, жодними іншими правами вони не наділяються, як варіант, пропонуємо замість категорії банк-учасник у Законі використовувати поняття «суб'єкт, що сплачує збір». Безперечно, такий термін не є бездоганим з лексичної точки зору, проте з функціональної ролі банків у системі гарантування він є досить оптимальним, на нашу думку. Проте, виходячи з того, що у роботі ми опираємося на чинне законодавство, вважаємо за необхідне зазначити, що в подальшому у роботі будуть використовуватися поняття визначені

національним законодавством, а саме «участь» та «учасники».

Проаналізувавши поняття та організаційно-правову форму Фонду, перейдемо до іншого не менш важливого питання - характеристики його головних функцій. Хочемо зацентрувати увагу на тому, що подвійна правова природа Фонду, про яку ми згадували у в межах даного підрозділу, статус Фонду як юридичної особи публічного права та як органу державної влади, зокрема, підтверджується наявністю відповідних функцій. З тих підстав, що нами сприймається подвійна правова природа Фонду, хочемо зауважити, що функції Фонду, перелік яких містяться у ст. 4 Закону, за своїм змістовим навантаженням подібні до терміну «повноваження», «компетенція», і, можливо, з точки зору саме публічно-правових галузей права доречніше б сприймався у Законі термін «повноваження» Фонду. Разом з тим, очевидно, що законодавець сприймає термін «функція» синонімом поняття «повноваження», тому використання такого підходу жодною мірою не применшує ролі фонду саме як органу державної влади.

Обсяг функцій має принципове значення. Так, наслідком звуження функцій системи гарантування вкладів може стати її неспроможність виконувати поставлені завдання, що призведе до підриву довіри вкладника до самої ідеї захисту вкладів [56, с. 25].

Від функцій, які виконує та чи інша система гарантування, залежить її спрямованість. У чистому вигляді система гарантування вкладів може виконувати одну з двох функцій: «грошова корзина» (накопичення коштів, управління фондами, страхові виплати) або «мінімізатор ризику» (крім перерахованих, фінансовий моніторинг, здійснення контролю страхових ризиків, управління проблемними фінансовими інститутами). У першому випадку така система є соціально спрямованою, коли ж вона виконує роль «мінімізатора ризику», то до соціальної спрямованості додається ще й економічна [57, с. 95-96].

Проаналізувавши цілі української системи гарантування вкладів і повноважень Фонду, можна зробити висновок, що при її побудові основною та визначальною функцією стала соціальна, обумовлена головним завданням такої системи – забезпечення захисту прав фізичних осіб – вкладників банків.

Діючий Закон суттєво розширює повноваження Фонду. Подібна модель активно використовується у багатьох країнах світу, адже, щоб Фонд міг ефективно працювати і справді щось гарантувати, у нього мають бути повноваження не тільки видавати гроші при ліквідації банків, але й максимізувати активи банків, які надходять для компенсації вкладів. На наш погляд, це абсолютно виправдана логіка.

На нашу думку, функції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб умовно можна поділити на дві категорії – основні і додаткові, а саме, ті, що закріплені в Законі та ті, що виокремлюються в рамках доктринальних підходів.

До основних законодавець відносить дві категорії: гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідація банків. Усі інші функції слід вважати додатковими, проте вони так чи інакше спрямовані на реалізацію основних.

Слід відмітити, що закріплення за Фондом функції виведення з ринку неплатоспроможних банків (шляхом продажу, ліквідації тощо) – одна з ключових новацій Закону. До Фонду вона перейшла від Національного банку України. Цей факт на тлі розширення функцій Фонду щодо контролю над роботою банківської системи дає підстави деяким експертам говорити про появу «другого НБУ» на ринку [58].

Ми згодні з думкою про те, що існує також ризик, пов'язаний з тим, що Фонд має менший досвід управління банками, ніж НБУ. Водночас сказати, що Національний банк України відзначився великими досягненнями у ліквідації проблемних банків, не можна, оскільки результати процесу ліквідації банків і так були невтішними, тому погіршувати ситуацію не було куди. Навіть, якщо керуватись основною метою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, то розширення його повноважень буде сприяти реалізації цієї мети [59].

У контексті розширення повноважень важливо, щоб Фонд залишався незалежною структурою, яка б прагнула мінімізувати витрати на ліквідацію банків і повністю виплачувати вкладникам депозити. Це залежатиме від того, які персоналії прийматимуть рішення в цій інституції.

Незалежність Фонду визначається в ч. 7 ст. 3 Закону, де вказується: «Органи державної влади та Національний банк України не мають права втручатися в діяльність Фонду щодо реалізації законодавчо закріплених за ним функцій і повноважень. Взаємодія Фонду з Національним банком України та органами державної влади здійснюється в межах, визначених цим Законом, іншими актами законодавства» [11].

Попри позитивну оцінку даного положення, слід вказати, що за своїм розташуванням воно повинно міститись саме у ст. 4 Закону, оскільки саме у даній статті йдеться про діяльність Фонду та реалізацію його функцій, у зв'язку з чим, пропонуємо доповнити ч. 4 ст. 4 нормою із змістом, що міститься у ч. 7 ст. 3 Закону, а ч. 7 ст. 3 Закону – виключити.

Аналізуючи зміни в законодавстві, слід зазначити, що ч. 2 ст. 4 Закону визначає наступні функції Фонду:

- 1) веде реєстр учасників Фонду;
- 2) акумулює кошти, отримані з джерел, визначених статтею 19 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», здійснює контроль за повнотою і своєчасністю перерахування зборів кожним учасником Фонду;
- 3) інвестує кошти Фонду в державні цінні папери України;
- 3-1) здійснює розміщення облігацій у порядку та за напрямками залучення коштів, визначеними цим Законом, і видачу векселів у випадках, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік;
- 4) здійснює заходи щодо організації виплат відшкодувань за вкладами в разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку;
- 5) здійснює регулювання участі банків у системі гарантування вкладів фізичних осіб;
- 6) бере участь в інспекційних перевірках проблемних банків за пропозицією Національного банку України;
- 7) застосовує до банків та їх керівників відповідно фінансові санкції і накладає адміністративні штрафи;
- 8) здійснює процедуру виведення неплатоспроможних банків з ринку, у тому

числі шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банків, організовує відчуження всіх або частини активів і зобов'язань неплатоспроможного банку, продаж неплатоспроможного банку або створення та продаж перехідного банку;

9) здійснює перевірки банків відповідно до цього Закону;

10) надає фінансову підтримку відповідно до цього Закону;

11) здійснює аналіз фінансового стану банків з метою виявлення ризиків у їхній діяльності та прогнозування потенційних витрат Фонду на виведення неплатоспроможних банків з ринку та відшкодування коштів вкладникам;

12) надає цільову позику банку для виплат вкладникам банку відповідно до пункту 1 частини шостої статті 36 цього Закону, а також фінансування витрат для оплати роботи осіб відповідно до пункту 2 частини шостої статті 36, пунктів 7 і 8 частини другої статті 37 та частини четвертої статті 47 цього Закону, що здійснюються протягом дії тимчасової адміністрації;

12-1) звертається з відповідними запитами до клієнтів, вкладників та інших кредиторів банку в порядку, встановленому Фондом;

13) здійснює заходи щодо інформування громадськості про функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників, підвищення рівня фінансової грамотності населення відповідно до цього Закону;

14) вивчає та аналізує тенденції розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників учасниками Фонду [11] та інші, визначені Законом функції.

Проаналізувавши законодавство у даній сфері, перейдемо до аналізу доктринальних підходів із досліджуваного питання. Як зазначає О. П. Орлюк, аналіз світової практики свідчить про те, що до зазначених функцій слід віднести такі: формування та управління резервами, що передбачені для виплат вкладникам; налагодження і забезпечення організації виплат; визначення необхідної інформації, що має надаватися банками-членами системи та її аналізування; контроль за дотриманням банками правил участі в системі страхування та взаємодія з центральним банком країни; участь у проведенні ліквідації неплатоспроможних банків [60, с. 31].

Функція формування та управління резервами є, безумовно, основоположною, оскільки без мобілізованого фонду коштів неможливо здійснювати інші функції, вести мову про здійснення будь-яких виплат вкладникам чи здійснення процедур із ліквідації банків. Аналіз ст. 4 Закону дозволяє стверджувати про втілення функції формування та управління резервами у чинне законодавство.

Також, слід зауважити, що в умовах сьогодення Фонд самостійно веде реєстр вкладників неплатоспроможного банку та сум, що підлягають відшкодуванню, а також публікує оголошення про відшкодування коштів вкладникам на своїй офіційній сторінці в мережі Інтернет, що суттєво скорочує строк для виплати відшкодування. При цьому вкладники повинні самостійно відслідковувати інформацію щодо фінансового становища банку, де знаходяться їх заощадження, оскільки у випадку не включення останніх до реєстру, виникає можливість оскарження дій Фонду.

В Україні позитивні тенденції розвитку вітчизняного депозитного ринку стали можливими переважно завдяки діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, проте сьогодні існує ряд проблем, на які звертають увагу більшість вчених, що займаються дослідженням даного питання, серед яких:

- поширення дії системи гарантування вкладів лише на захист інтересів фізичних осіб, не враховуючи інтереси фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності та юридичних осіб;
- недостатність джерел формування ресурсів Фонду, оскільки участь держави обмежується разовим внеском, а розмір регулярних є недостатнім;
- недосконала структура активів Фонду;
- недосконале нормативне регулювання забезпечення Ощадним банком України гарантування вкладів фізичних осіб [61, с. 6];

Доцільно зауважити, що в умовах сьогодення, коли банківська система України в цілому переживає кризу, слід позитивно оцінити роботу Фонду щодо діяльності системи гарантування. Незважаючи на те, що функції Фонд у цілому здійснює ретельно, беззаперечним ударом у спину стало Конституційне подання

Верховного суду України (далі – ВСУ) від 03.03.2015 року щодо відповідності (конституційності) Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» положенням статті 6, частини першої статті 8, частини четвертої статті 13, статей 21, 22, частин першої, четвертої, п'ятої статті 41 Конституції України [62].

На думку Верховного суду України, існуюча система гарантування банківських вкладів не відповідає нормам Конституції та грубо порушує права і законні інтереси громадян, оскільки Фонд виконує нагляд за неплатоспроможними банками, не будучи органом влади, а також те, що Закон дискримінує вкладників банків за терміном завершення їхніх депозитів. Аналізуючи дане подання, слід зауважити, що підняті питання є спірними, адже ВСУ вказує, що Закон порушує права вкладників, але не вказує конкретні факти порушень, крім фрази «вкладники можуть не отримати своїх вкладів», тобто жодних пропозицій подання не висуває. Слід зауважити, що формальною підставою для звернення став позов вкладників АТ «Банк «Таврика», який було ліквідовано у 2013 році. В умовах, коли з ринку вже виведено понад 50 банків, а тимчасові адміністрації вводяться у все нові й нові банки, скасування Закону залишить вклади взагалі без гарантій, а банки – без вкладників, адже на сьогодні виплати державних гарантій покривають близько 99% всіх рахунків і є єдиним джерелом відшкодування збитків вкладників.

Варто акцентувати увагу на те, що Законом України «Про Конституційний Суд України» та Конституцією України цілком достатньо не передбачені наслідки визнання Закону неконституційним, з цих підстав у разі визнання Закону неконституційним, результат може виявитися неочікуваним. Погоджуючись з думкою юристів, висвітленою у виданні «Економічна правда», з одного боку, рішення Конституційного Суду України про неконституційність Закону може призвести до повернення до системи гарантування, що діяла до 2012 року. У такому випадку вкладники зможуть також отримати гарантовану суму, але в розмірі 150 тисяч гривень. У зворотному випадку, говорити про існування гарантій вкладів фізичних осіб як таких вже не доведеться, оскільки вкладники зможуть претендувати на відшкодування тільки в загальному порядку в процесі

ліквідації банку. А це означає, що реалізованого в процесі ліквідації майна банку навряд чи вистачить для виплати коштів за вкладами, зазначають експерти [63]. Сподіваємось, що Конституційний суд із розумінням поставиться до проблеми та врахує нинішні сумні реалії ринку та не допустить визнання невідповідності Конституції України Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Завершуючи характеристику функцій Фонду, слід наголосити на тому, що більшість із них реалізується з використанням договірної форми. Це, по-перше, дозволяє стверджувати про розширення приватноправових засад у регулюванні діяльності Фонду, а, по-друге, обумовлює потребу у дослідженні договірних конструкцій, якими опосередковується реалізація функцій Фонду, на що буде зосереджена увага в рамках 3 розділу даної дисертаційної роботи.

1.4 Об'єкти та суб'єкти гарантування вкладів

Сьогодні, в умовах затяжної економічної та політичної кризи, система гарантування вкладів проходить випробування на міцність. Доказом цього слугує факт значної кількості неплатоспроможних банків станом на 2015 рік: понад 50 банків визнано неплатоспроможними, 40 з яких перебувають у процесі ліквідації, серед яких АТ «БРОКБІЗНЕСБАНК», ПАТ «БАНК ФОРУМ», АТ «БАНК ЗОЛОТІ ВОРОТА» та інші [64].

Варто зазначити, що існує багато правових проблем у сфері гарантування вкладів, однак нагального перегляду і переосмислення потребують питання розширення суб'єктного та об'єктного складу правовідносин, які виникають з приводу гарантування вкладів.

Шляхи вирішення вищевказаних проблем лежать в площині правильного розуміння Законом банківських приватноправових відносин, що виникають з договору банківського вкладу (депозиту). З огляду на наведене, у рамках даного підрозділу вважаємо за необхідне зупинитись на дослідженні вищезазначених аспектів.

Конституція України визначає, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право власності є одним із основоположних прав як для приватних осіб, так і для суспільства в цілому. Конституційні засади права власності, такі, зокрема, як непорушність права власності, рівність всіх власників перед законом, а також вказівка на те, що власність зобов'язує покладені в основу регулювання цивільних відносин. Конституційний принцип непорушності права власності проявляється, в першу чергу, як засада впевненості власника в незмінності того становища (забезпечення його прав), в якому він перебуває і яке йому гарантовано державою з усім комплексом відповідних засобів, які остання для цього застосовує [62].

Якщо виходити із зазначених приписів, які знайшли своє втілення і в ЦК України, то забезпечення прав вкладників банків, передусім, проявляється у поверненні усієї суми вкладу та процентів на неї або доходів у іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором банківського вкладу, що впливає із ч. 1 ст. 1058 ЦК України [27]. Це означає, що на випадок визнання банку неплатоспроможним, гарантією забезпечення прав вкладників є відшкодування суми вкладу як у розмірі, що не перевищує гарантовану суму Фондом, так і у частині, що перевищує суму, виплачену Фондом.

Якщо йдеться про суму вкладу, що не перевищує 200 000 грн., то в цьому випадку вкладник, як показує практика, належним чином реалізовує свої права щодо гарантованої суми вкладів. Проте у тому випадку, коли особою укладено строковий договір банківського вкладу, і строк його дії не закінчився на момент введення тимчасової адміністрації, то під час її дії Фондом кошти вкладнику не виплачується згідно із п. 1 ч. 5 ст. 36 Закону [11], що на практиці призводить до протиправного позбавлення права власності особи на майно у вигляді втрати вкладу в цілому. Ця проблема однозначно повинна бути вирішена шляхом адекватного механізму врегулювання зазначених відносин щодо забезпечення прав вкладника на окреслений випадок.

Інша ситуація, в якій також питання вирішується не на користь вкладника пов'язана із тією сумою вкладу, що перевищує розмір 200 000 грн., адже у разі відсутності коштів після здійснення Фондом повноважень, передбачених розділами VII та VIII Закону, особи, які мали вклад у банку в сумі, що перевищувала розмір 200 000 грн., його не отримують, як і проценти за вкладами, що, по суті, є позбавленням їх права власності на частку власного майна у виді вкладу. Слід зауважити, що питання про те, як повернути свої депозити з банків, які закриваються, одне з найпопулярніших на сьогодні та вимагає юридичної оцінки в кожній конкретній ситуації. Зокрема, вкладників цікавить, як отримати фінанси від Фонду та якої стратегії слід дотримуватися, якщо справа дійшла до суду.

Беручи до уваги аналіз судової практики, хочемо зауважити, що статтею 52 Закону «Черговість та порядок задоволення вимог до банку, оплата витрат та здійснення платежів» визначено, що вимоги вкладників - фізичних осіб у частині, що перевищує суму, виплачену Фондом, гарантуються тільки у четверту чергу [11]. Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що положення цієї статті варто скорегувати таким чином, щоб права вкладників на суму вкладу задовольнялись не у четвертій черзі, а у другій, що дало б більше шансів на отримання неповерненої суми вкладу.

Проаналізувавши практику, ми дійшли висновку, що найпоширенішим способом повернення власних коштів з банку є застосування механізму так званого дроблення вкладів. Реалізується він наступним чином: клієнт банку, сума коштів на рахунку якого перевищує гарантовані державою 200 000 грн., перераховує частину своїх коштів на один чи декілька рахунків у тому ж банку на інших фізичних осіб. У переважній більшості випадків таке «дроблення» здійснюється у формі переказу коштів з рахунку на рахунок (із зазначенням призначення платежу або без такого), перерахунку коштів за договорами фінансової допомоги, відступлення права вимоги тощо. У результаті в кожній фізичній особі, задіяної в цьому процесі, на рахунку в банку опиняється сума

коштів, що не перевищує 200 000 грн. Згодом, у разі визнання банку неплатоспроможним, ці кошти відшкодовуються за рахунок Фонду [65].

Аналіз судової практики з «дроблення» показав, що вона є неоднорідною. При цьому в переважній більшості випадків суд займає сторону Фонду. Зокрема, постановою Окружного адміністративного суду м. Києва від 8 грудня 2014 року у справі № 826/18241/14 [66] вкладнику та іншим особам, які брали участь у «дробленні», було відмовлено у виплаті компенсацій, оскільки в процесі подрібнення депозиту вони не вносили реальні кошти (про що було відомо працівникам банку), а тому проведення фінансових операцій щодо зарахування депозитних коштів на рахунки інших осіб погіршувало фінансове становище банку та сприяло приведенню банку до неплатоспроможності. Окрім цього, суд зазначив, що проведення вищеописаних дій надавало можливість власнику вкладу, розмір якого значно перевищує суму 200 000 грн, отримати свій вклад у повному розмірі, без будь-яких обмежень, що є наданням переваг цьому вкладнику перед іншими кредиторами.

Разом із цим, судова практика містить і декілька рішень на користь вкладників. Зокрема, у постанові Окружного адміністративного суду м. Києва від 7 травня 2015 року по справі № 826/20776/14 [67], зазначено, що Фондом не наведено, а судом не встановлено підстав для визнання нікчемним договору банківського вкладу (депозиту), укладеного між вкладником та банком. Разом із тим суд звертає увагу, що Фонд узагалі не визначив конкретної підстави нікчемності правочину неплатоспроможного банку, що передбачені ч. 3 ст. 38 Закону, та не довів, що договір банківського вкладу (депозиту) має хоча б одну ознаку нікчемного правочину, наприклад, у зв'язку із укладанням вказаного договору банк став неплатоспроможним або вкладник і банк є пов'язаними особами, а укладений між ними договір не відповідає вимогам законодавства тощо. Фондом також не надано доказів, які свідчили б, що зазначений правочин є таким, що порушує публічний порядок чи спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини та громадянина, знищення, пошкодження майна держави [68].

У ще одному рішенні на користь вкладників, а саме: постанові Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 23 грудня 2014 року у справі № 804/19921/14 [69] суд визнав правомірними дії юридичної особи, яка подрібнила кошти зі свого банківського рахунку між 62 фізичними особами за договорами фінансової допомоги. Обґрунтовуючи своє рішення, суд зазначив, що банк у цьому випадку не виступає стороною договорів фінансової допомоги. Відповідно, підстави нікчемності правочинів, передбачені ч. 3 ст. 38 Закону на ці договори не поширюються. Окрім цього, суд зазначив, що відповідно до ст. 627 ЦК України сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. При цьому відповідно до ч. 3 ст. 1066 ЦК України банк не має права визначати та контролювати напрями використання грошових коштів клієнта та встановлювати інші, не передбачені договором або законом, обмеження його права розпоряджатися грошовими коштами на власний розсуд. Суд також дійшов висновку, що відмова Фонду в здійсненні гарантованих виплат у цій ситуації є упередженою, вчиненою задля уникнення виконання зобов'язань перед вкладниками в межах гарантій за вкладом [65].

Також хотіли звернути увагу на те, що на сьогодні у зв'язку з численними запитами та коментарями, щодо правових підстав прийняття уповноваженими особами Фонду рішень про визнання договорів банківського вкладу або банківського рахунку нікчемними є роз'яснення Фонду, в якому він оприлюднює офіційну позицію з даного питання та зазначає, що у разі незгоди вкладника з рішенням уповноваженої особи Фонду про визнання договору банківського вкладу або банківського рахунку нікчемним, такий вкладник має право звернутись з відповідним позовом до суду [70].

Аналізуючи вищевикладене, можна прийти до висновку, що в жодного органу, навіть у суду, немає повноваження визнавати договори нікчемними. Такі договори є нікчемними виключно в силу прямої вказівки закону. З цих підстав, вважаємо, що Фонд у роз'ясненні трохи викривив концепцію нікчемних договорів,

яка є усталеною у цивільному праві та наділив уповноважених на тимчасову адміністрацію повноваженням, якого немає у законодавстві.

Актуальною проблемою, яка виникає в сфері гарантування вкладів є доцільність розширення обсягу поняття «об'єкт гарантування». Категорія об'єкт гарантування у Законі безпосередньо не визначена, проте вказано, які кошти Фонд не відшкодовує. Це зокрема такі кошти: 1) передані банку в довірче управління; 2) за вкладом у розмірі менше 10 гривень; 3) за вкладом, підтвердженим ощадним (депозитним) сертифікатом на пред'явника; 4) розміщені на вклад у банку особою, яка є пов'язаною з банком особою або була такою особою протягом року до дня прийняття Національним банком України рішення про віднесення такого банку до категорії неплатоспроможних (у разі прийняття Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених ч. 2 ст. 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [71], – протягом року до дня прийняття такого рішення); 5) розміщені на вклад у банку особою, яка надавала банку професійні послуги як аудитор, оцінювач, у разі якщо з дня припинення надання послуг до дня прийняття Національним банком України рішення про віднесення такого банку до категорії неплатоспроможних не минув один рік (у разі прийняття Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених ч. 2 ст. 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність», – один рік до дня прийняття такого рішення); 6) розміщені на вклад власником істотної участі банку; 7) за вкладами у банку, за якими вкладники на індивідуальній основі отримують від банку проценти за договорами, укладеними на умовах, що не є поточними ринковими умовами відповідно до ст. 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність», або мають інші фінансові привілеї від банку; 8) за вкладом у банку, якщо такий вклад використовується вкладником як засіб забезпечення виконання іншого зобов'язання перед цим банком, у повному обсязі вкладу до дня виконання зобов'язань; 9) за вкладами у філіях іноземних банків; 10) за вкладами у банківських металах; 11) розміщені на рахунках, що перебувають під арештом за рішенням суду [11].

Підтвердженням того, що Фонд не відшкодовує кошти у визначених Законом випадках, є наявна на сьогодні стала судова практика. Проаналізувавши судову практику у справах за участю Фонду, ми підтримуємо позицію науковців, яка викладена у програмі розвитку фінансового сектору (USAID/FINPER-II), зокрема, суть справи полягала у наступному: 27 вкладників у 2012 року уклали договори банківського вкладу з видачею купонного ощадного сертифікату на пред'явника на загальну суму 3,1 млн. грн. У зв'язку з неплатоспроможністю банку Фонд гарантування у виплаті відмовив. Підставою слугувала ч. 4 ст. 26 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», за якою вклади, підтверджені сертифікатами на пред'явника, не гарантуються. Розглянувши даний спір, суд відмовив у позові (рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 27.03.2014 р., залишене в силі ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 22.05.2014 р. у справі № 22-ц/796/6441/20147) [72], зокрема зазначивши, що реклама банку, що не містила застережень про негарантування Фондом деяких видів вкладів, не була визнана обманом) [73].

Слід відзначити, що заради уникнення подібних ситуацій у майбутньому та з метою реального захисту інтересів вкладників рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 31.01.2013 року № 8 обов'язки банків-учасників Фонду щодо інформування вкладників про систему гарантування вкладів фізичних осіб було доповнено обов'язком у разі залучення банком вкладу, на відшкодування коштів, за яким не поширюються гарантії Фонду, ознайомити про це під підпис фізичну особу, яка має намір розмістити такий вклад, до укладення такого договору, у тому числі вкладу, розміщеного на умовах отримання від банку процентів на більш сприятливих договірних умовах, ніж звичайні, або з іншими фінансовими привілеями від банку (вклади на індивідуальній основі) [74]. Відповідна норма (п. 3.2 розділу III) була включена до Положення про порядок інформування вкладників про систему гарантування вкладів фізичних осіб, затвердженого рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 23.07.2012 р. № 10 та зареєстрованого Міністерством юстиції України 14.08.2012 р. за № 1370/21682. Поруч з

однозначно позитивним ефектом запровадження такого обов'язку для банків залишається неврегульованість питання захисту вкладників із боку системи гарантування вкладів у разі невиконання банком такого обов'язку. Ми згодні з думкою юристів-практиків, що процес нормативного врегулювання такої ситуації має бути доведений до логічного кінця [73].

У більшості випадків кошти, за якими Фонд не здійснює відшкодування, є визначені абсолютно об'єктивно, проте за виключенням окремих випадків, які, на нашу думку, є необґрунтованими. Це стосується того випадку, коли вклад (депозит) здійснено у банківських металах, що знову ж таки впливає із суті договору банківського вкладу (депозиту), зокрема, його предмету. Дійсно, свобода договору у цивільному праві дозволяє укладати договори банківського вкладу, предметом яких виступають не тільки грошові кошти в національній та іноземній валюті, а й банківські метали, що обумовлює можливість більш широкого трактування поняття «вклад» у порівнянні з тим, як це зроблено у Законі. Так, у п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону вкладом є кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або шляхом видачі іменного депозитного сертифікату, включаючи нараховані відсотки на нього [11].

Відповідно до п. 10. ч. 4 ст. 26 Закону Фонд не відшкодовує кошти за вкладом у банківських металах. Таке вузьке тлумачення «вкладу» є дещо контроверсійним, оскільки і у Законі України «Про банки і банківську діяльність» [71], і у Положенні «Про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» № 516 від 03.12.2003 року [75] вкладом, на рівні із грошовими коштами, визнаються і банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах.

Аналізуючи поняття вклад (депозит), В. В. Зінченко зазначає, що в сучасному українському законодавстві поняття вклад (депозит) може мати різне значення в залежності від цілі правового регулювання виникаючих

відносин [76, с. 99]. Перш за все, слід відрізняти грошові вклади і вклади в дорогоцінних металах, які після передачі їх установам банків отримують відповідно назву банківських вкладів (депозитів) та банківських металів. До першого різновиду вкладів слід відносити грошові кошти, які розміщені фізичними особами не тільки на підставі договору банківського вкладу (параграф 3, гл. 71 ЦК України), а й договору банківського рахунку (гл. 72 ЦК України). Саме на цей різновид вкладу, перш за все, спрямована дія Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Разом із тим, у нормативних актах банківського законодавства поняття «вклад» має більш широке значення. Це зумовлено тим, що на відміну від ЦК України предметом вказаних договорів воно визначає не лише грошові кошти, а й дорогоцінні, фактично банківські метали, передбачені п. 1, ч. 3, ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [71] і стосовно яких укладається окремий договір. Вказані відносини щодо залучення банківських металів регулюються спеціальними, як правило, підзаконними нормативними актами і для здійснення цих операцій банки повинні отримати відповідний дозвіл (ліцензію) Національного банку України [77].

Таке розуміння сутності вкладу (депозиту) є повним і відповідає сучасним кондиціям розвитку банківських послуг, сприймається у доктрині [78, с. 11], а, отже, на нашу думку, було б доцільно передбачити відшкодування вкладів залучених у вигляді банківських металів. Це сприятиме захисту інтересів вкладників, а також дозволить уникнути двоякого тлумачення поняття «вкладу». З цих підстав, вважаємо за необхідне, з метою уникнення неточностей у Законі, п. 10. ч. 4 ст. 26 Закону, який стосується обмежень щодо об'єктів відшкодування – виключити та доповнити п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону словосполученням «банківський метал».

Аргументовуючи потребу розширення об'єктів гарантування вкладів за рахунок банківських металів (монетаних металів) і співвідносячи таким чином поняття «валюта» і «банківські метали», хотіли б звернути увагу на Декрет КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [79], який до валюти відносить монетарні метали в тому числі.

Відповідно до ст. 1 вищезгаданого Декрету валюта України – грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших фінансових установах на території України. Банківські метали – це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів. Якщо виходити на практиці із положень Декрету КМУ, який сприймається як основа валютного законодавства, то виходить що банківські метали (монетарні метали) і є валютою.

З цих підстав вважаємо, задля безперешкодного отримання відшкодування вкладу, об'єктом якого є банківський метал, обов'язковим є передбачити механізм відшкодування банківських металів та закріпити його в Законі, а саме: шляхом встановлення суми відшкодування в межах гарантованих 200 000 грн. та встановленням законодавчо визначеної процедури з виплати відшкодування, яке відбуватиметься в національній валюті України після перерахування суми вкладу за офіційним курсом гривні до банківського металу, встановленим Національним банком України на день початку процедури виведення Фондом банку з ринку та здійснення тимчасової адміністрації, а у разі прийняття Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених ч. 2 ст. 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність», – після перерахування суми вкладу за офіційним курсом гривні до банківського металу, встановленим Національним банком України на день початку ліквідації банку.

Щодо відшкодування коштів за вкладом в іноземній валюті, то воно відбувається в національній валюті України після перерахування суми вкладу за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановленим Національним

банком України на день початку процедури виведення Фондом банку з ринку та здійснення тимчасової адміністрації відповідно до ст. 36 Закону [11].

У разі прийняття Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених ч. 2 ст. 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [71], Фонд гарантує кожному вкладнику банку відшкодування коштів за вкладами, включаючи відсотки, на день початку процедури ліквідації банку, але не більше суми граничного розміру відшкодування коштів за вкладами, встановленого на дату прийняття такого рішення, незалежно від кількості вкладів у одному банку. Відшкодування коштів за вкладом в іноземній валюті здійснюється в національній валюті України після перерахування суми вкладу за офіційним курсом гривні до іноземної валюти, встановленим Національним банком України на день початку ліквідації банку з підстав, визначених ч. 2 ст. 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність»[71].

Позитивно оцінюючи віднесення вкладів в іноземній валюті до системи гарантування, слід зазначити, що в умовах девальвації національної валюти вкладник, що має вклад в іноземній валюті все одно залишається в невідгідному становищі і проблемою тут є не скільки правова, а економіко-політична площина.

Також, в межах аналізу об'єктів гарантування, проаналізовано Директиви Європейського Союзу № 94/19/ЄС та № 2014/49/ЄС, які нормативно регламентують таку категорію як «joint account», тобто «спільний депозит», під яким розуміється рахунок, відкритий на ім'я двох або більше осіб, або щодо якого дві чи більше особи мають право надавати розпорядження за підписом однієї чи більше з цих осіб [80, 81].

На практиці можуть виникнути ситуації, коли власниками депозиту можуть виступати декілька осіб. Так, наприклад, спільною сумісною власністю подружжя вважаються грошові суми (вклади), внесені у банківські (фінансові) установи за договорами банківського вкладу (депозиту), за рахунок заробітної плати, пенсії, стипендії, інших доходів подружжя, оскільки при поділі таких коштів права зазначених установ не зачіпаються.

Ці вклади, незалежно від їх виду та від того, на чие ім'я з подружжя вони внесені, відповідно до ст. 61 Сімейного кодексу України є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Такий підхід втілений також у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» № 11 від 21.12.2007 року [82]. Також згідно із ч. 2 ст. 608 ЦК України зобов'язання не припиняється смертю кредитора, якщо воно не є нерозривно пов'язаним з особою останнього [27], а це означає, що в результаті спадкового правонаступництва власниками депозитних рахунків можуть стати декілька спадкоємців.

Таким чином, в результаті утворення активної множинності у зобов'язанні, яке виникає із договору банківського вкладу (депозиту), сума відшкодування залишається в межах гарантованих 200 000 грн. і не збільшується в залежності від кількості осіб, які виступають на стороні кредитора. Така ситуація аж ніяк не спрямована на реалізацію мети впровадження системи гарантування вкладів – захист прав і законних інтересів вкладників. Тому було б доцільно в таких випадках відшкодовувати кожному з вкладників (володільців рахунка) грошові кошти в межах гарантованої суми. З метою уникнення зловживань у таких ситуаціях необхідно залучити і самих вкладників до системи гарантування вкладів, на нашу думку, це видається можливим шляхом встановлення нижчої відсоткової ставки закладами з множинністю осіб на стороні кредитора.

Окремі проблеми неякісного правового регулювання були врегульовані на практиці іншим чином. Так в процесі роботи тимчасової адміністрації в різних банках було виявлено певні махінації, а договори, які їх опосередковували, визнано фіктивними. Для прикладу, якщо вкладник роздробив свій депозит на кілька інших: наприклад, після різкого обвалу курсу гривні переписав 5 тисяч доларів США з 10-тисячного валютного вкладу на іншу особу (оскільки проблемний банк не видавав вклади). Мета даного дроблення: вписатися, при офіційному станом на 2016 рік приблизному курсі долара в 25 грн. за долар США, в гарантовані державою 200 тисяч гривень.

Іншим прикладом є обмін депозиту на кредит і взаємозалік. Для порятунку своїх коштів, шляхом об'єднання кредитора і боржника в одній особі, шукають боржника банку, «продають» йому свій депозит із дисконтом, а боржник, у свою чергу, звільняється від обов'язку оплати кредиту, оскільки має однорідні вимоги до банку відповідного розміру. Також на практиці було виявлено у двох членів сім'ї депозити в одному проблемному банку, а саме зафіксовано переведення депозиту або його частини з юридичної особи (клієнта банку) на юридичну особу – рахунок фізичної особи, позаяк згідно з чинним законодавством, право на компенсацію з Фонду мають тільки фізичні особи, а не підприємства [83].

Наведені приклади наглядово відображають певну недовіру вкладників до діючої системи гарантування вкладів та намагання «врятувати» свій вклад різними способами до того, як цим займеться Фонд. А якщо був би прописаний адекватний правовий механізм врегулювання зазначених відносин та створена відповідна економічна площина для його реалізації, до таких заходів не доводилось би вдаватись.

Поряд із наведеними та, в свою чергу, не до кінця відпрацьованими у чинному законодавстві аспектами, в частині розуміння сутності «вкладу», останніми роками вкладники, як свідчить судова практика, стикаються також із іншими проблемами. Так, непоодинокими є спори вкладників з банками з приводу односторонньої зміни (зменшення) останніми розміру процентів за договорами банківського вкладу [73].

Як правило, причина непорозумінь – у механізмах зміни ставок процентів, які узгоджуються сторонами і закріплюються в укладених договорах. Вкладники часто підписують договори з умовами про право банку змінювати впродовж строку вкладу розмір процентів залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку та про можливість вкладників дізнаватись про такі зміни з інформації на веб-сайтах банку або звертаючись до відділень банку чи до його інформаційної служби. Однак протягом строку дії таких договорів пересічні вкладники, як правило, такі зміни не відслідковують, а тому, лише отримавши у кінці строку депозиту проценти у меншому розмірі, ніж розраховували під час укладення

договору, висловлюють своє обурення діями банку та звертаються до судів з позовами про визнання неправомірними односторонніх змін банками розмірів ставок процентів. Але у значній кількості випадків твердження вкладників про безпідставну односторонню зміну банком умови договору банківського вкладу про розмір процентів не знаходять свого підтвердження, і суд відмовляє в задоволенні вимог позивачів (рішення Ленінського районного суду м. Харкова від 24.09.2013 р. у справі № 642/5957/13-ц [84], залишене без змін ухвалою Апеляційного суду м. Харкова від 03.12.2013 р. у справі № 642/5957/13-ц [85]).

З метою уникнення таких ситуацій та враховуючи відносно невисокий рівень фінансової грамотності населення та його відносно невеликий досвід інвестування, юристи-практики пропонують внести зміни до чинного законодавства, а саме ч. 2 ст. 1061 ЦК України викласти в такій редакції: «Банк має право змінити розмір процентів, які виплачуються на вклади на вимогу, якщо інше не встановлено договором. Про зменшення процентів банк зобов'язаний повідомити вкладника не пізніше, ніж за десять днів до дня, з якого проценти нараховуються за новою ставкою, у спосіб, встановлений договором, який дає можливість встановити дату відправлення та отримання повідомлення вкладником» [73].

Проблемними є також питання у вкладних (депозитних) відносинах, пов'язаних із відшкодуванням вкладникам моральної шкоди. Судова практика щодо вирішення спорів у частині відшкодування моральної шкоди, завданої вкладникам банків внаслідок невиконання чи неналежного виконання зобов'язань за договорами банківського вкладу, продовжує залишатися неоднаковою. Одні суди задовольняють такі вимоги вкладників, обґрунтовуючи свої рішення нормами ЗУ «Про захист прав споживачів» - невиконання банком умов депозитного договору порушує передбачене п. 2 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про захист прав споживачів» право на належну якість продукції та обслуговування (рішення Піщанського районного суду Вінницької області у справі № 219/1929/12 від 10.06.2014 р. [86]; рішення Апеляційного суду Вінницької області справі № 219/1929/12 від 31.10.2014 р. [87]).

Правові відносини, які виникають з договору банківського вкладу, врегульовані нормами ЦК України (ст.ст. 625, 1058-1065), що не передбачають такого виду відповідальності банку, як відшкодування моральної шкоди. Тому інша частина судів вирішують спори саме з урахуванням такого підходу. Правовідносини, що існують між сторонами, є зобов'язальними. У разі порушення зобов'язання моральна шкода може відшкодовуватися лише тоді, якщо це встановлено договором або законом (ст. 611 ЦК України). В умовах, коли законом можливість відшкодування моральної шкоди не передбачена, її відшкодування здійснюється лише у випадку, якщо сторони передбачили таку можливість в укладеному договорі.

Більшість депозитних договорів із зрозумілих причин подібної умови не містять, саме з цих підстав, відмови судів у задоволенні вимог вкладників про відшкодування моральної шкоди є обґрунтованими і ґрунтуються на законодавстві (рішення Приморського районного суду м. Одеси від 25.07.2013 р. у справі № 1522/13038/11 [88]; рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 27.09.2012 р. у справі № 436/1879/12 [89]). Разом з тим, варто відзначити, що зустрічаються і рішення судів, у яких суди, хоч і відмовляють в стягненні моральної шкоди, але лише через її недостатню доведеність, а не через відсутність правових підстав, передбачених у законі чи договорі (рішення Куйбишевського районного суду м. Донецька від 25.04.2013 р. у справі № 259/2456/13-ц [90]) [73].

Наведені вище спори, що виникають із вкладних відносин, хоча й дотично стосуються сфери гарантування вкладів фізичних осіб, проте переконливо свідчать про випадки порушення прав вкладників.

Ще одним питанням, що потребує вирішення в цій сфері, є проблема розширення суб'єктного складу учасників системи гарантування вкладів.

Розпочнемо із характеристики учасників самої системи гарантування вкладів. Відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону учасниками Фонду є банки. Участь банків у Фонді є обов'язковою [11]. Вклади фізичних осіб Державного ощадного банку України гарантуються державою [71]. Такий підхід, вважаємо, потребує

перегляду та актуалізує проблему доцільності входження Державного ощадного банку України (далі – Ощадбанк) в систему гарантування вкладів. Державний ощадбанк виключений із класичної системи гарантування вкладів передбаченої Законом, а натомість користується особливим захистом. Разом з тим, як відзначає В. В. Зінченко, ніде в чинному законодавстві не передбачено розмір сум гарантій держави в Ощадбанку, умов, порядку та строків відшкодування вкладів [76, с. 103].

Як зазначається у самому Законі, АТ «Ощадбанк» не входить до системи гарантування вкладів. Це зумовлює потребу зосередити увагу на проблемах, які стосуються гарантування вкладів державним банком «Ощадбанком».

Слушними, на нашу думку, є пропозиції вдосконалення законодавства щодо гарантування вкладів, запропоновані рядом дослідників [91, с. 13], які вбачають, що доцільно на законодавчому рівні закріпити обов'язковість членства відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб та розробити механізм, за яким його внески не змішуватимуться із внесками інших банків та не використовуватимуться для виплати компенсацій вкладникам інших банків.

Варто зауважити, що одна з особливостей правового статусу Державного ощадного банку України полягає в тому, що згідно з п. 9 його статуту [92] «вклади фізичних осіб банку гарантуються державою». Те ж саме положення закріплене і у ч. 2 ст. 57 Закону України «Про банки і банківську діяльність». Аналізуючи норми статуту Ощадбанку, відмічаємо, що окрім зазначених вище норм, у тексті статуту ніде більше навіть не згадується про механізм, природу або сутність цієї гарантії. Нічого про таке «зобов'язання» не сказано й у будь-яких інших нормативних актах. Виключенням є Закон України «Про банки і банківську діяльність» [71], де вказане положення лише декларується і також не розкривається, але повністю співпадає з викладеним у статуті Ощадбанку.

Питання про державні гарантії повернення вкладів саме фізичних осіб пояснюється закріпленою в п. 11 статуту «спеціалізацією» банку. Згідно з цим пунктом, «банк має статус спеціалізованого ощадного банку і входить до складу

банківської системи України». Саме тому, як вбачається, держава і гарантує вклади цієї категорії клієнтів, оскільки за рахунок фізичних осіб формуються основні ресурси банку. Однак щодо юридичної природи цієї гарантії, механізму її дії та меж застосування, необхідно констатувати той факт, що у дійсності положення про державну гарантію повернення вкладів фізичних осіб є досить декларативним, незрозумілим і не підкріпленим на рівні законодавства. Хоча потреба у цьому, як вбачаємо, є вкрай очевидною [93, с. 247-249].

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 321 від 06.08.2014 року «Про збільшення статутного капіталу публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» та внесення змін до його Статуту» статутний капітал державної банківської установи складає 183024800 грн. [94]. Керуючись ст. 21 Закону не складно визначити, що в результаті сплати Ощадбанком початкового збору майнове наповнення Фонду збільшиться на 183024800 грн. Також збільшенню коштів Фонду буде сприяти система регулярних та спеціальних зборів, передбачена ст. ст. 22, 23 Закону [11].

Хотілося б зазначити, що нами виокремлюється два основних підходи щодо вирішення проблеми, яка пов'язана із Ощадним банком України в системі гарантування вкладів фізичних осіб. Зокрема, вважаємо за потрібне закріпити за Ощадним банком України правовий статус обов'язкового учасника або вдосконалити законодавче регулювання забезпечення Ощадним банком України гарантування вкладів фізичних осіб. На нашу думку, перший підхід буде результативним, оскільки перш за все, сприятиме залученню додаткових грошових коштів у Фонд, а також забезпечуватиме рівні умови функціонування банківських установ на ринку фінансових послуг.

Ще одним нагальним питанням в умовах сучасного економічного, політичного та соціального стану в Україні є проблема захисту вкладів членів кредитних спілок, що є важливою складовою формування і збереження довіри до національної фінансової системи. Слід зауважити, що в Україні виділяють два основних види фінансово-кредитних установ: банки і небанківські (парабанківські, позабанківські) фінансові установи. До небанківських фінансових

установ належать кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг [95, с. 138].

Дійсно, пройшло достатньо часу, як Україна зробила крок у напрямку створення системи захисту вкладів і варто наголосити, що система націлена на такі фінансові інститути як банки, що вважається великим досягненням часу, проте з розвитком фінансової системи, інфраструктури, економіки в цілому, частина вкладів населення залишається незахищеною (маються на увазі вклади членів кредитних спілок на депозитних рахунках). Як слушно зауважує Н. О. Славова, чинним законодавством не врегульовано питання захисту вкладів членів кредитних спілок на депозитних рахунках, проте кредитні спілки України займають провідне місце у фінансовій системі країни та зосереджують значну частку грошей населення [96, с. 386]. Н. Д. Галапуп, А. І. Бобанич, акцентують увагу на можливості створення Фонду гарантування вкладів небанківських фінансово-кредитних установ як дочірньої установи у структурі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [97, с.60]. Слід зауважити, що дану позицію ми сприймаємо критично, оскільки на сьогодні вирішення даного питання таким чином буде занадто складним саме з правової та організаційної точки зору. З цих підстав, пропонуємо, можливо, в майбутньому створення самостійної організації, яка діятиме на подібних Фонду засадах із врахуванням специфіки правової природи останнього. Оскільки діючий Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є гарантом повернення заощаджень виключно банківських депозитів, а вклади членів кредитних спілок стоять за межами Закону, тому з цих підстав, на даному етапі розвитку чинного законодавства, доцільно було б залучити кредитні спілки до суб'єктної складової гарантування вкладів фізичних осіб, проте, враховуючи їх особливу правову природу, варто виходити із потреби застосування спеціального порядку залучення їх до формування коштів Фонду, передбачивши при цьому спеціальні ставки зборів.

Наступним питанням, що лежить у площині суб'єктів гарантування вкладів є розширення суб'єктного складу осіб, що мають право на відшкодування. Відповідно до положень Закону вкладником є фізична особа (у тому числі фізична особа - підприємець), яка уклала або на користь якої укладено договір банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або яка є власником іменного депозитного сертифіката [11]. Однак доцільно зауважити, що норма Закону, яка регулює поняття «вкладника» саме в частині «фізичної особи-підприємця» вступає в силу з 01.01.2017 року.

Однак з розвитком суспільних відносин назріла необхідність розширення суб'єктного складу, який підпадає під гарантії Фонду. На думку К. Ю. Молодіко, грубою помилкою законодавця є орієнтування системи Фонду виключно на непідприємницькі вклади фізичних осіб, адже їх підприємницькі вклади, як і всі вклади юридичних осіб, не гарантуються. Таке регулювання перебуває в дусі ганебної антиправової ідеї, що начебто юридичні особи можуть мати принципово менший обсяг прав, ніж фізичні. Однак, по суті, юридичні особи – це ті ж самі люди, об'єднані в особливий спосіб (якщо йдеться про власників товариств), чи фізичні особи, що мають право своєчасно отримувати коштом товариств заробітну плату (якщо йдеться про найманий персонал). Принципова причина, чому гарантування банківських вкладів слід було починати саме з юридичних осіб, полягає в тому, що для фізичних осіб тримання грошей в комерційних банках – їхнє право, для юридичних осіб - обов'язок [98, с. 359]. Цілком погоджуючись із міркуваннями автора, вважаємо за необхідне звернути увагу на суб'єктний склад осіб, що претендують на відшкодування в межах чинного Закону та констатувати той факт, що новий Закон повинен поширювати свою дію на юридичних осіб та на фізичних осіб - підприємців.

Згідно з Директивами Європейського Союзу № 94/19/ЄС [80] та № 2014/49/ЄС [81] вкладником вважається власник депозиту, незалежно чи це фізична чи юридична особа. Вважаємо, що вклади фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності мають гарантуватись в повному обсязі, але у межах суми гарантування. Слід зазначити, що дана позиція висловлювалася нами

неодноразово у публікаціях, зважаючи на це, нами досить позитивно сприймається підхід законодавця, зокрема про те, що з 01.01.2017 року набере чинності норма Закону, що стосується розширення суб'єктного складу, на який поширюватимуться гарантії Фонду гарантування, а саме: гарантії поширяться і на фізичних осіб - підприємців [64].

Що стосується депозитів (рахунків) юридичних осіб, то на даному етапі розвитку, було б доцільно обмежити суму відшкодування в залежності від розміру вкладу, але не більше максимальної суми відшкодування. Необхідно також внести зміни й у саму назву нормативно-правового акта, який регулює функціонування системи гарантування вкладів на Закон України «Про систему гарантування вкладів».

Підсумовуючи характеристику сучасного стану правового регулювання системи гарантування вкладів в Україні та, враховуючи світовий досвід, на нашу думку, об'єктивно назріла необхідність реформування законодавства у цій сфері.

Зважаючи на вищенаведене, ми пропонуємо:

1) включити Державний ощадний банк України в систему гарантування вкладів, внівши відповідні зміну до ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та ЗУ «Про банки та банківську діяльність»;

2) поширити гарантії відшкодування на вклади (рахунки) на юридичних осіб, шляхом внесення змін до п. 4 ч. 1 ст. 2 Закону та викласти дану норму в такій редакції: «вкладник – фізична особа (у тому числі фізична особа – підприємець) та юридична особа, яка уклала або на користь якої укладено договір банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або яка є власником іменного депозитного сертифіката»;

3) на законодавчому рівні закріпити поняття «спільного депозиту» та передбачити право на відшкодування кожному з вкладників (володільців рахунка) у межах гарантованої суми відшкодування;

4) з метою однозначного тлумачення поняття «вкладу» п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону викласти в наступній редакції: вклад – кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, банківські метали, які залучені банком

від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або шляхом видачі іменного депозитного сертифіката, включаючи нараховані відсотки на такі кошти;

5) з метою забезпечення прав вкладників на суму банківського вкладу корегування потребують ті норми Закону, якими регламентовано порядок гарантування вкладів, строк дії договорів, за якими закінчився, та сум вкладів, що перевищують гарантовану Фондом, у першу чергу, шляхом удосконалення черговості задоволення вимог до банку, що є неплатоспроможним;

6) залучити кредитні спілки до суб'єктної складової гарантування вкладів фізичних осіб.

Переконані, що реалізація вищезгаданих пропозицій допоможе подолати прояви економічної кризи у банківському секторі, а також сприятиме більш ефективному функціонуванню системи гарантування вкладів в Україні.

Висновки до Розділу 1

Проаналізувавши цивілістичні засади функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а саме: розвиток та сучасний стан законодавства у даній сфері дослідження, легальні та доктринальні підходи до розуміння фонду, його основні функції, організаційно-правову форму останнього, а також об'єкти та суб'єкти гарантування вкладів, дійшли наступних висновків:

1. Проаналізовано основні етапи розвитку системи гарантування в Україні, що дало можливість умовно виділити такі із них :

1) 1991 – 1995 р.р. – відсутність формалізованої системи гарантування вкладів фізичних осіб. Гарантія Законом України «Про банки і банківську діяльність» надається лише за вкладами в Ощадному банку України. На законодавчому рівні встановлюється можливість створення міжбанківського фонду страхування депозитів;

2) 1995 – 1998 р.р. – активна робота над моделюванням системи гарантування банківських вкладів. Здійснюються перші кроки у створенні такої

системи на підзаконному рівні;

3) 1998 – 2001 р.р. – створення першої формалізованої загальнодержавної обов'язкової системи страхування банківських вкладів. Період активної роботи над проектом Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» та закріплення системи гарантування вкладів фізичних осіб на законодавчому рівні шляхом прийняття Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб»;

4) 2001 – 2012 р.р. – виявлення недоліків існуючої системи та пошук шляхів її вдосконалення;

5) 2012 – 2013 р.р. – прийняття Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та набрання ним чинності;

6) 2013 рік – теперішній час – визначення основних пріоритетів розвитку Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, зокрема системи гарантування вкладів фізичних осіб в цілому, спостереження досвіду зарубіжних країн щодо сутності системи гарантування вкладів фізичних осіб, удосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб, шляхом прийняття змін до чинного законодавства.

2. У ході аналізу законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб констатується тенденція до закріплення приватноправових механізмів врегулювання відносин, що складаються між банками, вкладниками та Фондом, що передусім проявляється у розширенні договірних зобов'язань Фонду.

3. Проаналізовано систему функцій Фонду, що виділяються на рівні Закону. Встановлено, що законодавець функції Фонду умовно поділяє на основні та додаткові. Основними слід вважати функції гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку. Усі інші функції – додаткові, адже вони так чи інакше спрямовані на реалізацію основних. Позитивно оцінено розширення функцій Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що, вважаємо, сприятиме успішній реалізації завдань, що стоять перед останнім. Встановлено, що більшість функцій Фонду можуть бути реалізовані із використанням договірної форми. З огляду на подвійну правову природу Фонду, поняття

«функції», яке міститься у ст. 4 Закону за своїм змістовим навантаженням є синонімом терміну «повноваження». Проте, можливо з точки зору саме публічно-правових галузей права доречніше б сприймався у Законі термін «повноваження» Фонду. Разом з тим, очевидно, що законодавець сприймає термін «функція» синонімом поняття «повноваження», тому використання такого підходу жодною мірою не применшує ролі фонду саме як органу державної влади

4. Акцентовано увагу на характеристику організаційно-правової форми Фонду. Встановлено, що законодавець відносить Фонд до установ, проте у самому Законі вказує на ті ознаки Фонду, що не характерні для останніх, зокрема, передбачає участь банків у Фонді. Такий підхід законодавця оцінено критично, адже для установи не є характерними відносини членства (участі). Вважаємо за доцільне на сьогодні перспективнішою є позиція, що полягає у заміні понять «участь» у Фонді та «учасники» Фонду більш прийнятними термінами, які б більш точно відповідали сутності Фонду як юридичної особи, в основі якої не лежать засади членства (участі). З урахуванням того факту, що основна роль усіх банків, що складають банківську систему України у діяльності Фонду гарантування полягає у тому, що вони сплачують різні збори до Фонду, жодними іншими правами вони не наділяються, пропонуємо замість категорії банк-учасник у Законі використовувати поняття «суб'єкт, що сплачує збір».

5. Запропоновано включити Державний ощадний банк України в систему гарантування вкладів, внівши відповідні зміну до ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та ЗУ «Про банки та банківську діяльність», оскільки це сприятиме залученню додаткових грошових коштів у Фонд, а також забезпечуватиме рівні умови функціонування банківських установ на ринку фінансових послуг.

6. Проаналізовано, що діючий Фонд є гарантом повернення заощаджень банківських депозитів, однак вклади членів кредитних спілок стоять за межами Закону, тому з цих підстав, доцільно було б залучити кредитні спілки до суб'єктної складової гарантування вкладів фізичних осіб.

7. Вважаємо за необхідне звернути увагу на суб'єктний склад осіб, що претендують на відшкодування в межах чинного Закону та констатувати той факт, що новий Закон повинен поширювати свою дію на юридичних осіб.

8. Запропоновано на законодавчому рівні закріпити поняття «спільного депозиту» та передбачити право на відшкодування кожному з вкладників (володільців рахунка) у межах гарантованої суми відшкодування.

9. Проаналізовано норми Закону, що стосуються об'єктів, які підлягають відшкодуванню та запропоновано передбачити відшкодування вкладів залучених у вигляді банківських металів. Це сприятиме захисту інтересів вкладників, а також дозволить уникнути двоякого тлумачення поняття «вкладу».

РОЗДІЛ 2

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

2.1 Поняття та елементи цивільно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Прийняття та вступ у дію Закону передбачає більш досконалий правовий механізм гарантування вкладів фізичним особам за договорами банківського вкладу (депозиту), що, сподіваємось, сприятиме стабільності відносин за договірними зобов'язаннями банківського вкладу (депозиту) та відновлення довіри громадян до надійності банківської системи в цілому.

Попри надзвичайно важливу функцію Фонду гарантування вкладів фізичних осіб зі стабілізації цивільного обороту, приватно-правові засади його функціонування невинуватено залишились на периферії наукових розвідок. Це ускладнює процес доктринального пізнання поняття Фонду, його місця в системі учасників цивільних правовідносин, обсяг і способи реалізації правосуб'єктності, правовий режим майна, цивільно-правові аспекти управління, здатність нести самостійну цивільно-правову відповідальність, договірні відносини за їх участі.

Належне виконання Фондом функцій, що ставляться перед ним, значною мірою залежить від якісного врегулювання елементів його правового статусу. Передусім, оскільки Фонд являється юридичною особою, важливими є окреслення його становища саме у приватноправовій сфері, що й становитиме мету даного розділу.

Крім того, слід зауважити, що через дослідження цивільно-правового статусу Фонду, проаналізувавши усі його характеристики, вдасться вдосконалити саме поняття «фонд».

Втім, перед тим, як перейти до розгляду цивільно-правового статусу Фонду, варто зауважити, що на останніх має вплив організаційно-правова форма, у якій

він створюється, адже завдяки організаційно-правовій формі є можливість відмежувати особливості одних юридичних осіб від інших [99, с. 137].

У Законі Фонд визначається як установа, сутність організаційно-правової форми якої розглянута в рамках підрозділу 1.3 дисертаційної роботи. А тому, не вдаючись у дискусію з приводу законодавчих підходів щодо організаційно-правової форми Фонду, перейдемо до характеристики елементів цивільно-правового становища останнього. Слід зазначити, що у доктрині на правовому статусі непідприємницьких юридичних осіб та особливо такої їх організаційно-правової форми, як установа, робиться значно менший акцент. Виходячи з цього, особливої актуальності набуває проблема пошуку відповідей на значну кількість питань щодо правового статусу установ, у нашому випадку, на дослідженні цивільно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [100, с. 58].

З метою послідовного аналізу поняття правового статусу установ, слід, перш за все, звернутись до походження терміна, що використовується для його тлумачення. Поняття «статус» походить від латинського «status» й означає становище, положення [101, с. 44]. Наявність національних мовних відповідників призвела до того, що науковці, досліджуючи поняття правового статусу тих чи інших юридичних осіб, не завжди використовують саме термін «правовий статус», а віддають перевагу зазначеним вище термінам «правове положення», «правове становище» та на доповнення «цивільно-правова природа» тощо.

Традиційно, у цивілістиці цивільно-правовий статус юридичної особи розкривається через такі елементи як-от: порядок створення та припинення, правовий режим майна, межі участі у цивільному обороті, що знаходить свій прояв у обсязі цивільної правоздатності та дієздатності та особливостях способів її реалізації, а також специфіці цивільно-правової відповідальності.

За змістом поняття «правовий статус», на думку Ю. В. Карєвої, можна розглядати з двох позицій:

- 1) в якості нормативно правового статусу, зміст якого передбачається нормами права;

2) як існуючий фактичний правовий статус, тобто реальне положення суб'єкта правовідносин у конкретних економіко-соціальних умовах.

На підставі цього науковець робить висновок про те, що під правовим статусом потрібно розуміти теоретичну конструкцію, яка поєднує нормативні характеристики, теоретичні уявлення і реальну практику реалізації правових настанов (приписів). При цьому, правовий статус особи слід відрізняти від моделі, оскільки остання являє собою ідеальне втілення характеристики широкого кола правових явищ, у той час як правовий статус характеризує тільки суб'єктів правовідносин [102, с. 20, 28].

У свою чергу Ю. С. Шемшученко та Н. М. Пархоменко зазначають, що правовий статус являє собою сукупність прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб, які визначаються Конституцією, законами та іншими нормативно-правовими актами, а також ратифікованими міжнародними договорами. Правовий статус юридичних осіб визначається через їх компетенцію, тобто права і обов'язки цих осіб, зафіксовані в чинному законодавстві [103, с. 256].

Згідно інших поглядів, під правовим статусом суб'єкта цивільного права слід розуміти не лише компетенцію (основні права і обов'язки), закріплену прямо в законі щодо конкретного суб'єкта цивільного права, а й правоздатність, тобто здатність придбання суб'єктом прав і обов'язків у конкретних цивільних правовідносинах.

Аналіз юридичної літератури та положень вітчизняного цивільного законодавства дозволяє дійти висновку про те, що правовий статус юридичної особи, у тому числі установи, охоплює не лише її права та обов'язки (загальні та чітко визначені у законі про певну юридичну особу), а значно більший спектр понять. На нашу думку, даний підхід є виправданим, адже установи, як і будь-які інші організації, набувають правовий статус юридичної особи лише за наявності певних ознак.

Як зазначають Н. С. Кузнєцова, Н. А. Саніахметова, Є. О. Харитонов, до ознак юридичної особи відносяться: 1) організаційна єдність; 2) майнова відокремленість; 3) здатність виступати у цивільному обігу від власного імені;

4) здатність нести самостійну майнову відповідальність; 5) здатність бути позивачем або відповідачем у суді [104, с. 109-111]. Кучеренко І. М. додає до наведених ознак ще дві: реєстрація відповідно до вимог чинного законодавства та наділення цивільною правоздатністю і дієздатністю [105, с. 168].

На нашу думку, дослідження питання правового статусу зумовлене тим, що установи, як юридичні особи, які створюються для досягнення соціально-культурних, наукових, благодійних та інших соціально значимих цілей, тривалий час залишалися поза увагою наукової доктрини. Незважаючи на те, що останнім часом інтерес до зазначеної проблематики значно підвищився, правове положення установ все ще залишається недостатньо вивченим [106, с. 13].

Позитивною, як нам видається, є концепція російського законодавця, який надав право створювати два види непідприємницьких юридичних осіб: фонд, який за своїм правовим статусом є дещо подібним до установи за законодавством України, і установу, в якій засновниками можуть здійснюватися управлінські функції, а також зобов'язані фінансувати її і нести відповідальність за борги установи.

Окремі вчені, зокрема І. М. Кучеренко, зазначають, що стосовно такої організаційно-правової форми як установа існують певні проблеми щодо організаційно-правових форм та системо-утворюючих ознак, оскільки відомо, що установ у чистому вигляді не існує, проте в організаційно-правовій формі установ створюються фонди (вони можуть бути благодійними, соціальними тощо), заклади (навчальні (дошкільні, середні, технічні, вищі), культурні, духовні, спортивні тощо) [37, с. 22].

Аналіз чинного законодавства дозволяє стверджувати, що фонди і заклади, в принципі, можна відносити до різних форм установ, оскільки в управлінні закладів можуть брати участь засновники (відносно фондів такого положення не передбачено, вони ближче до організаційно-правової форми установи, в той час, як заклади - до організаційно-правової форми непідприємницького товариства). У такій ситуації необхідно або уніфікувати правове становище фондів та установ, або визнати установу системо-утворюючою моделлю (формою) кількох

самостійних організаційно-правових форм юридичної особи – фонду та закладу. Більш сприйнятливим виглядом, на нашу думку, є перший варіант [99, с. 137].

Цивільний кодекс України вперше поділив юридичні особи, залежно від порядку їх створення, на особи приватного і публічного права. Це дає змогу розмежувати правовий статус цих осіб, насамперед, з метою захисту приватних інтересів від втручання апарату держави [107, с. 51]. Очевидно, що юридичні особи публічного права створюються державою і при цьому виникають особливі відносини, зумовлені роллю держави. Відтак, юридичні особи публічного права вступають у цивільні правовідносини, набувають правового статусу, що характеризується певними особливостями. Виникають юридичні особи публічного права, як правило, в дозвільному порядку. Щодо відповідальності, то оскільки за юридичними особами публічного права завжди стоїть держава, то вони завжди перебувають під опікою державних органів. Юридичні особи публічного права, окрім мети отримання прибутку, повинні мати й іншу мету, оскільки держава має на меті, насамперед, захист прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності.

Для визначення елементів цивільно-правового статусу юридичних осіб публічного права недостатньо однієї вказівки на те, що юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Для повноцінного змісту цивільно-правового статусу юридичних осіб публічного права потрібною є визначеність щодо правового режиму майна, меж участі в цивільно-правових відносинах, особливостей цивільно-правової відповідальності останніх [108, с. 42].

Аналізуючи положення щодо елементів цивільно-правового статусу юридичних осіб публічного права, ми дійшли висновків, що саме порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюється Конституцією України та законами. На сьогодні єдиного закону немає, у зв'язку з цим існує небезпека того, що органи державної влади можуть на власний розсуд створювати юридичні особи, що можуть не мати майна для відповідальності за

своїми зобов'язаннями чи можуть бути наділені іншими специфічними рисами на розсуд їх власника.

Безумовно, така невизначеність не сприяє нормальному цивільному обороту. Отже, враховуючи наведене, можна зробити висновок, що в Україні відсутнє спеціальне законодавство в сфері юридичних осіб публічного права, що породжує проблеми у визначенні їх правового становища як учасників цивільних відносин. З цього приводу висловлюється В. Є. Чиркін та зазначає, що по суті мова йде про необхідність перегляду підходів до однієї з фундаментальних теорій правової науки - концепції юридичних осіб, а якщо так – то суттєвій зміні структури законодавства [109, с. 289].

Отже, аналізуючи чинне цивільне законодавство, де багато норм присвячені окремим різновидам установ, робимо висновок, що законодавець, характеризуючи правовий статус тих чи інших установ, оперує загальними ознаками юридичної особи. Це, на думку певних вчених, можна пояснити тим, що визнання конкретного суб'єкта юридичною особою, означає, що він досяг того ступеня єдності та закінченості, який забезпечує можливість його як суб'єкта у цивільних правовідносинах.

Крім того, керуючись вищенаведеним, можна надати визначення правовому статусу установ зокрема. Під правовим статусом установ пропонується розуміти таку правову конструкцію, яка за допомогою загальнотеоретичних положень та норм актів цивільного законодавства України визначає місце установи як організаційно-правової форми юридичної особи в конкретних цивільних правовідносинах [110, с. 10]. У нашому дослідженні саме таке визначення правового статусу становить найбільший інтерес. Визначення поняття правового статусу саме в цьому сенсі можна визначити як «загальний» статус, тому що він характеризує певний вид юридичної особи, створеної у конкретній організаційно-правовій формі. Залежно від «загального» статусу може відрізнятися правоздатність, межі цивільно-правової відповідальності тощо.

У той же час, аналіз чинного законодавства дозволяє зробити висновок, що під правовим статусом також можна розуміти правове положення не установи в

цілому, а різних видів конкретної установи, залежно від певної здійснюваної ними діяльності або додаткових можливостей (повноважень), або дії у межах певної території. Такого роду правовий статус можна визначити як «спеціальний» правовий статус.

Враховуючи викладене, вважаємо, що поняття цивільно-правового статусу юридичних осіб не слід трактувати вузько – тільки через сукупність прав та обов'язків, адже це ширша за обсягом категорія, яка у залежності від організаційно-правової форми юридичної особи, наповнюється своїми характеристиками.

Специфіка Фонду як установи визначає потребу звернути увагу на такі елементи його цивільно-правового статусу як порядок створення та припинення Фонду, правовий режим майна, межі участі у цивільному обороті, особливості цивільно-правової відповідальності в межах наступних підрозділів роботи.

2.2 Правові засади створення та порядок припинення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Розпочнемо характеристику окремих елементів цивільно-правового статусу Фонду із особливостей порядку створення та припинення останнього. Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин виникають у порядку, який визначається законодавством. Цей порядок передбачається певними нормативно-правовими актами України і встановлює різний ступінь впливу держави на утворення юридичних осіб. Порядок створення юридичних осіб залежить від виду юридичної особи. У залежності від цього в юридичній літературі розрізняють два, найбільш поширених, порядки створення: розпорядчий та нормативно-явочний [111, с. 22-23]. Хоча, на думку А. С. Довгєрта, існує лише один спосіб – відокремлення майна, яке може відбуватися як разом з об'єднанням осіб, так і без такого [112, с. 132]. Проте, як правильно зазначає В. І. Борисова, скоріш за все правник розумів під цим не спосіб виникнення юридичної особи, а, поділяючи теорію цільового майна, сутність установи як юридичної особи [113, с. 123],

виокремлення майна, яке необхідне для досягнення заздалегідь визначеної засновниками мети.

Щодо установ, то розпорядчий порядок їх виникнення, сутність якого полягає в тому, що умови створення, функціонування, припинення їх діяльності залежали від дозволу держави, зберігався майже до початку ХХ ст. [114, с. 66–69]. У зв'язку з існуванням установ приватного та публічного права для останніх на сьогодні зберігається розпорядчий порядок виникнення, а установи приватного права виникають у явочно-нормативному порядку. Суть розпорядчого порядку створення юридичної особи полягає в тому, що юридична особа виникає на підставі розпорядження засновника. Засновник безпосередньо виносить рішення про створення організації, затверджує її установчі документи [115, с. 51].

Слід зазначити, що в Україні на сьогодні немає нормативно-правового акта, який би регулював процес створення установ, тому при створенні останніх керуються як загальними положеннями ЦК України щодо виникнення юридичних осіб, так і нормами спеціальних законів, які регулюють діяльність окремих видів установ.

Так, у ЦК України визначено, що юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування [27, ст. 81]. Очевидно, юридичні особи публічного права створюються державою і при цьому виникають особливі відносини, зумовлені роллю держави.

Враховуючи той факт, що Фонд належить до юридичних осіб публічного права, порядок створення визначається тими положеннями ЦК України, які регламентують порядок створення та припинення останніх. Слід зауважити, що система гарантування в масштабі всієї банківської системи України була започаткована у 1998 р. У цьому ж 1998 р. Президентом України був підписаний Указ «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб - вкладників комерційних банків», яким було затверджене Положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів [116], відповідно до якого Фонд є юридичною особою від дня затвердження

Кабінетом Міністрів України та Національним банком України Положення про Фонд.

Згодом у 2001 році прийнято Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», яким врегульовувались порядок створення та правовий статус Фонду до прийняття та набуття чинності новітнього Закону «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». З часу виникнення та становлення, система гарантування та Фонд, зокрема, пройшли певний еволюційний шлях, проте проблемним на сьогодні як у теоретичному, так і у практичному аспектах залишилися правові засади припинення діяльності Фонду.

Так, у ч. 9 ст. 3 чинного Закону визначено, що реорганізація та ліквідація Фонду здійснюються на підставі окремого Закону [11]. Слід констатувати, що це фактично єдина норма, що регламентує дане питання.

Вважаємо, що припинення діяльності юридичної особи важливе з позиції не тільки існування суб'єкта цивільних відносин, але й визначення подальшої долі її прав та обов'язків. Якщо у випадку ліквідації юридичної особи все більш-менш зрозуміло, бо з її припиненням припиняється її правосуб'єктність, то у випадку з реорганізацією ситуація складніша, оскільки, залежно від виду реорганізації, змінюється обсяг прав та обов'язків та і взагалі визначається відповідний суб'єкт цих відносин. Саме тому, на нашу думку, аналіз даної проблеми слід здійснювати з урахуванням загальних положень цивільного та господарського законодавства, а також доктринальних підходів щодо порядку припинення юридичних осіб.

Зокрема, статтею 104 ЦК України, визначено, що юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам – правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації [27]. Відповідно до ст. 59 Господарського кодексу України припинення діяльності суб'єкта господарювання здійснюється шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації - за рішенням власника (власників) чи уповноважених ним органів, за рішенням інших осіб – засновників суб'єкта господарювання чи їх правонаступників, а у випадках, передбачених законами, – за рішенням суду [36].

У зв'язку з тим, що в обох Кодексах йдеться про одні й ті ж види правонаступництва, вважаємо за доцільне зазначені способи припинення юридичної особи в подальшому називати реорганізацією.

Чинне законодавство розрізняє п'ять видів реорганізації: злиття (дві і більше юридичних осіб перетворюються на одну), приєднання (одна або декілька юридичних осіб приєднуються до іншої), розділення (юридична особа ділиться на дві і більше юридичних осіб), виділення (зі складу юридичної особи виділяються одна або декілька юридичних осіб, при цьому юридична особа, з якої сталося виділення, продовжує існувати), перетворення (юридична особа однієї організаційно-правової форми трансформується в юридичну особу іншої форми) [117, с. 89].

Досліджуючи поняття реорганізації, на нашу думку, слід, перш за все, з'ясувати юридичну сутність та зміст даного поняття. У доктрині цивільного права існує декілька позицій з приводу тлумачення поняття «реорганізація». Так, у більшості наукових праць погляди вчених радянського та сучасного періодів щодо поняття «реорганізація» традиційно зводяться до одного із способів припинення юридичної особи, поряд із ліквідацією.

С. М. Братусь зазначав, що в радянському праві основною формою припинення юридичних осіб вважалася їх реорганізація – припинення юридичної особи без ліквідації прав і майна [118, с. 355-356]. Є. О. Суханов також розглядає реорганізацію юридичних осіб як припинення, яке тягне перехід прав та обов'язків раніше існуючих юридичних осіб до інших юридичних осіб [119, с. 148]. І. А. Смагіна вказує, що реорганізація – це припинення організації, внаслідок чого здійснюється перехід прав та обов'язків до інших осіб [120, с. 25]. Обґрунтованим слід вважати також і визначення реорганізації, яке наводить Є. С. Шубенко, а саме: реорганізація – це «процес здійснення юридично значущих дій і ухвалення юридичних актів, який направлений на припинення і (або) створення одного або декількох юридичних осіб, а також той, що характеризується переходом прав і обов'язків юридичної особи, що реорганізується в порядку універсального правонаступництва до знову створених

(або які продовжують існування) юридичних осіб» [121, с. 470].

Аналізуючи поняття «реорганізація», ми підтримуємо позицію Л. В. Сіщук, яка вважає, що ні в законодавстві, ні в доктрині немає єдиного підходу до розуміння сутності реорганізації: з одного боку, її розглядають як спосіб створення та/або припинення юридичної особи, з іншого – як зміну майнового становища юридичної особи у порядку правонаступництва. Однак, враховуючи висловлені протиріччя, що виникають у результаті доведення та/або спростування того чи іншого розуміння інституту реорганізації в цілому, вважаємо, що реорганізацію слід розглядати крізь призму сукупності ознак, які притаманні даному правовому явищу, не ототожнюючи таку процедуру тільки зі зміною організаційно-правової чи майнової складової як кваліфікуючої ознаки реорганізації [122, с. 35].

Беручи до уваги особливості правового статусу Фонду та проаналізувавши низку наукових праць в контексті реорганізації Фонду, найбільш доцільним, на наш погляд, є припинення лише шляхом ліквідації. Обґрунтовуючи дану позицію, необхідно вказати наступне.

Ю. Юркевич зауважує, що перетворення слід вважати особливим способом припинення юридичних осіб із правонаступництвом. Законодавець встановив особливості припинення юридичних осіб шляхом перетворення, які зумовлені, на нашу думку, тим фактом, що обсяг прав та обов'язків новоутвореної юридичної особи, як правило, істотно не змінюється [123, с. 168]. Перетворення є зміною організаційно-правової форми юридичної особи. Водночас, К. Т. Трофимов стверджує, що зміна організаційно-правової форми має деякі відмінності від інших видів реорганізації: 1) не відбувається ніяких змін суб'єктного складу; 2) не порушується єдність майнового комплексу; 3) не виникає необхідності в складенні передавального акта. На думку автора, це дає підстави говорити про те, що практично правонаступництво не виникає, а збереження суб'єктного складу та єдності майнового комплексу призводить до тотожності правонаступника і правопередника, до передачі прав та обов'язків самому собі [124, с. 183].

Більшість науковців позитивно висловлюються щодо позиції з приводу

можливості реорганізації юридичної особи, шляхом перетворення. Так, у юридичній літературі висловлюється позиція Д. С. Лещенка, згідно з якою в окремих нормах ЦК України слід закріпити положення про неможливість перетворення установи в юридичну особу, метою діяльності якої є одержання прибутку [110, с. 16]. Окремі науковці допускають перетворення, проте з певними застереженнями. Так, на думку Ю. Юркевича, видається доцільним передбачити в ЦК України, що непідприємницькі товариства (споживчі кооперативи, об'єднання громадян тощо) та установи можуть бути перетворені у підприємницькі юридичні особи, лише у разі, якщо законом не заборонено здійснення ними підприємницької діяльності, яка відповідає меті їх створення та сприяє її досягненню [125, с. 174].

На наше переконання, якщо непідприємницька юридична особа не має специфічної мети діяльності, то перепони для перетворення її в іншу, в тому числі і підприємницьку відсутні. Така ситуація, для прикладу, має місце у випадку із споживчими товариствами. Досліджуючи цивільно-правовий статус споживчих юридичних осіб, А. В. Зеліско цілком правильно висловлюється про можливість їх перетворення як в підприємницькі, так і непідприємницькі юридичні особи [126, с. 139]. Але такий досить демократичний підхід у плані перетворення може бути сприйнятий не щодо усіх юридичних осіб. Так, у юридичній літературі можна прослідкувати два діаметрально протилежні погляди щодо можливості реорганізації фондів шляхом перетворення. Представники першої концепції допускають можливість реорганізації фонду у відповідності із загальними правилами реорганізації юридичних осіб [101, с. 165]. Адепти іншої – заперечують можливість реорганізації фонду шляхом перетворення [102, с. 28-29]. На нашу думку, сприймати слід другу з концепцій. Вважаємо, що Фонд у силу специфічної правової природи, пов'язаної із належністю останнього до юридичних осіб публічного права, непідприємницького статусу та спеціальної мети створення, яка покладається на нього, а також особливим порядком формування коштів, виключається можливість його перетворення в будь-яку іншу організаційно-правову форму непідприємницької юридичної особи. Вважаємо, що

законодавство, виходячи із специфіки окремих організаційно-правових форм юридичних осіб, може встановлювати імперативну вимогу щодо припинення Фонду тільки шляхом ліквідації.

Подібна позиція також висловлюється в літературі щодо подібних за специфічним призначенням юридичних осіб. Так, зокрема, досліджуючи недержавні пенсійні фонди, Ю. В. Вітка зауважує, що реорганізація шляхом перетворення чомусь проігнорована Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» і не вказана ні серед видів реорганізації, що дозволені для недержавних пенсійних фондів, ні серед видів, що заборонені. Якщо поглянути на визначення недержавних пенсійних фондів, то ст. 1 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» в імперативній формі встановлює, що фонд може створюватися лише в організаційно-правовій формі непідприємницького товариства. Логічним є висновок, що реорганізація шляхом перетворення не допускається [127, с. 78]. Таким чином, дослідниця заперечує можливе перетворення недержавних пенсійних фондів у будь-яку іншу організаційно-правову форму, в тому числі непідприємницьку юридичну особу.

Таким чином, підсумовуючи вищенаведене, вважаємо, що реорганізацію не слід застосовувати до такої специфічної юридичної особи як Фонд гарантування вкладів.

Окремо варто зосередити увагу на проблемних питаннях щодо припинення Фонду шляхом ліквідації, адже остання являє собою складний юридичний склад. Протягом останніх років у юридичній літературі інститут ліквідації розглядається не лише в ракурсі вирішення проблеми застосування чинних норм права, що регулюють процедуру ліквідації юридичних осіб, але і у вигляді ґрунтовних теоретичних досліджень.

Слід зауважити, що поняття «ліквідація» була предметом дослідження багатьох вчених цивілістів, як радянського так і сучасного періодів. М. І. Брагінський зазначає, що ліквідація означає припинення юридичної особи, проте не означає переведення прав та обов'язків [128]. Інші автори доповнюють традиційне розуміння ліквідації та наголошують, що у разі ліквідації суб'єкт

господарювання припиняється як суб'єкт права без правонаступництва [129, с. 119]. Тобто в даному випадку наголошується саме на припиненні суб'єкта господарювання, а не припиненні його діяльності. Уявляється доцільним зауважити на тому, що існує протилежна наукова позиція, в якій ліквідація розглядається саме як припинення діяльності підприємства, установи, організації. Наприклад, І. В. Венедиктова зазначає, що «ліквідація юридичної особи – спосіб припинення діяльності юридичної особи, що має остаточний характер, без переходу прав і обов'язків у порядку правонаступництва до інших осіб» [130, с. 101].

На нашу думку, на науковому та законодавчому рівнях слід визначити поняття «ліквідація» саме через розуміння відповідного процесу як припинення суб'єкта господарювання, а не його діяльності. Ліквідація як один із видів припинення діяльності юридичної особи передбачена ст. 110 Цивільного кодексу України, яка вказує, що юридична особа ліквідується:

1) за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами;

2) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади;

3) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, встановлених законом, - за позовом відповідного органу державної влади. Тобто можна чітко стверджувати, що Кодекс виділяє три пункти статті, які регламентують ліквідацію юридичної особи, а саме в добровільному та примусовому порядку. Відповідно до норм Господарського кодексу України, а саме ст. 59 припинення суб'єкта господарювання здійснюється відповідно до закону [36].

Ми підтримуємо думку М. Фесюри, який зазначає, що ліквідація – це припинення підприємства, установи, організації, які є суб'єктами

господарювання, що відбувається на законних підставах, у порядку та черговості задоволення вимог кредиторів, відповідно до вимог державного законодавства України [131, с. 313].

У першому розділі даного дисертаційного дослідження зазначалося, що основним завданням Фонду є забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку. На виконання своїх основних завдань Фонд у порядку, передбаченому Законом, здійснює певні функції. Проаналізувавши законодавчі та доктринальні підходи до розуміння поняття та підстав ліквідації юридичних осіб, нами сприймається підхід, що у разі ліквідації Фонду, доцільним є застосування загальних норм, що стосуються ліквідації юридичної особи передбачені, зокрема ЦК України, проте з певними доповненнями. Нами пропонується наступне бачення внесення змін до Закону, що стосується ліквідації Фонду, зокрема пропонуємо викласти статтю в наступній редакції:

«Фонд ліквідується:

1) за рішенням уповноваженого органу, в тому числі у зв'язку з досягненням мети, для якого його створено, а також в інших випадках, передбачених Законом;

2) за рішенням суду про ліквідацію Фонду через допущені при його діяльності порушення, які не можна усунути, за позовом відповідного органу державної влади;

3) за рішенням суду про ліквідацію Фонду в інших випадках, встановлених законом, - за позовом відповідного органу державної влади;

4) за рішенням суду у разі здійснення Фондом діяльності поза межами встановлених Законом функцій, а також у разі неможливості реалізації поставлених перед Фондом завдань та в інших випадках передбачених Законом.

Для здійснення ліквідації Фонду утворюється ліквідаційна комісія, до якої переходять повноваження з розпорядження майном Фонду відповідно до чинного законодавства України».

Слід зауважити, що на сьогодні важливим та невизначеним питанням при реорганізації та ліквідації Фонду залишається захист прав і забезпечення

задоволення вимог кредиторів.

Відповідно до ст. 112 ЦК України у разі ліквідації платоспроможної юридичної особи вимоги її кредиторів задовольняються у такій черговості: 1) у першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом; 2) у другу чергу задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності; 3) у третю чергу задовольняються вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів); 4) у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги.

Проте відповідна стаття регулює задоволення вимог кредиторів платоспроможної юридичної особи. Платоспроможною є юридична особа, сукупна вартість майна якої перевищує сукупну вартість зобов'язань. Черговість задоволення вимог кредиторів неплатоспроможної юридичної особи визначається Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [132].

М. Фесюра у своєму дослідженні зазначає, що захист трудових прав працівників є пріоритетним напрямом з огляду на той факт, що їх вимоги, відповідно до норм Цивільного кодексу України, задовольняються в другу чергу, після вимог щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимог кредиторів, забезпечених заставою чи іншим способом. Ця тенденція обумовлена необхідністю підтримки працівників у період втрати постійного робочого місця та, відповідно, основного джерела доходів [131, с. 314].

При дослідженні питання черговості задоволення вимог кредиторів у разі припинення діяльності Фонду, слід зауважити, що держава не бере такої активної участі щодо джерел формування коштів Фонду, адже Фонд самостійно здійснює діяльність, що приносить дохід. Фонд, по суті, перебуває на самофінансуванні і також отримує можливість поповнити власний капітал. Така ситуація повинна мати вплив на особливості розподілу коштів Фонду після його ліквідації. Проте

слід зауважити, що у рамках діючого Закону, на відміну від його попередника, не міститься положень щодо того, яким чином розподіляються кошти, які залишились після його ліквідації. Враховуючи значний сегмент фінансування Фонду за рахунок зборів банків-учасників, у рамках чинного Закону слід передбачити оптимальний механізм розподілу коштів Фонду при його ліквідації, що передбачав би їх повернення не тільки до державного бюджету, а й банкам-учасникам.

Враховуючи вищевикладене, нами сприймається підхід, що у разі припинення діяльності Фонду, доцільним є застосування загальних положень, передбачених ст. 112 ЦК України, при вирішенні питань черговості задоволення вимог кредиторів, проте слід передбачити певні зміни у Законі, які стосуватимуться черговості задоволення вимог кредиторів, у зв'язку з здійсненням Фондом спеціальної діяльності.

З цих підстав, пропонуємо внести зміни до Закону та викласти статтю у наступній редакції:

«Кошти, одержані в результаті ліквідації та продажу майна Фонду, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів у такій черговості:

- 1) зобов'язання, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян;
- 2) грошові вимоги щодо заробітної плати, що виникли із зобов'язань перед працівниками до прийняття рішення про ліквідацію;
- 3) вимоги вкладників - фізичної особи (у тому числі фізичної особи - підприємця), яка уклала або на користь якої укладено договір банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або яка є власником іменного депозитного сертифіката, а також вимоги вкладників - юридичних осіб;
- 4) вимоги Національного банку України;
- 5) вимоги банків-агентів - банків, через який Фонд здійснює виплату гарантованої суми відшкодування за вкладами;
- 6) вимоги, що стосуються повернення коштів до державного бюджету;
- 7) інші вимоги.

Вимоги однієї черги задовольняються пропорційно до суми вимог, що належать кожному кредитору цієї черги. У розрахунок беруться лише визнані вимоги. Черговість задоволення вимог кредиторів неплатоспроможної юридичної особи визначається Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»».

Існує два шляхи нормативного закріплення порядку здійснення ліквідації Фонду:

- 1) прийняття окремого Закону, яким би врегульовувався порядок припинення діяльності Фонду;
- 2) доповнення положень діючого Закону окремим розділом, присвяченому правовому врегулюванню окресленого питання.

На нашу думку, більш оптимальним видається другий варіант, оскільки є сумніви щодо доцільності прийняття окремого Закону, адже з точки зору законодавчої техніки більш правильним буде доповнити чинний на сьогодні Закон розділом, де б врегульовувались питання припинення Фонду. Вважаємо за доцільне доповнити діючий Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» Розділом X «Порядок припинення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб», в якому передбачити підстави і порядок припинення діяльності Фонду, черговість задоволення вимог кредиторів, а також врегулювати питання, що стосуються правового режиму майна після припинення діяльності Фонду, а розділ X «Прикінцеві та перехідні положення», який існує на сьогодні, змінити на Розділ XI. Також, вважаємо за необхідне зазначити, що враховуючи вищенаведені пропозиції щодо внесення змін до Закону в частині доповнення розділом X, з метою уникнення дублювання норм у Законі, які стосуються питань припинення діяльності останнього, пропонуємо виключити ч. 9 ст. 3 Закону, оскільки в межах цієї статті передбачено норму, що ліквідація та реорганізація Фонду здійснюється на підставі окремого закону.

Враховуючи запропоновані нами зміни, пропонуємо власний проект Розділу X «Порядок припинення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб», а саме:

«Стаття 59. Припинення діяльності Фонду.

1. Фонд припиняється в результаті ліквідації.
2. Фонд є таким, що припинився, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про його припинення.

Стаття 60. Ліквідація Фонду.

1. Фонд ліквідується:
 - 1) за рішенням уповноваженого органу, в тому числі у зв'язку з досягненням мети, для якого його створено, а також в інших випадках, передбачених Законом;
 - 2) за рішенням суду про ліквідацію Фонду через допущені при його діяльності порушення, які не можна усунути, за позовом відповідного органу державної влади;
 - 3) за рішенням суду про ліквідацію Фонду в інших випадках, встановлених законом, - за позовом відповідного органу державної влади;
 - 4) за рішенням суду у разі здійснення Фондом діяльності поза межами встановлених Законом функцій, а також у разі неможливості реалізації поставлених перед Фондом завдань та в інших випадках, передбачених Законом.
2. Якщо вартість майна Фонду є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, Фонд ліквідується в порядку, встановленому законом про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом.
3. Для здійснення ліквідації Фонду утворюється ліквідаційна комісія, до якої переходять повноваження з розпорядження майном Фонду відповідно до чинного законодавства України.

Стаття 61. Черговість та порядок задоволення вимог до Фонду.

1. Кошти, одержані в результаті ліквідації та продажу майна Фонду, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів у такій черговості:
 - 1) зобов'язання, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян;
 - 2) грошові вимоги щодо заробітної плати, що виникли із зобов'язань перед працівниками до прийняття рішення про ліквідацію;
 - 3) вимоги вкладників - фізичної особи (у тому числі фізичної особи - підприємця), яка уклала або на користь якої укладено договір банківського вкладу (депозиту),

банківського рахунку або яка є власником іменного депозитного сертифіката, а також вимоги вкладників - юридичних осіб;

4) вимоги Національного банку України;

5) вимоги банків-агентів - банків, через які Фонд здійснює виплату гарантованої суми відшкодування за вкладами;

6) вимоги, що стосуються повернення коштів до державного бюджету;

7) інші вимоги.

2. Вимоги однієї черги задовольняються пропорційно до суми вимог, що належать кожному кредитору цієї черги. У розрахунок беруться лише визнані вимоги.

3. Черговість задоволення вимог кредиторів неплатоспроможної юридичної особи визначається Законом «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

2.3 Правовий режим майна Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Розпочинаючи характеристику одного з елементів цивільно-правового статусу Фонду, а саме, правового режиму майна, слід нагадати, що відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону Фонд є юридичною особою публічного права, має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його господарському віданні. Фонд є суб'єктом управління майном, самостійно володіє, користується і розпоряджається належним майном, вчиняючи стосовно нього будь-які дії, що не суперечать законодавству та меті діяльності Фонду [11].

Як зазначено у ст. 96 ЦК України, юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями. Юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями усім належним їй майном [27]. Керуючись вказаними нормами та зважаючи на кризову ситуацію в економіці нашої держави, питання майнової самостійності Фонду є фундаментальною передумовою його ефективної діяльності як контрагента у зобов'язальних правовідносинах.

Хоча в легальному визначенні юридичної особи і не вказується на таку ознаку, як відокремленість майна, вітчизняні цивілісти характеризують майнову

відокремленість як визначальну «конститутивну» ознаку юридичної особи [133, с. 20].

Як правильно зазначає В. І. Борисова, дефініція юридичної особи містить ознаки, що характеризують шлях виникнення юридичної особи – об'єднання осіб та майна або об'єднання (виділення) тільки майна [134, с. 25]. У цьому зв'язку слід погодитися із міркуваннями В. Д. Примака, який зазначає, що майнова відокремленість являє собою одну із визначальних «конститутивних» ознак юридичної особи, що становить основу її цивільно-правового статусу [133, с. 20]. На важливості цієї ознаки наголошував і Д. І. Мейєр, який вказував на те, що правоздатна організація за своєю суттю є таким суб'єктом права, котрий може припинитися через повну відсутність майна, оскільки тоді вона позбудеться всякої реальної опори своєї діяльності [135, с. 154].

О. І. Зозуляк вважає, що важливою функцією майнової відокремленості юридичної особи є забезпечення реальної участі юридичних осіб у цивільно-правових відносинах, виступ у якості основи реалізації її цивільної правосуб'єктності [136, с. 122]. А саме поняття майнової відокремленості юридичної особи авторка розуміє як ознаку юридичної особи, яка виступає передумовою її цивільної правосуб'єктності, виникає з моменту державної реєстрації та характеризується закріпленням за нею майна на праві власності, господарського відання та оперативного управління [136, с. 124].

Варто зазначити, що у рамках спеціальних законодавчих актах відсутні вказівки на майнову відокремленість та самостійну цивільно-правову відповідальність тих чи інших юридичних осіб, а це, передусім, стосується юридичних осіб публічного права. Причиною цього, на наше переконання, більшою мірою виступає неврахування зазначених ознак у визначенні юридичної особи. Так, відповідно до ст. 80 Цивільного кодексу України юридична особа – це організація, створена шляхом об'єднання осіб та/або майна, яка наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, тобто може від свого імені набувати майнові та особисті немайнові права і нести цивільні обов'язки, бути позивачем та відповідачем у суді [27].

Незалежно від того, що деякі з вказаних ознак не знайшли свого закріплення у легальному визначенні, визнати організацію юридичною особою можливо лише за наявності сукупності вказаних ознак. З огляду на зазначене, слід сприймати таке широке визначення юридичної особи, за яким юридична особа – організація, що визнається державою як суб'єкт права, виступає у цивільному обороті від власного імені, має відокремлене майно, яке належить їй залежно від виду (приватна чи публічна) на праві власності або на іншому речовому праві, несе самостійну відповідальність за своїми зобов'язаннями [134, с. 27].

Статтею 318 ЦК України визначено, що юридичні особи є суб'єктами права власності [27]. Юридичні особи публічного права (державні установи, державні господарські товариства) мають спеціальну правоздатність, а звідси – володіють майном на іншому речовому праві. Таким чином, майнова відокремленість – одна з суттєвих ознак юридичної особи. Практичне значення майнової відокремленості юридичної особи полягає у такому аспекті: по-перше, юридична особа стає суб'єктом права, що дає змогу їй виступати в цивільному обороті, по-друге, це тягне за собою розподіл відповідальності засновників і юридичної особи за своїми зобов'язаннями [113, с. 143].

Слід зазначити, що ч. 2 ст. 3 Закону по суті основна норма, що закладає основи відокремленості майна та його правового режиму. З огляду на недостатню кількість норм щодо майнової відокремленості, перейдемо до характеристики цієї ознаки та особливостей правового режиму майна Фонду, адже визначальною ознакою непідприємницьких юридичних осіб, створених в організаційно-правовій формі установи, є відокремлене майно. У той же час, слід відмітити, що, характеризуючи майнову відокремленість установ, до яких належить Фонд, точніше буде вести мову не тільки про відокремлене майно установ, а про його правовий режим.

З огляду на вищевикладене, слід звернутися до тлумачення поняття «правовий режим майна».

У сучасній вітчизняній науці також заслуговує на увагу визначення правового режиму майна, запропоноване В. С. Щербиною: «правовий режим

майна - це встановлені правовими нормами структура цього майна, порядок його придбання (формування), використання і вибуття, а також звернення на нього стягнення кредиторів» [137, с. 72].

Ю. С. Цимерман визначав правовий режим основних та оборотних засобів підприємства як закріплений у юридичних нормах порядок оперативного управління ними з боку підприємств і органів господарського керівництва [138, с. 33].

А. В. Венедіктов під правовим режимом державного майна розумів об'єм прав та обов'язків окремих держорганів (у т. ч. підприємств) у відношенні відповідних видів державного майна або порядок управління даною частиною єдиного фонду державної власності, порядок використання відповідних видів державного майна підприємствами, а також умови (межі та порядок) звернення стягнення на це майно за зобов'язаннями державних підприємств [139, с. 352].

Враховуючи наведені вище визначення, найбільш вдалим для тлумачення правового режиму майна установ вважаємо наступне, а саме: під правовим режимом майна установ слід розуміти визначений комплекс правових норм та правових засобів порядок регулювання відносин, що складаються з приводу формування майна установ, здійснення ними речових прав на належне майно (правомочностей володіння, користування, розпорядження ним) [110, с. 14].

Ще до прийняття Закону дослідники звертали увагу на те, що складовою майна Фонду є також і обов'язкові внески банків-учасників Фонду, пропонуючи запровадити так звану змішану форму власності на майно Фонду. Ситуацію, за якої держава є одноосібним власником Фонду, не можна назвати найоптимальнішою, а тому доцільно було б впровадити змішану форму власності на Фонд з контрольним (не менше 80%) пакетом акцій у руках держави, що дало б змогу значно наростити капітал Фонду, перекласти частину відповідальності за банкрутства фінансових установ при відшкодуванні їй на банківський сектор та, при цьому, залишитись головною стороною при прийнятті рішень [140, с. 29].

Однак, серед дослідників виникає питання чи відповідає правовій природі Фонду змішана, як пропонують вчені, чи державна, як встановлено Законом,

форма власності. З цього приводу, потребують уваги твердження висловлені російськими науковцями. Так, досліджуючи сутність російського Агентства зі страхування вкладів як державної корпорації – юридичної особи публічного права, А. В. Турбанов виділив такі його ознаки: 1) яскраво виражені публічні функції; 2) визначені владні повноваження; 3) право власності на майно. На його думку, важливо визнати, що існує тільки дві форми власності – публічна і приватна. Якщо майно використовується у публічних цілях, то воно є публічною власністю. Очевидно, додає цей автор, що майно державних корпорацій – юридичних осіб публічного права слід розглядати різновидом публічної власності [141, с. 21; 6]. Страхові внески, що надійшли Агентству від банків, не можуть залишатися їх приватною власністю, оскільки вони отримали вже інше призначення. Водночас внески не можуть розглядатися і як державна власність. Тому кошти у статутному фонді Агентства зі страхування вкладів є новим різновидом публічної власності. Е. А. Завада також вважає, що є виправданим та логічним визнати майно Агентства новим самостійним видом публічної власності – власністю державної корпорації, тому що: 1) формування і використання майна Агентства переслідує публічні цілі і це обумовлює особливу значимість такого майна для усього суспільства і держави; 2) суб'єктом права власності на зазначене майно, його титульним власником є Агентство – публічно-правове утворення, створене РФ спеціально для здійснення частини її державних (соціальних) функцій – захисту збережень населення; 3) наявним є взаємозв'язок між Агентством та його майна із публічною владою, оскільки захист прав та майнових інтересів вкладників неспроможних банків є одним із пріоритетних напрямів державної політики [142, с. 7; 6].

Український Фонд гарантування вкладів за своєю суттю щодо мети створення, цілей та завдань, функцій, на думку О. М. Лобач та на наше переконання, не відрізняється особливо від російського Агентства. Тому, з однієї сторони, з об'єктивних причин є сенс підтримати вищезазначену правову позицію російських вчених щодо визначення публічною форми власності юридичної особи публічного права [6].

З іншої сторони, вважаємо, не можна і абсолютно руйнувати виражену в Законі позицію щодо закріплення майна за Фондом на праві господарського відання, оскільки він є юридичною особою публічного права, а для таких суб'єктів якраз і є характерним окреслений підхід щодо закріплення майна. Крім того, у вітчизняній цивілістиці поняття публічна власність є доволі новим та до певної міри неприжитим. Усвідомлюючи складність у зміні концептуальних підходів до форм власності у вітчизняному законодавстві, вважаємо, що закріплення публічної форми власності за Фондом – доволі далекоглядна перспектива. Крім того, вважати, що майно Фонду є публічною власністю – це, по суті, виокремити нову четверту форму власності, яка буде функціонувати поряд з державною, комунальною та приватною або буде різновидом однієї із них (наприклад – державної). З цих же підстав не можемо підтримати і пропозицію щодо змішаної форми власності майна Фонду. Саме тому, такий підхід видається не зовсім логічним, оскільки є усталене регулювання відносин власності і такі кардинальні зміни навряд чи потрібні, оскільки під них потрібне абсолютно нове законодавство, що створить додаткові проблеми на практиці.

Разом із тим, треба усвідомлювати і той факт, що майно Фонду формується зі зборів банків - учасників, з урахуванням інвестиційної діяльності Фонду, у той час, як державний сегмент, у свою чергу, залишається майже непомічений. Так, станом на 31.10.15 р. динаміка фінансових ресурсів дає змогу нам спостерігати за фінансовим становищем Фонду у певні періоди, зокрема, на: 01.01.13 - 6092,1 млн. грн., 01.04.13 - 4794,8 млн. грн., 07.07.13 - 5453,1 млн. грн., 01.10.13 - 6367,2 млн. грн., 01.01.14 - 7292,9 млн. грн., 01.01.15 - 16872, 6 млн. грн. [64]. При цьому частка зборів учасників Фонду є основною. А це означає, що на сьогодні значна частина активів Фонду обумовлена його належною діяльністю з використанням різних, не заборонених законом джерел, що зумовлює потребу у закріпленні за Фондом майна на праві власності.

Проте, щоб вважатися власником майна, слід кардинально змінити організаційно - правову форму Фонду, наприклад, на акціонерне товариство, а це, в свою чергу, спричиняє зміну управління та інші особливості і, по суті, усуває

державу від системи гарантування вкладів фізичних осіб. Такий підхід, з однієї сторони, є прийнятним. Проте, з іншої сторони, наша економіка не перебуває на етапі абсолютного саморегулювання, що дозволило би без державного втручання якісно врегулювати таку надважливу сферу відносин. З огляду на зазначене, потрібно з особливою обережністю підійти до визначення правового режиму майна Фонду і вдосконалювати Закон не так радикально, а звернутися для початку до тих прогалин, які можна вирішити вже тепер без кардинальних змін.

Слід зауважити, що статей, які б визначали правовий режим майна та джерела його формування, не так вже й багато. Основою визначення правового режиму майна Фонду, як уже зазначалося вище, виступає ч. 2 ст. 3 Закону, у якій визначено, що Фонд має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його господарському віданні [11]. Закріплення майна за Фондом на основі обмеженого речового права – права господарського відання у відповідності із ст. 136 ГК України передбачає обмеження правомочності розпорядження суб'єктом підприємництва щодо окремих видів майна та контроль власника майна за використанням та збереженням належного йому майна, не втручаючись при цьому в його оперативно-господарську діяльність [36].

Слід зауважити, що традиційно для юридичних осіб публічного права, до яких, зокрема, належить Фонд, характерним є право оперативного управління, оскільки останні діють з непідприємницькою метою. Такі положення з приводу закріплення майна на праві оперативного управління закріплені в рамках ГК України. Так, ч. 1 ст. 137 ГК України гласить, що правом оперативного управління визнається речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності у межах, встановлених Кодексом та іншими законами, а також власником майна (уповноваженим ним органом).

Право оперативного управління також є похідним від права власності, але ще більш обмеженим, ніж право господарського відання. Суб'єкт права оперативного управління може володіти, користуватися і розпоряджатися

закріпленим за ним майном лише за його цільовим призначенням, самостійно розпоряджаючись закріпленими за ним коштами (державні установи) та іншим майном, крім основних фондів (казенне підприємство) [6].

Право оперативного управління – це речове право суб'єкта господарювання, який здійснює некомерційну діяльність, тобто самостійну систематичну господарську діяльність, спрямовану на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку (ч. 1 ст. 52 ГК України) [36].

Досліджуючи дану категорію, для прикладу, хочемо проаналізувати майно казенного підприємства, яке закріплюється за ним на праві оперативного управління в обсязі, зазначеному в статуті підприємства. Казенне підприємство не має права відчужувати або іншим способом розпоряджатися закріпленим за ним майном без попередньої згоди органу, до сфери управління якого воно входить (ч. 4 ст. 77 ГК України) [144, с. 47].

Більшість вчених-господарників, виходячи з вищевикладеного, трактуючи право оперативного управління, зауважують, що останнє характерне для некомерційного сектору господарювання, яке діє без підприємницької мети. Тому видається незрозумілою позиція в Законі, з приводу закріплення майна за Фондом на праві господарського відання.

З цих підстав, пропонуємо внести зміни до ч. 2 ст. 3 Закону, виклавши її в наступній редакції «Фонд є юридичною особою публічного права, має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його оперативному управлінні».

Важливими у контексті дослідження майнової відокремленості Фонду є норми Закону, якими визначаються порядок та джерела формування його майна. Це статті 19-25 Закону [11]. Так, до джерел формування майна належать зокрема:

- 1) початкові збори з учасників Фонду;
- 2) регулярні збори з учасників Фонду;
- 3) спеціальний збір до Фонду;

4) доходи, одержані від інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України;

5) доходи, одержані у вигляді процентів, нарахованих Національним банком України за залишками коштів на рахунках Фонду, відкритих в Національному банку України;

6) кредити, залучені від Національного банку України;

7) неустойка (штрафи, пеня), що стягується відповідно до цього Закону;

8) кошти, що були внесені Національним банком України в розмірі 20 мільйонів гривень на день створення Фонду;

9) кошти з Державного бюджету України;

10) доходи від надання фінансової підтримки приймаючому банку;

11) благодійні внески, гранти, технічна допомога, у тому числі від іноземних осіб;

12) кошти, отримані від виконання заходів, передбачених планом врегулювання, зокрема від продажу неплатоспроможного банку або перехідного банку, ліквідації банку. Також, слід зазначити, що кошти Фонду можуть формуватися з інших джерел, не заборонених законодавством України.

З огляду на вищевикладене, впливає, що держава не бере такої активної участі щодо джерел формування коштів Фонду, адже Фонд, як ми маємо змогу спостерігати, самостійно здійснює діяльність, що приносить дохід. Проаналізувавши ст. 19 та ст. 25 Закону, а також правові норми Порядку надання Фонду гарантування вкладів фізичних осіб кредиту або внеску держави на безповоротній основі від 09.07.2014 рік [145], можна зробити висновок, що підтримання функціональної життєздатності Фонду зусиллями держави зводиться до нерегулярних фінансових вливань в умовах хиткої платоспроможності чи й узагалі нездатності відповідати за зобов'язаннями по відшкодуванні вкладів.

Для того, щоб не допустити настання такого стану Фонду, вбачається доцільним залучити державу до участі в системі гарантування вкладів на регулярній основі. Зважаючи на це, К. О. Алексійчук вдало зазначає, що участь держави у формуванні фінансових ресурсів системи гарантування вкладів носить

як економічний, так і психологічний характер, оскільки, як стверджує науковець, рівень довіри населення до банків в Україні в основному залежить від наявності твердих гарантій держави [146, с. 2].

Зокрема, така участь держави була передбачена у попередньому законі. Одним з джерел формування коштів Фонду виступали щорічні внески НБУ від перевищення кошторисних доходів над кошторисними витратами у розмірі, встановленому законом. Такий розмір становив 25% і не міг бути меншим від 1 млрд. гривень, але грошові кошти спрямовувались не лише на фінансування Фонду, а й на капіталізацію банків та Державної іпотечної установи [17].

На нашу думку, варто було б запровадити схожу норму, хоча б на час кризового періоду в державі, і у чинному Законі. Відсоткову ставку чистих кошторисних доходів НБУ, які будуть відраховуватись до Фонду було б доцільно встановити на рівні 15-20%. Результатом цього стане позитивна динаміка наповнення Фонду коштами, а також сприятиме послабленню панічних настроїв вкладників. Також це дозволить залучити державу до матеріального забезпечення Фонду, оскільки за чинним законодавством, не зважаючи на формування державними структурами керівних органів Фонду, підзвітності Фонду державі, остання де-факто самоусунулась від регулярної фінансової участі.

У контексті досліджуваної проблематики, хотілося б також звернути увагу на мінімальний розмір статутного капіталу Фонду. Так, у ч. 3 ст. 19 Закону визначено, що мінімальний обсяг коштів Фонду не може бути нижчим за 2,5 відсотка від суми гарантованих Фондом коштів вкладників у межах суми відшкодування з урахуванням суми зборів з учасників Фонду, які мають надійти протягом наступного кварталу [11].

Зміст цієї норми, як правильно відзначає К. Ю. Молодико, означає, що Закон дозволив мінімальний коефіцієнт покриття у 2,5%, тобто Фонд юридично може гарантувати в 40 разів більше, ніж він у змозі компенсувати фактично [147, с. 209]. Така ситуація перетворює гарантування Фондом вкладів фізичних осіб на ілюзію. З огляду на такий стан речей, слід переглянути підходи законодавця до мінімального розміру статутного капіталу Фонду в сторону їх збільшення та

розрахунку у твердій грошовій сумі з прив'язкою до гарантованої суми відшкодування, яка може змінюватися (передусім зростати), а не у відсотковому відношенні від суми гарантованих вкладів.

Ще одним джерелом наповнення коштів Фонду є доходи від інвестиційної діяльності. Т. В. Мазур вказує на те, що в Законі повинні бути визначені принципи інвестування коштів, як то ліквідності фінансових інструментів, які придбаваються Фондом, повернення та прибутковості коштів, що інвестуються, тощо, а вже лише після цього має бути сформоване безпосередньо коло фінансових інструментів, обмежень, вимог до активів, у які можуть розміщатися кошти Фонду, та інших вимог щодо інвестування [18, с. 121]. Однак ст. 19 Закону встановлює єдиний вектор інвестування, обмежуючись лишень державними цінними паперами. У чинному законодавстві не дається легального визначення поняття «державні цінні папери». Однак, аналізуючи положення Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [148], можна дійти висновку, що такими є державні облігації України. Звуження інвестиційного спектру виключно до облігацій внутрішніх державних позик, відображається і у річних Звітах Фонду за 2012 та 2013 рр. Тому, на нашу думку, доцільно було б розширити можливості фінансового інвестування Фонду в облігації міжнародних фінансових організацій та інші фінансові інструменти.

З урахуванням обмежень, визначених законодавцем, інвестиційні операції Фонду зосереджені здебільшого на купівлю облігацій внутрішньої державної позики з коротко - та середньостроковим терміном погашення. Так, станом на 1 січня 2013 року інвестиційний портфель Фонду гарантування вкладів мав наступну структуру, зокрема: короткострокові державні цінні папери займали частку 16,4%, середньострокові - 68,3%, довгострокові - 11,1%. Власне, слід акцентувати увагу на тому, що середньозважена дохідність цінних паперів, які знаходилися у власності Фонду у 2012 році, зростали та на початок 2013 року, складала 12%. Це, в основному, відбулося за рахунок придбання протягом року облігацій внутрішніх державних позик із дохідністю 13-16 % і погашення державних цінних паперів із більш низькою дохідністю. Чистий дохід від

фінансових інвестицій Фонду гарантування вкладів у сукупності за 2012 рік склав 753,8 млн. грн., тобто ця сума є більшою, ніж у 2011 році, на 436,4 млн. грн. або в 2,4 рази [149]. Станом на 2014 рік інвестиційні операції Фонду були скорочені, у зв'язку із виведенням великої кількості банків із ринку, розмір сум інвестування зменшився у 2,5 рази у порівнянні із 2013 роком [150].

Сучасні вчені-економісти наголошують на тому, що комерційні цінні папери приносять значно вищий прибуток, аніж інвестування коштів у облігації внутрішньої державної позики. У зв'язку з цим, у структурі Фонду доцільно було б створити дочірню компанію, яка б перебувала під наглядом НБУ та займалася управлінням активами Фонду в частці 20-30 % від розміру Фонду [151].

Розширення спектру інвестиційних операцій Фонду принесло б додатковий дохід для системи гарантування депозитів, а також надало б поштовх для розвитку і вдосконалення вітчизняного фондового ринку, що є надзвичайно важливим фактором на сучасному етапі [152, с. 176]. Висловлюються також міркування щодо доцільності на законодавчому рівні визначити процедуру інвестування тимчасово вільних ресурсів Фонду, надавши право інвестувати кошти, окрім іншого, також в іпотечні цінні папери. При цьому, в Законі повинні бути визначені принципи інвестування коштів, як-от: ліквідності фінансових інструментів, які придбаваються Фондом, повернення та прибутковості коштів, що інвестуються тощо, а вже лише після цього має бути сформоване безпосередньо коло фінансових інструментів, обмежень, вимог до активів, в які можуть розміщатися кошти Фонду, та інших вимог щодо інвестування.

Проте необхідним є зазначити той факт, що інвестування у цінні папери будь-яких емітентів характеризується значним рівнем ризиковості капіталовкладень, але й прибутковості також. Правова природа Фонду, а саме його належність до установи, до юридичної особи публічного права, яка створена зі спеціальною метою, на нашу думку, визначає здійснення інвестицій таким чином, щоб не ризикувати належними йому коштами. З цих підстав, вважаємо, що розширення можливостей інвестування Фонду у цінні папери будь-яких емітентів спричинить потребу застосування механізмів диверсифікації активів Фонду.

Подібні механізми у сфері підприємницьких юридичних осіб приватного права характерні для корпоративних інвестиційних фондів у ЗУ «Про інститути спільного інвестування» [153].

Як уже було зазначено вище, основний тягар фінансування Фонду покладається на банки через систему зборів, до якої відповідно до Закону входять початковий, регулярний та спеціальний збори. Основним правовим актом, який регламентує порядок сплати зборів з банків є «Положення про порядок розрахунку, нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» [154]. Відповідно до ст. 21 Закону передбачено сплату банками початкового збору до Фонду у розмірі 1% від свого статутного капіталу протягом 30 календарних днів з дня одержання банківської ліцензії. При цьому банк-учасник Фонду, створений у результаті реорганізації, звільняється від сплати початкового збору в разі сплати початкового збору до Фонду банками, які реорганізувалися, та набуває всіх прав і обов'язків щодо участі у Фонді. Таке виключення щодо сплати початкового збору стосується також і перехідного банку [11].

За чинним Законом змінились умови справляння і регулярного збору до Фонду. Так, відповідно до раніше чинного законодавства, нарахування зазначеного збору до Фонду здійснювалось двічі на рік по 0,25% від загальної суми вкладів, включаючи нараховані за вкладами відсотки. З вересня 2012 р. відповідно до ст. 22 Закону, сплата є поквартальною (станом на останній робочий день кожного кварталу). Сьогодні регулярний збір до Фонду справляється у двох формах:

- 1) за базовою річною ставкою;
- 2) у формі диференційованих внесків.

Детально процедура сплати регулярного збору у цих двох формах (як, до речі, початкового та спеціального збору) врегульована в рамках Положення про порядок розрахунку, нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [154].

Розмір базової річної ставки регулярного збору становить 0,5% бази нарахування в національній валюті та 0,8% бази нарахування в іноземній валюті. Зазначимо, що базою нарахування є середньозважена за розрахунковий період

сума щоденних балансових залишків на рахунках із обліку вкладів та відсотків за ними. У такий спосіб Закон встановив мінімальну ставку регулярного збору до Фонду, точні ставки встановлюватиме сам Фонд. Конституційність права Фонду на встановлення ставок обов'язкових зборів, які йому поступають, ставить під сумнів К. Ю. Молодіко, враховуючи положення п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України, з чим ми однозначно погоджуємось [147, с. 213]. Учасник Фонду зобов'язаний здійснювати сплату регулярного збору до Фонду щоквартально до 15 числа місяця, наступного за кварталом, за який здійснюється сплата.

Диференційовані збори введені в дію рішенням Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб № 21 від 29.03.13 року щодо встановлення диференційованого збору до Фонду [155]. Розрахунок диференційованих зборів має проводитися шляхом зважування базової річної ставки збору за ступенем ризику. При цьому критеріями визначення ступеня ризику банку згідно із згаданим вище Положенням виступають: розмір середньозваженої процентної ставки за залученими вкладами фізичних осіб; співвідношення середньоарифметичних залишків за вкладами фізичних осіб до середньоарифметичних залишків пасивів (ощадність банку); співвідношення вкладів фізичних осіб в іноземній валюті до вкладів фізичних осіб у національній валюті.

Слід зазначити, що за встановлення на законодавчому рівні такого порядку, коли більш схильні до ризику банки платитимуть більше, виступали раніше і НБУ, і міжнародні фінансові організації (МФО), і чимало банкірів. Разом з тим, проти нововведення, щоправда, висловлювалися невеликі банки, конкурентоспроможність яких через цю новацію може знизитися.

Позитивно оцінюючи систему диференційованих внесків при сплаті регулярного збору вважаємо, що при запровадженні диференційованих внесків слід створити таку систему, яка убезпечить від вибіркового підходу до банків і застосування інструменту як засобу тиску на окремих учасників банківського сектору. Крім того, диференційований підхід щодо справляння зборів до Фонду повинен базуватись на структурі активів та пасивів банку, його частці в

банківській системі. Тільки у такий спосіб вдасться досягти об'єктивності у визначенні ризикового банку.

Також ст. 23 Закону передбачено можливість прийняття Фондом рішення про встановлення спеціального збору у разі, якщо поточні доходи Фонду є недостатніми для виконання ним у повному обсязі своїх зобов'язань щодо виплати відшкодування за вкладками та/або щодо обслуговування та погашення залучених кредитів. Учасник Фонду зобов'язаний здійснити сплату спеціального збору до Фонду у строки та згідно з умовами, встановленими нормативно-правовими актами Фонду (а саме уже згадуваним нами в межах даного підрозділу Положенням).

При цьому загальний розмір спеціального збору, сплаченого учасниками Фонду протягом року, не має перевищувати розміру регулярного збору з учасника Фонду, сплаченого учасником Фонду за попередній рік. Слід відзначити, що у юридичній літературі уже висловлювалися зауваження щодо недостатньо виваженої регламентації підстав та порядку сплати такого збору до Фонду [147, с. 213], з якими ми абсолютно погоджуємось та відзначаємо потребу продовження відповідної законопроектної роботи в частині удосконалення механізму правового регулювання джерел формування майна Фонду у вигляді спеціальних зборів.

Слід зазначити, що збори банків-учасників, по суті, є основою формування майна Фонду. Правовий механізм їх сплати повинен будуватись таким чином, щоб з однієї сторони вона була відчутною у структурі джерел формування майна Фонду, а з іншої сторони тягар на банківську систему повинен бути помірним, адже в нашій державі йдеться передусім про державне гарантування вкладів фізичних осіб (тим більше за умови відсутності у банків-учасників брати участь в управлінні Фондом). Особливо виважено слід підходити до диференційованого збору банків-учасників, зокрема, шляхом удосконалення критеріїв відбору ризикових банків, що сплачуватимуть такі збори, а також визначенні на рівні Закону точних ставок регулярного збору до Фонду, а не в межах його нормативно-правових актів. Правильним вектором розвитку законодавства у досліджуваній

сфері відносин буде також розширення кола джерел наповнення Фонду, із ретельно відпрацьованим механізмом прозорості сплати зборів до Фонду. Відповідна законопроектна робота повинна мати в своїй основі виражену наукову позицію із збереженням класичних доктринальних уявлень про сутність юридичної особи та роль майнової відокремленості серед кваліфікуючих ознак останньої.

Обов'язковому розширенню підлягає коло джерел наповнення Фонду, в першу чергу, за рахунок регулярної участі держави та включення до системи гарантування вкладів фізичних осіб Ощадного банку України. Коригування, на нашу думку, потребують норми щодо визначення мінімального розміру коштів Фонду із підведенням їх під реалії банківського сектору та реальне виконання ним своїх функцій. Враховуючи наведене, вважаємо за доцільне внести зміни в діючий Закон, а саме в ч. 3 ст. 19 та закріпити норму щодо мінімального обсягу коштів Фонду у конкретній твердій грошовій сумі.

Закон повинен сформулювати цілі, на які допускається витрачання коштів Фонду. Кошти, що акумулюються Фондом, повинні поділятися на ті, що використовуються виключно на відшкодування втрат за вкладками (акумульовані за рахунок внесків банків, коштів держави, перевищення доходів від інвестування над витратами Фонду), та ті, що використовуються для фінансування поточної діяльності Фонду, пов'язаної з виконанням функцій по гарантуванню вкладів (акумульовані за рахунок прибутку від інвестування коштів у державні цінні папери, розміщення на депозитних рахунках Національного банку України, здійснення Фондом діяльності, безпосередньо не пов'язаної з гарантуванням вкладів, як то підготовка фахівців для іноземних держав, підготовка наукових досліджень, висновків тощо). Будь-які операції з коштами Фонду повинні здійснюватися виключно на підставі кошторису витрат, порядок розроблення та затвердження якого визначається спеціальним нормативним актом – Порядком складання кошторису Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, обов'язок підготовки якого покладається на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [18, с. 123].

2.4 Цивільно-правова правосуб'єктність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Категорія «правосуб'єктність» міцно утвердилася у науковій термінології та широко застосовується у всіх галузевих юридичних науках. Однак проблему правосуб'єктності, зокрема цивільної правосуб'єктності, не можна вважати остаточно вирішеною, оскільки до цього часу не сформульовано однозначного розуміння її змісту та співвідношення з іншими категоріями теорії права.

Варто зазначити, що в діючому ЦК України термін правосуб'єктність також не застосовується, однак у самому визначенні юридичної особи, яке міститься у ст. 80 ЦК України, вказується на складові правосуб'єктності, а саме: цивільну правоздатність та цивільну дієздатність. Так, відповідно до ст. 80 ЦК України юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку [27]. Юридична особа може бути позивачем та відповідачем у суді. ЦК України визначає юридичну особу суб'єктом права, який володіє цивільною правоздатністю (ст. 91 ЦК України) та цивільною дієздатністю (ст. 92 ЦК України) [27]. Якщо юридична особа створена в порядку, встановленому законом, і зареєстрована належним чином, то вона стає не тільки правоздатною, але й дієздатною, набуваючи правосуб'єктності відразу в повному обсязі. Виходячи з даних норм ЦК України, можна стверджувати про те, що юридична особа є правосуб'єктною.

Слід зазначити, що позиція, закладена у чинному ЦК України, підтримується цивілістами. Так, О. С. Іоффе підкреслював, що витoki теоретичних уявлень про правосуб'єктність тісно пов'язані із категоріями «правоздатність» та «дієздатність». По-перше, за німецькою доктриною термін «правосуб'єктність» ототожнювався з правоздатністю, виходячи із того, що суб'єктом права вважався той, хто може мати права; по-друге, за французькою доктриною термін «правосуб'єктність» розглядався через взаємозв'язок правоздатності та дієздатності [156]. У сучасній вітчизняній теорії права стверджується, що «під правосуб'єктністю фізичних і юридичних осіб розуміється

наявність у них властивостей правоздатності та дієздатності» [157].

Дійсно, як зазначається у юридичній літературі, участь суб'єкта у правовідносинах можлива лише при наявності визнаної державою правосуб'єктності [158, с. 77]. Враховуючи вищевикладене, ми підтримуємо позицію С. О. Іванова про те, що потреба введення категорії «правосуб'єктність» на сьогодні необхідна, з огляду на те, що правосуб'єктність означає характеристику суб'єкта права, тобто здатність бути носієм прав та обов'язків [159, с. 43].

Проаналізувавши розуміння поняття «правосуб'єктність», перейдемо до характеристики окремих елементів даної категорії. Багато вчених стверджують, що правосуб'єктність включає в себе правоздатність та дієздатність юридичної особи, але є і деякі вчені, котрі додають ще й деліктоздатність, як елемент правосуб'єктності [160, с. 23]. На нашу думку, перелік елементів правосуб'єктності доцільно розглядати у сукупності з деліктоздатністю, оскільки зміст цивільної правосуб'єктності не може бути розкрито повною мірою без урахування даного елементу, з цих підстав вважаємо, що остання повинна бути визнана її структурним елементом.

Пропонуємо розпочати характеристику елементів правосуб'єктності саме з правоздатності. Слід зауважити, що до прийняття Цивільного кодексу юридичні особи мали спеціальну правоздатність: ст. 26 ЦК УРСР визначала, що юридична особа має цивільну правоздатність відповідно до встановлених цілей її діяльності [161]. Тобто кожна юридична особа мала права і обов'язки визначені її статутом. Натомість ст. 91 нового ЦК України встановила, що юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині [27]. Така правоздатність називається загальною або універсальною. Загальність правоздатності означає, що держава з самого початку наділяє суб'єктів права загальною властивістю – юридичною здатністю бути носіями відповідних прав та обов'язків, передбачених законом. Таким чином, на зміну спеціальній правоздатності юридичної особи, яка передбачалася радянським цивільним

законодавством, з'явився принцип універсальної правоздатності, що є позитивним явищем, зумовленим розвитком ринкових відносин та відображенням сучасної тенденції розвитку концепції цивільного права України як права приватного [162].

Слід зазначити, що правоздатність юридичної особи в Україні розширилася не лише за рахунок надання їй рис універсальності, але також і завдяки зміні підходу до вирішення питання стосовно того, які права може мати така особа. Якщо раніше традиційно наголошувалося на майнових правах юридичної особи, то тепер нарівні з ними у ЦК України закріплені також її особисті немайнові права. Зокрема, ст. 94 ЦК України встановлює, що юридична особа має право на недоторканість її ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть їй належати [163, с. 64].

Як вже зазначалося, ст. 91 ЦК України закріплює принцип надання юридичним особам загального (універсального) характеру їх правоздатності. Проте дане твердження слід сприймати з окремими винятками, оскільки існують деякі види юридичних осіб, до яких належить Фонд, які повинні наділятися спеціальною правоздатністю.

Спеціальна правоздатність передбачає наявність у юридичної особи таких прав та обов'язків, які відповідають меті її діяльності та прямо зафіксовані в його установчих документах, а також несення пов'язаних із цією діяльністю обов'язків [164, с. 3].

В. І. Борисова зазначає, що всі непідприємницькі товариства й установи наділені спеціальною правоздатністю, зміст якої визначається метою їх діяльності, передбаченої у статуті чи іншому установчому документі. А при здійсненні ними підприємницької діяльності виникає як би змішана правоздатність, яка не є тотожною спеціальній, тому що з'являються додаткові суб'єктивні права. Але в той же час її не можна характеризувати і як загальну, бо вона обмежена певними рамками [165, с. 37].

Вважаємо, що правоздатність установ повинна носити спеціальний характер, оскільки більшість із них взагалі не може займатися підприємницькою діяльністю, а якщо така діяльність і буде здійснюватись, то вона повинна

узгоджуватись із метою створення непідприємницької юридичної особи. Подібну позицію висловлює І. П. Жигалкін, котрий правильно зауважує, що введення законодавцем загальної правоздатності юридичних осіб і відмова від інституту спеціальної правоздатності є прогресивним кроком, але недоцільним щодо такої організаційно-правової форми непідприємницьких юридичних осіб як установа. Остання має бути наділена спеціальною правоздатністю [166, с. 182].

Проблема розмежування між загальною та спеціальною правоздатністю торкається і юридичних осіб публічного права, заснованих державою. На думку Л. В. Винара, такі юридичні особи повинні наділятися спеціальною правоздатністю, оскільки вони мають вчиняти ті дії та здійснювати ті види діяльності, які відповідають визначеній меті та функціям, що покладені на них державою [35, с. 14].

На думку О. І. Зозуляк, на сьогодні є перспективним поділ юридичних осіб за видом цивільної правоздатності. Науковець вважає, що спеціальну цивільну правоздатність варто використовувати при характеристиці правової моделі юридичних осіб публічного права, до яких належить Фонд [167, с. 43]. Приналежність Фонду до установ зумовлює специфіку його цивільної правоздатності, адже зважаючи на тенденцію до закріплення загальної (універсальної) правоздатності за юридичними особами, концепція якої закладена на рівні ст. 91 ЦК України, за установами слід зберегти принцип спеціальної правоздатності.

Отже, враховуючи вищенаведене, ми дійшли висновку, що за Фондом слід закріпити саме спеціальну правоздатність, з тих підстав, що оскільки Фонд законодавчо обмежений певною метою, заради якої він створений, тому він позбавлений права використовувати свою правоздатність всупереч меті задля якої він створений. Також, слід звернути увагу на те, що при вступі у договірні та інші цивільно-правові відносини слід відштовхуватись від мети діяльності Фонду. Попри те, що у Законі містяться вказівки на здійснення Фондом діяльності без мети одержання прибутку, в інших статтях знаходимо вказівку на право Фонду інвестувати, наприклад, у державні цінні папери, отримувати доходи, одержані у

вигляді процентів, нарахованих Національним банком України за залишками коштів на рахунках Фонду, відкритих у Національному банку України. Проте це не свідчить про відступ від засад спеціальної правоздатності Фонду, адже прибуток, одержаний ним у процесі окресленої діяльності, спрямовується на реалізацію основної мети Фонду.

Окрім поняття цивільної правоздатності юридичної особи, для характеристики її правосуб'єктності не менш важливим є її інший елемент – дієздатність – правова категорія, що визначає правове становище юридичної особи у процесі її діяльності. З цих підстав, наступним структурним елементом правосуб'єктності, який ми б хотіли охарактеризувати, буде дієздатність.

Дієздатність традиційно визначається як передбачена нормами права можливість самостійно, своїми діями набувати і здійснювати права, створювати для себе обов'язки та виконувати їх [168, с. 70].

Слід зауважити, що для характеристики юридичної особи як учасника цивільних правовідносин важливим моментом є не тільки юридична здатність бути учасником цивільно-правових відносин, а й фактична здатність набувати ті цивільні права та обов'язки, що впливають з її правоздатності. Дієздатність, як справедливо зауважував Б. Б. Черепакін, «вносить у правосуб'єктність нові соціально-юридичні компоненти, вводить в неї активний елемент, надає їй нових якостей, специфічних для цивільного права» [169, с. 369].

Можна погодитися з думкою, що оскільки щодо юридичних осіб поняття правоздатності та дієздатності практично завжди існують нерозривно, то наявність правоздатності в організації означає одночасно, що вона володіє також і дієздатністю [170, с. 122]. Також слід зауважити, що, на відміну від фізичних осіб, дієздатність яких залежить від віку, стану здоров'я та інших чинників, усі юридичні особи, незалежно від характеру та обсягу їх правоздатності, за загальним правилом наділені рівною дієздатністю.

У ЦК України вміщено ст. 92 під назвою «Цивільна дієздатність юридичної особи», де вказується, що юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та

закону [27]. Способом реалізації цивільної дієздатності Фонду є її реалізація через органи управління, статус яких визначений у Законі.

У Законі визначено, що органами управління Фонду виступають адміністративна рада Фонду та виконавча дирекція Фонду, порядок формування яких та обсяг повноважень визначені в межах ст. 8-12 Закону [11]. Саме через зазначені органи Фонд реалізує свою цивільну правосуб'єктність у зовнішніх відносинах.

У свою чергу, адміністративна рада Фонду складається з п'яти осіб: один представник Кабінету Міністрів України, два представники Національного банку України, один представник профільного комітету Верховної Ради України та директор - розпорядник Фонду (за посадою). Адміністративну раду Фонду очолює голова, який щорічно обирається адміністративною радою Фонду з числа її членів. Головою адміністративної ради Фонду не може бути обраний директор – розпорядник Фонду.

Даний орган здійснює наступні повноваження: затверджує регламент адміністративної ради Фонду; затверджує кошторис витрат Фонду; затверджує стратегію розвитку Фонду та річний план його діяльності; затверджує засади інвестиційної політики Фонду та щорічний інвестиційний план Фонду; призначає на посаду та звільняє з посади директора – розпорядника Фонду; затверджує персональний склад виконавчої дирекції Фонду за поданням директора – розпорядника Фонду; щорічно визначає аудитора для проведення аудиторської перевірки Фонду; затверджує річний звіт Фонду; приймає рішення про проведення позачергової аудиторської перевірки Фонду і визначає аудитора для її проведення; затверджує положення про службу внутрішнього аудиту Фонду, погоджує призначення та звільнення керівника служби внутрішнього аудиту; затверджує вимоги до розкриття інформації про діяльність Фонду; приймає рішення про збільшення граничного розміру відшкодування коштів за вкладками та інші [11, ст. 8].

Наступним органом управління Фонду є Виконавча дирекція Фонду, яка здійснює управління поточною діяльністю Фонду. Виконавча дирекція Фонду

складається з семи членів. Директор – розпорядник Фонду та його заступники входять до складу виконавчої дирекції Фонду за посадою. Виконавча дирекція Фонду має повноваження у різних сферах, які конкретно визначені Законом, а саме: у сфері забезпечення діяльності Фонду, у сфері джерел формування коштів Фонду, у сфері забезпечення відшкодування коштів за вкладами, у сфері регуляторної діяльності, у сфері виведення неплатоспроможних банків з ринку. Виконавча дирекція Фонду також приймає рішення з інших питань, що впливають із цього Закону, мети діяльності Фонду, які не належать до компетенції адміністративної ради Фонду [11, ст. 9].

У структуру цивільної дієздатності Фонду слід включити деліктоздатність. Дана категорія у теорії права тлумачиться як здатність особи нести цивільно-правову відповідальність за вчинене нею правопорушення [171]. Якщо говорити про таку властивість юридичної особи, як деліктоздатність, то дослідники розглядають деліктоздатність суб'єктів цивільного права взагалі та деліктоздатність юридичної особи зокрема як елемент дієздатності відповідного учасника цивільних відносин [172, с. 299]. Слід зауважити, що саме поняття деліктоздатність є елементом дієздатності, тобто здатність особи нести юридичну відповідальність за шкоду, заподіяну їй протиправними діями.

Деліктоздатність юридичних осіб, за загальним правилом, виражається в тому, що юридична особа відповідає за своїми обов'язками приналежної йому на праві власності (закріпленім за ним) майном, якщо інше не передбачено законодавчими актами. Засновник юридичної особи або власник його майна не відповідають по його зобов'язаннях, а юридична особа не відповідає по зобов'язаннях власника або засновника, крім випадків, передбачених законодавчими актами або установчими документами [173].

Проаналізувавши деліктоздатність як невід'ємний елемент цивільної дієздатності юридичної особи, хотіли б більш детально зосередити увагу на деліктоздатності юридичних осіб публічного права, а саме в нашому випадку деліктоздатності Фонду.

Проблема відповідальності юридичних осіб у цілому та установ, до яких

належить Фонд, зокрема, не зовсім чітко врегульована у національному цивільному законодавстві. Проблема, у першу чергу, пов'язана із відсутністю вказівки на самотійність цивільно-правової відповідальності юридичної особи у її легальному визначені [27, ст. 80]. Це стало приводом для появи міркувань щодо мінімізації ролі самотійності цивільно-правової відповідальності за власними зобов'язаннями юридичних осіб. Утім, як видається, такі висновки є поспішними, адже у подальших статтях ЦК України, зокрема ч. 1 ст. 96, визначено самотійність відповідальності юридичної особи за своїми зобов'язаннями усім належним їй майном, що вказує на непересічну роль майнової відокремленості і цивільно-правової відповідальності в якості ознак юридичної особи.

Сприймаючи принцип самотійної цивільно-правової відповідальності будь-якої юридичної особи, передусім підприємницької, конструкція механізму застосування останньої передбачає відповідальність засновника за зобов'язаннями такої юридичної особи. Це має місце і в випадку з господарськими товариствами, і з іншими юридичними особами. Для юридичних осіб публічного права принцип субсидіарної відповідальності засновника має особливе значення, оскільки така відповідальність є ключовою ознакою таких юридичних осіб, майно за якими закріплене на основі обмеженого речового права.

Слід зауважити, що більшість вчених-цивілістів та господарників є одностайними у позиції щодо застосування субсидованої відповідальності засновника за зобов'язаннями юридичних осіб публічного права, до яких належить і Фонд. Як влучно зауважує А. В. Руденко, здійснення господарської діяльності на основі матеріальної бази, що не є власністю юридичних осіб публічного права, викликало необхідність залишити у правовій системі особливу юридичну конструкцію, яка дозволила б захистити інтереси можливих кредиторів. Проте застосування принципу самотійної цивільно-правової відповідальності юридичної особи всім належним їй майном щодо юридичних осіб публічного права з певних міркувань є вочевидь неприйнятним. Зважаючи на це, ми згодні з позицією науковця про те, що цивільне законодавство має передбачати інші, відмінні від винятково самотійної і повної майнової

відповідальності зобов'язаного суб'єкта механізми максимально ефективного захисту цивільних прав та інтересів кредиторів юридичної особи [174, с. 333]. Суб'єкт права оперативного управління, як відзначається у навчальній літературі, відповідає за своїми зобов'язаннями лише майном, яким має право розпоряджатися. Якщо такого майна не вистачає для покриття його боргів, то субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями суб'єкта права оперативного управління несе власник майна [175, с. 154]. Субсидіарна відповідальність держави за боргами створених ним юридичних осіб може наступати у разі, коли державна установа, організація, казенне підприємство діють у цивільному обороті від власного імені. Якщо державні юридичні особи діють у цивільному обороті від імені держави, виникає безпосередня відповідальність держави [174, с. 332].

З метою захисту прав кредиторів зазначених юридичних осіб дійсно на законодавчому рівні виникає необхідність передбачити можливість покладання субсидіарної відповідальності за боргами останніх на публічні утворення, функції яких виконують відповідні боржники або передбачити субсидіарну відповідальність держави у випадку недостатності коштів в установи для задоволення вимог кредиторів.

Українським законодавством прямо встановлена субсидіарна відповідальність держави за дії її казенних підприємств, зокрема ч. 7 ст. 77 ГК України, відповідно до якої казенне підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями лише коштами, що перебувають у його розпорядженні. У разі недостатності зазначених коштів держава, в особі органу, до сфери управління якого входить підприємство, несе повну субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями казенного підприємства. Визнаючи існування цієї обставини, В. Д. Примаєв зазначає, що відсутність реальної майнової відокремленості державної установи від її засновника обов'язково відбивається на такому елементі правового статусу обох цих суб'єктів права, яким є обов'язок засновника нести субсидіарну відповідальність за боргами, створеної ним організації – невласника [176, с. 15].

З урахуванням зазначеного, державна установа, до якої належить Фонд, має

відповідати не всіма грошовими коштами, а лише тими, що надійшли до неї «не від засновника», так як законодавець говорить не про грошові кошти установи взагалі, а про грошові кошти, що знаходяться в її розпорядженні [177, с. 29].

Дослідивши у першому розділі роботи приналежність Фонду до юридичних осіб публічного права, вважаємо, що доцільним буде передбачити закріплення за державою субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями Фонду у випадку недостатності коштів в останнього для задоволення вимог кредиторів.

Крім того хочемо зауважити, що дані зміни слід закріпити у Законі, шляхом внесення змін до ст. 3 Закону, а саме: шляхом доповнення статті нормою, що передбачатиме за Фондом самотійність відповідальності за власними зобов'язаннями, а також в окремих випадках наявності субсидіарної відповідальності держави в особі Кабінету Міністрів України за зобов'язаннями Фонду.

Ця норма, вважаємо, є особливо важливою за умов відсутності на рівні ЦК України положень щодо специфіки цивільно-правової відповідальності установ.

З цих підстав, ст. 3 Закону пропонуємо доповнити ч. 3-1, в такій редакції:
«Фонд є економічно самотійним, здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого кошторису та за рахунок інших джерел, визначених законом.

Фонд не відповідає за зобов'язаннями органів державної влади, а органи державної влади не відповідають за зобов'язаннями Фонду, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання.

Фонд не відповідає за зобов'язаннями банків-учасників, а банки-учасники Фонду не відповідають за зобов'язаннями Фонду, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання.

У випадках недостатності коштів у Фонду для задоволення вимог кредиторів – закріплення за державою субсидіарної відповідальності в особі Кабінету Міністрів України за зобов'язаннями Фонду».

Здійснюючи характеристику деліктоздатності Фонду, варто в даному

підрозділі роботи навести судову практику з розгляду спорів за участю останнього, яка на сьогодні є значною та неоднорідною.

Кількість спорів за участю Фонду вагомо почали збільшуватися починаючи з 2014 року, однак причини звернення до суду по даній категорії спору є доволі різноманітними.

При дослідженні та аналізі судової практики, нам вдалося виокремити певні напрямки, з приводу яких найчастіше звертаються до суду, зокрема:

1) щодо проблемних питань, які стосуються визначення підвідомчості спорів. Згідно даних Єдиного державного реєстру судових рішень [178] на сьогодні є значна кількість ухвал судів загальної юрисдикції про відмову у відкритті цивільного провадження. Прикладом цього є ухвала Подільського районного суду міста Києва від 29.09.15 року по справі № 758/10797/15-ц [179], відповідно до якої суд відмовив у відкритті провадження у цивільній справі та роз'яснив позивачу його право на звернення до адміністративного суду з позовом в порядку визначеному КАС України, а також ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 20.10.15 по справі № 127/22576/15-а [180], відповідно до якої суд зазначив, що спір характеризується участю суб'єкта владних повноважень при виконанні ним покладених на нього спеціальних державних функцій та належить до публічно-правових спорів, що підлягає вирішенню в порядку адміністративного судочинства окружним адміністративним судом, із цих підстав адміністративну справу передав за підсудністю до Вінницького окружного адміністративного суду.

Слід зауважити, що підставою відмови у відкритті цивільного провадження є п. 25 постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 року № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» [181] в якій роз'яснено, що спори, які виникають за участю Фонду у сфері гарантування вкладів фізичних осіб, є публічно-правовими та підлягають розгляду за правилами Кодексу адміністративного судочинства України, тому з цих підстав спір між вкладником (фізична або юридична особа) та Фондом розглядається у адміністративному окружному суді. Слід також зазначити, що дана позиція

висвітлена в інформаційному листі Вищого адміністративного суду України від 25.07.2014 року № 992/11/14-14 [182].

2) щодо проблемних питань, які стосуються визначення підсудності спорів. Відповідно до ч. 6 ст. 3 Закону, місцезнаходження Фонду – місто Київ. Уповноважена особа Фонду, в свою чергу, має місцезнаходження, як правило, місцезнаходження Банку, що ліквідується. Позивач (вкладник) може мати місцезнаходження (місце реєстрації) відмінне від Фонду чи уповноваженої особи Фонду, з цих підстав виникає питання щодо підсудності спору.

Адміністративні справи з приводу оскарження правових актів індивідуальної дії, а також дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які прийняті (вчинені, допущені) стосовно конкретної фізичної чи юридичної особи (їх об'єднань), вирішуються за вибором позивача адміністративним судом за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем проживання (перебування, знаходження) цієї особи – позивача або адміністративним судом за місцезнаходженням відповідача, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Якщо така особа не має місця проживання (перебування, знаходження) в Україні, тоді справу вирішує адміністративний суд за місцезнаходженням відповідача [183, ч. 2 ст. 19].

Відтак, спір між вкладником (фізична або юридична особа) та Фондом розглядається у адміністративному окружному суді за місцем проживання (перебування, знаходження) цієї особи – позивача. Прикладом цього є ухвала Київського окружного адміністративного суду від 05.01.16 по справі № 810/10/16 [184], та ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 18.09.15 по справі № 761/26747/15-а [185], відповідно до яких суди на підставі п. 6 ч. 3 ст. 180 КАС України позовні заяви повернули позивачам, з підстав, що справи не підсудні даним адміністративним судам.

3) щодо проблемних питань, які стосуються підстав спору, зокрема однією з підстав є не включення до переліку вкладників. Прикладом цього є постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 30.12.15 по справі № 826/19228/15 [186]. Позивач звернувся до Окружного адміністративного суду

міста Києва з адміністративними позовом до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та Уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб Додусенка Володимира Івановича, в якому просив: 1) зобов'язати відповідача 2 надати до Фонду додаткову інформацію стосовно збільшення кількості вкладників, яким необхідно здійснити виплати відшкодування за вкладами в Публічному акціонерному товаристві «БАНК КАМБІО», а саме відносно: позивача 2) зобов'язати Фонд включити дані позивача до Загального реєстру вкладників Публічного акціонерного товариства «БАНК КАМБІО», які мають право на відшкодування коштів за вкладами за рахунок Фонду, відповідно до поданої Уповноваженою особою додаткової інформації. Суд встановив, що підставою для не включення позивача до переліку вкладників є проведення перевірки за всіма банківськими рахунками, на яких обліковуються залишки грошових коштів вкладників, зокрема, щодо фактів безготівкового перерахування грошових коштів із банківських рахунків юридичних та фізичних осіб на банківські рахунки фізичних осіб в тому самому банку та відкриття кримінального провадження за фактом вчинення службовими особами ПАТ «БАНК КАМБІО» злочинів, передбачених ч. 3 ст. 190 та ч. 2 ст. 364 Кримінального кодексу України [187]. Утім, на думку суду, наведені відповідачем обставини, не є передбаченими Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» підставами для позбавлення позивача права на отримання гарантованої суми відшкодування за вкладом. Таким чином, суд зазначив, що відповідачем 2 не доведено наявності правових підстав для не включення позивача до переліку вкладників ПАТ «БАНК КАМБІО», які мають право на відшкодування коштів за вкладами за рахунок Фонду, в межах гарантованої суми відшкодування, а тому така бездіяльність Уповноваженої особи суперечить приписам Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та є протиправною. Враховуючи викладене, на думку суду, позовні вимоги про зобов'язання Уповноваженої особи подати до Фонду включити інформацію про збільшення кількості вкладників, яким необхідно здійснити виплати відшкодування, а саме інформацію щодо позивача, є обґрунтованими та підлягають задоволенню.

4) щодо проблемних питань, які стосуються підстав спору, зокрема визнання нікчемним договору банківського вкладу. Визнання договору банківського вкладу нікчемним можливе з різних підстав. Згідно з ч. 2 ст. 1059 ЦК України у разі недодержання письмової форми договору банківського вкладу цей договір є нікчемним. Відповідно до ч. 2 ст. 207 ЦК України правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами). Трапляються випадки, коли договір банківського вкладу в силу певних обставин виявляється підписаним не особою, поіменованою в тексті самого договору в якості вкладника, а іншою особою (наприклад, родичем). У подібній справі рішенням Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 19.12.2013 р. у справі № 403/11076/1254 [188] відмовлено особі, зазначеній у договорі в якості вкладника, у задоволенні її вимог про повернення коштів, внесених за договором банківського вкладу, і задоволено позов третьої особи, підпис якої стоїть на договорі та банківських документах, що підтверджують фактичне внесення коштів, про повернення коштів з банку. При цьому, вимоги останньої особи було задоволено лише в частині повернення внесених коштів, які, за висновком суду, були отримані банком без достатніх правових підстав (ст. 1212 ЦК України), і відмовлено у задоволенні вимог про стягнення відсотків за час дії договору, оскільки договір через відсутність підпису був нікчемним [73].

5) щодо проблемних питань, які стосуються підстав спору, зокрема коли стороною обирається неправильний спосіб захисту для захисту своїх інтересів у суді. Зокрема нестандартна ситуація склалася у вкладників ПАТ КБ «Український фінансовий світ». На стадії тимчасової адміністрації та ліквідації банку, багато вкладників не були включені до Переліку, а згодом і до Загального реєстру, тобто були позбавлені права на отримання гарантованої суми за вкладом. Як правило, це відбувалося у зв'язку з тим, що уповноважена особа Фонду вирішила, що договори депозитів і всі трансакції, пов'язані з цим договором, є нікчемними. Багато вкладників звернулися з позовами до адміністративного суду щодо захисту своїх прав. Як вбачається із судової практики, в більшості випадків суд відмовив вкладникам у задоволенні позову через неправильно обраний спосіб захисту або

пред'явлення позову не до тієї особи. Наприклад, вкладники просили суд визнати незаконною бездіяльність Фонду по включенню їх до Реєстру, або з невикплати гарантованої суми вкладу, в той час, як незаконними є дії і рішення уповноваженої особи Фонду, які вкладники не оскаржували. Тим вкладникам, які ще не звернулися з позовом до суду або їх позови ще перебувають на розгляді в суді першої інстанції, радимо уточнити (змінити) свої позовні вимоги. Позовні вимоги повинні бути спрямовані на визнання судом незаконними дії і рішення, які послужили підставою для не включення вкладника до Реєстру. Так, якщо невикплата пов'язана з нікчемністю договору, то слід просити суд визнати незаконним рішення уповноваженої особи Фонду про визнання договорів нікчемними та зобов'язати його надати Фонду додаткову інформацію про виплаті вкладнику відшкодування за рахунок коштів Фонду. У ході розгляду справи судом, вкладники повинні просити суд зобов'язати уповноважену особу Фонду надати всі документи і рішення, безпосередньо пов'язані з конкретним внеском. Ці документи потрібно досконало вивчити на предмет належності до внеску позивача [189].

Підводячи підсумки, хочемо констатувати, що судова практика у даній категорії справ є досить різноманітною та далекою від однакового застосування законодавства. Ми згодні з юристами-практиками про те, що, як свідчать дані Єдиного державного реєстру судових рішень, позиція судів у справах щодо відмови у виплаті Фондом суми за вкладом є неоднозначною. Також, цілком погоджуємося з твердженням про те, що з метою забезпечення правильного й однакового застосування судами законодавства при розгляді справ про оскарження дій уповноваженої особи Фонду і самого Фонду, необхідні відповідні роз'яснення та науково-консультативні висновки [190]. На нашу думку, готуючись до справи із банком, Фондом та уповноваженою особою Фонду необхідно ґрунтовно підготувати доказову базу, виробити правильну правову позицію, а також правильно сформулювати позовні вимоги.

Висновки до Розділу 2

У ході дослідження питань, які складають Розділ 2 дисертації, ми дійшли наступних висновків:

1. Досліджено підходи до розуміння сутності цивільно-правового статусу особи у цілому та юридичних осіб в організаційно-правовій формі установ, до яких належить Фонд зокрема. Критично оцінено підходи, що мають місце у цивілістичній літературі з приводу розуміння сутності цивільно-правового статусу юридичної особи через сукупність цивільних прав та обов'язків. Таке розуміння цивільно-правового статусу є занадто вузьким та не здатне розкрити специфіку становища юридичної особи у цивільному праві. Не слід також ототожнювати поняття цивільно-правового статусу із повноваженнями (компетенцією) суб'єкта.

2. Проаналізувавши законодавчі та доктринальні підходи до розуміння поняття та підстав ліквідації юридичних осіб, нами сприймається підхід, що у разі ліквідації Фонду, доцільним є застосування загальних норм, що стосуються ліквідації юридичної особи передбачених, зокрема ЦК України, проте з певними доповненнями. Нами пропонується наступне бачення: внесення змін до Закону, що стосується ліквідації Фонду, зокрема пропонуємо викласти статтю в наступній редакції:

«Фонд ліквідується:

1) за рішенням уповноваженого органу, в тому числі у зв'язку з досягненням мети, для якого його створено, а також в інших випадках, передбачених Законом;

2) за рішенням суду про ліквідацію Фонду через допущені при його діяльності порушення, які не можна усунути, за позовом відповідного органу державної влади;

3) за рішенням суду про ліквідацію Фонду в інших випадках, встановлених законом, - за позовом відповідного органу державної влади;

4) за рішенням суду у разі здійснення Фондом діяльності поза межами встановлених Законом функцій, а також у разі неможливості реалізації поставлених перед Фондом завдань та в інших випадках передбачених Законом.

Для здійснення ліквідації Фонду утворюється ліквідаційна комісія, до якої переходять повноваження з розпорядження майном Фонду відповідно до чинного законодавства України».

3. Доведено, що в силу специфічної правової природи, пов'язаної із належністю Фонду до юридичних осіб публічного права, непідприємницького статусу, спеціальної мети створення та особливого порядку формування коштів, недоцільність застосування такої форми припинення діяльності до останнього як реорганізація.

4. Проаналізовано, що у разі припинення діяльності Фонду, доцільним є застосування загальних положень передбачених ст. 112 ЦК України при вирішенні питань черговості задоволення вимог кредиторів, проте з певними доповненнями. З цих підстав, пропонуємо внести зміни до Закону та викласти статтю у наступній редакції:

«Кошти, одержані в результаті ліквідації та продажу майна Фонду, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів у такій черговості:

- 1) зобов'язання, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян;
- 2) грошові вимоги щодо заробітної плати, що виникли із зобов'язань перед працівниками до прийняття рішення про ліквідацію;
- 3) вимоги вкладників - фізичної особи (у тому числі фізичної особи - підприємця), яка уклала або на користь якої укладено договір банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або яка є власником іменного депозитного сертифіката, а також вимоги вкладників - юридичних осіб;
- 4) вимоги Національного банку України;
- 5) вимоги банків-агентів - банків, через які Фонд здійснює виплату гарантованої суми відшкодування за вкладами;
- 6) вимоги, що стосуються повернення коштів до державного бюджету;
- 7) інші вимоги.

Вимоги однієї черги задовольняються пропорційно до суми вимог, що належать кожному кредитору цієї черги. У розрахунок беруться лише визнані

вимоги. Черговість задоволення вимог кредиторів неплатоспроможної юридичної особи визначається Законом «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

5. Аналізується правовий режим майна Фонду, під яким нами розуміється визначений комплекс правових норм порядок регулювання відносин, що складаються з приводу формування майна Фонду, здійснення ним речових прав на належне майно (правомочностей володіння, користування, розпорядження), настання майнової відповідальності Фонду за власними зобов'язаннями. Пропонуємо внести зміни до ч. 2 ст. 3 Закону, виклавши дану статтю у наступній редакції «Фонд є юридичною особою публічного права, має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його оперативному управлінні».

6. Проаналізувавши ст. 19 та ст. 25 Закону, можна зробити висновок, що підтримання функціональної життєздатності Фонду зусиллями держави зводиться до нерегулярних фінансових впливів в умовах хиткої платоспроможності чи й узагалі нездатності відповідати за зобов'язаннями по відшкодуванні вкладів. Для того, щоб не допустити настання такого стану Фонду, вбачається доцільним залучити державу до участі в системі гарантування вкладів на регулярній основі.

7. Робиться акцент на необхідності перегляду підходів законодавця щодо мінімального розміру статутного капіталу Фонду в сторону їх збільшення та розрахунку у твердій грошовій сумі з прив'язкою до гарантованої суми відшкодування, яка може змінюватися (передусім зростати), а не у відсотковому відношенні від суми гарантованих вкладів.

8. Зроблено висновок, що, враховуючи значний сегмент фінансування Фонду за рахунок зборів банків-учасників, у рамках чинного Закону слід передбачити оптимальний механізм розподілу коштів Фонду при його ліквідації, що передбачав би їх повернення не тільки до державного бюджету, а й банкам-учасникам.

9. Робиться вказівка на доцільності стягнення зборів із банків-учасників Фонду у твердій сумі, а не у відсотковому відношенні з приводу чого

запропоновано відповідні зміни до Закону. Крім того з метою утвердження самостійності Фонду як юридичної особи, запропоновано на рівні Закону визначити засади його економічної самостійності, закріпивши їх у ст. 3 Закону.

10. Позитивно оцінюючи систему диференційованих внесків при сплаті регулярного збору вважаємо, що при запровадженні диференційованих внесків слід створити таку систему, яка убезпечить від вибіркового підходу до банків і застосування інструменту як засобу тиску на окремих учасників банківського сектору. Крім того, диференційований підхід щодо справляння зборів до Фонду повинен базуватись на структурах активів та пасивів банку, його частці в банківській системі. Тільки у такий спосіб вдасться досягти об'єктивності у визначенні ризикового банку.

11. Вважаємо, що правильним вектором розвитку законодавства у досліджуваній сфері відносин буде також розширення кола джерел наповнення Фонду, із ретельно відпрацьованим механізмом прозорості сплати зборів до Фонду. Відповідна законопроектна робота повинна мати в своїй основі виважену наукову позицію із збереженням класичних доктринальних уявлень про сутність юридичної особи та роль майнової відокремленості серед кваліфікуючих ознак останньої.

12. Досліджено, що ст. 19 Закону встановлює єдиний вектор інвестування, обмежуючись лишень державними цінними паперами. У чинному законодавстві не дається легального визначення поняття «державні цінні папери». Однак, аналізуючи положення ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок», можна дійти висновку, що такими є державні облігації України. Звуження інвестиційного спектру виключно до облігацій внутрішніх державних позик, на нашу думку, є хибним, з цих підстав, вважаємо, що доцільно було б розширити можливості фінансового інвестування Фонду.

13. Проаналізовано специфіку цивільної правосуб'єктності Фонду, із вказівкою, зокрема, на спеціальну правоздатність досліджуваного суб'єкта цивільних правовідносин. Саме спеціальний характер правоздатності обумовлює межі вступу Фонду у відносини приватноправової сфери. Способом реалізації

цивільної дієздатності Фонду є її реалізація через органи Фонду Адміністративну раду та Виконавчу дирекцію.

14. Звернено увагу на неякісне нормативне врегулювання цивільно-правової відповідальності установ та відсутності на рівні Закону норм, які б визначали особливості відповідальності Фонду за власними зобов'язаннями. Вважаємо за доцільне закріпити за державою субсидіарну відповідальність у випадку недостатності коштів у Фонду для задоволення вимог кредиторів. Крім того хочемо зауважити, що дані зміни слід закріпити у законодавстві, шляхом внесення змін до ст. 3 Закону, а саме шляхом доповнення ст. 3 Закону ч. 3-1, в такій редакції:

«Фонд є економічно самостійним, здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого кошторису та за рахунок інших джерел, визначених законом.

Фонд не відповідає за зобов'язаннями органів державної влади, а органи державної влади не відповідають за зобов'язаннями Фонду, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання.

Фонд не відповідає за зобов'язаннями банків-учасників, а банки-учасники Фонду не відповідають за зобов'язаннями Фонду, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання.

У випадках недостатності коштів у Фонду для задоволення вимог кредиторів – закріплення за державою субсидіарної відповідальності в особі Кабінету Міністрів України за зобов'язаннями Фонду».

РОЗДІЛ 3

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

3.1 Передумови участі та види договорів, учасником яких виступає Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

У сучасному законодавстві та вітчизняній цивілістиці як звичні та традиційні сприймаються правові категорії, які, насправді, мають виняткове значення. Саме таким є договір, конструкція якого, без перебільшення, належить до найвизначніших здобутків світової правової культури. Саме договір виступає основою виникнення, зміни чи припинення цивільних правовідносин та є однією з найдавніших правових форм узгодження волевиявлення учасників приватноправової сфери суспільного життя з метою задоволення їх майнових та особистих немайнових потреб. Завдяки власній «гнучкості та мобільності» договір, за абсолютно слушним застереженням О. С. Олійник, вийшов за рамки приватноправового регулювання та цілком успішно застосовується також у сфері публічного права. Дослідниця відзначає, що незмінним залишається факт, згідно з яким договір є класичним інститутом приватного (цивільного) права і віднайти його аналоги чи конструкції, наближені до нього буде складно, якщо взагалі можливо, що, в свою чергу, ще раз свідчить про його унікальність [191, с. 13-14].

Дійсно, у сьогоднішніх умовах зменшення державного регулювання договірних зв'язків, суттєво відчувається зростання свободи суб'єктів договору в реалізації своїх прав та інтересів. І хоча сьогодні виникають нові конструкції цивільно-правових договорів, усе ж основна увага науковців прикута до дослідження загальних положень про договір, адже останні поширюються на всі види відносин договірного характеру, що виникають у нашій державі. Як правильно відзначає В. А. Васильєва, будь-який науковий аналіз не є самоціллю, і, окрім пізнавального характеру, має за мету досягнення практичного

результату [192, с. 25]. З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне проаналізувати ті договори, у які вступає Фонд з метою реалізації функцій, які стоять перед ним, що й становитиме мету даного розділу, а також спробуємо надати авторське бачення системи договірних зобов'язань, у які вступає Фонд з тим, щоб спростити практичні аспекти вступу останнього у договірні правовідносини.

Феномен договору полягає у тому, що він виступає правовим засобом, у межах якого інтерес однієї сторони задовольняється тільки через інтерес іншої. Така ситуація породжує загальний інтерес сторін до укладення договору та його належного виконання. З огляду на це, як слушно зауважує С. О. Бородовський, договір, заснований на взаємній зацікавленості сторін, здатний забезпечити таку організацію, порядок та стабільність в економічному обороті, яких неможливо досягти за допомогою найжорсткіших адміністративно-правових засобів [193, с. 7].

Важливість теоретичної розробки питань, пов'язаних із договірним регулюванням цивільних відносин, зумовлена не лише недостатньою увагою до них у правовій науці, а й потребами правозастосовної юридичної практики. Ефективність договірного регулювання цивільних відносин залежить від багатьох факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру. Передусім вона зумовлена чітким визначенням та взаємодією елементів механізму договірного регулювання цивільних відносин [194, с. 19].

У першу чергу слід обумовити, що вступ Фонду у договірні відносини має свою специфіку, з огляду на його правову природу як юридичної особи публічного права. Будучи юридичною особою публічного права, Фонд наділений спеціальною правоздатністю, а отже, його вступ у договірні відносини є певною мірою обмежений та обумовлений завданнями, що стоять перед ним.

При дослідженні передумов вступу Фонду у договори варто врахувати міркування Ю. В. Вітки, яка в результаті свого дослідження наукових підходів до специфіки договірних відносин за участю недержавних пенсійних фондів (НПФ) виявила, що договори останніх характеризується такими ознаками:

- 1) відсутність у ЦК України безпосередньо таких різновидів договорів, що

укладаються НПФ як суб'єктом недержавного пенсійного забезпечення, та закріплення їх на рівні спеціального закону;

2) здатність НПФ у силу спеціальної правосуб'єктності укладати лише обмежене коло договорів;

3) обумовленість виникнення і реалізації правосуб'єктності НПФ укладенням договорів, прямо передбачених спеціальним законом;

4) запровадження у регулюванні договірних відносин значного масиву імперативних норм;

5) встановлення меж реалізації принципу свободи договору [195, с. 10].

Хотілося б зазначити, що у цілому наведені вище особливості значною мірою можуть бути сприйняті й у сфері договірних відносин, які виникають щодо гарантування вкладів фізичних осіб, з яких можна виокремити наступні: перелік договорів, що можуть укладатись Фондом визначений Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»; Фонд є обмеженим у праві укладати будь-які договори в силу спеціального характеру правоздатності; договори, що укладаються Фондом прямо передбачені Законом; наявність значної кількості імперативних норм у зазначеній сфері; межі реалізації принципу договірної свободи. З цих підстав, можна зробити висновок, що встановлені закономірності будуть виступати передумовами вступу Фонду у договірні відносини.

Щодо договірних зобов'язань, стороною яких може виступати Фонд, то на сьогодні на рівні Закону виділено чимало договірних видів. Ретельний аналіз положень Закону, в якому міститься правова регламентація відносин щодо вступу Фонду у договірні відносини дозволяє О. І. Зозуляк умовно виділити ті договори, що спрямовуються на реалізацію функцій Фонду, а також ті, які спрямовані на підтримку та збільшення майнової основи Фонду, що в кінцевому результаті також має своє спрямування на реалізацію його основних функцій [196, с. 32].

Вважаємо такий поділ цілком об'єктивним та скористаємось ним при аналізі договорів, стороною яких виступає Фонд гарантування вкладів. Якщо здійснювати аналіз договірних конструкцій, якими визначаються відносини між Фондом,

неплатоспроможними банками та вкладниками цих банків щодо здійснення складної та тривалої в часі процедури – повернення вкладнику суми вкладу та відсотків за ним, то тут слід вказати на такі ключові моменти.

У Законі регламентується, що Фонд здійснює виплату гарантованих сум відшкодування через так звані банки-агенти, порядок визначення яких деталізується Положенням про порядок визначення банків-агентів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [197]. У 4 розділі даного Положення передбачено, що після визначення банку-агента, який здійснюватиме виплати вкладнику, з цим банком укладається договір про співробітництво з виплати гарантованих сум відшкодувань. Саме на підставі цього договору, сторонами якого виступають банк-агент та Фонд опосередковуються відносини щодо виплат суми вкладів вкладникам.

Законом передбачається, що договір про співробітництво між Фондом та банками-агентами розрахований на здійснення виплат останніми після того, як банк, де містяться депозити вкладників, визнаний банкрутом. А от у тому випадку, коли до банку застосовано процедуру тимчасової адміністрації (ст. 36 Закону), то щодо виплати коштів за вкладами вкладників за договорами, строк яких закінчився, та за договорами банківського рахунку вкладників передбачається спеціальна процедура виплат. Наведене положення є винятком із загального правила щодо неможливості виплат вкладів банку під час процедури тимчасової адміністрації. Виплати здійснюються за рахунок цільової позики банку, яка надається останньому Фондом. Детальна регламентація зазначеної процедури визначається на основі Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладами [198], відповідно до якого цільова позика перераховується Фондом неплатоспроможному банку окремими переказами (траншами).

Має свою специфіку і процедура виведення неплатоспроможних банків із ринку, що також здійснюється із застосуванням договірної форми. Дана процедура, крім положень Закону, детально регламентована у Положенні про виведення неплатоспроможного банку з ринку [199].

Так, у нормах зазначеного Положення передбачено процедуру передачі зобов'язань неплатоспроможного банку за їх балансовою вартістю приймаючому банку, як банку, що не належить до категорії проблемного або неплатоспроможного та який у процесі виведення неплатоспроможного банку з ринку приймає від неплатоспроможного банку активи та зобов'язання.

Наведена процедура щодо передачі активів здійснюється на підставі договору про відступлення прав вимоги за реєстром договорів про здійснення активних операцій та договорів забезпечення. Щодо зобов'язань неплатоспроможного банку, то вони передаються на підставі договору про переведення боргу за реєстром договорів щодо відповідних кредиторів (вкладників). Отже, з використанням договорів відступлення права вимоги та переведення боргу здійснюється передача зобов'язань неплатоспроможного банку.

Договір купівлі-продажу має місце при відчуженні акцій перехідного банку, що створюється Фондом та при відчуженні активів неплатоспроможного банку. Окрім того, слід вказати, якщо після задоволення вимог кредиторів у процесі ліквідації банку залишились нереалізовані активи банку, і негайний продаж матиме наслідком істотну втрату їх вартості, уповноважена особа Фонду на ліквідацію банку передає такі активи в управління визначеній виконавчою дирекцією Фонду юридичній особі, яка зобов'язана вжити заходів щодо продовження погашення заборгованості кредиторів банку за рахунок отриманих активів. З цією метою між банком, Фондом і управителем укладається тристоронній договір про передавання майна в управління.

Щодо договірних відносин банку, спрямованих на збереження та примноження майна Фонду, то серед них слід виокремити інвестиційні договори, якими опосередковуються відносини з інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України.

Законом передбачена можливість інвестування коштів Фонду у державні цінні папери на підставі укладених інвестиційних договорів, але, як і його попередником, не визначено будь-які обмеження щодо розміру коштів Фонду, які можуть інвестуватися. Це, вважаємо, є суттєвою прогалиною, яка має бути

врегульована на рівні чинного законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб. Так, для прикладу, в законодавстві Російської Федерації прямо визначено, що граничний розмір тимчасово вільних коштів фонду страхування вкладів щорічно визначає рада директорів Агентства [200, с. 38].

Також слід зазначити, що до групи договорів, які спрямовані на збереження і примноження майна Фонду, слід віднести договір банківського рахунку, на підставі якого відкривається рахунок у Національному банку України, за яким одержуються доходи у вигляді процентів, нарахованих центральним банком держави за залишками коштів на рахунку та доходи, одержані від надання фінансової підтримки приймаючому банку. У відповідності з Положенням про спосіб, розмір та умови надання Фондом гарантування вкладів фізичних осіб фінансової підтримки приймаючому банку надається у формі компенсації за прийняті зобов'язання [201]. Розмір фінансової підтримки приймаючому банку, що надається Фондом, оформлюється договором між Фондом та приймаючим банком, який укладається протягом періоду з дати визначення переможця конкурсу – приймаючого банку до дати укладання договору про переведення боргу та договору про відступлення права вимоги щодо активів та зобов'язань неплатоспроможного банку (або змішаного договору) включно.

Характеризуючи систему договорів Фонду, варто також вказати і на те, що у липні 2012 року між Національним банком України та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб було укладено Договір про співпрацю та координацію діяльності, який набрав чинності одночасно із Законом. Цим Договором встановлено нові засади співробітництва між Фондом та регулятором, що пов'язано з набуттям Фондом нових повноважень, відповідно до положень зазначеного Закону. Договір також передбачає розширення переліку інформації, якою сторони обмінюватимуться з метою належного виконання покладених на них функцій. Реалізація положень Договору сприятиме забезпеченню стабільності банківської системи, захисту інтересів вкладників і кредиторів банків щодо повернення розміщених ними коштів, відповідно до Закону [202].

У результаті характеристики вступу Фонду у договірні відносини можна

стверджувати про наявність тенденції до поширення використання договірної форми при реалізації функцій Фонду.

Систему договірних зобов'язань складають різні договірні моделі, як-от: позика, уступка права вимоги, переведення боргу, купівля-продаж, управління майном, інвестиційні договори. Можна також, на нашу думку, прогнозувати тенденцію подальшого розширення застосування різних договірних конструкцій з метою виконання завдань, що визначені Законом перед Фондом. Без сумніву, зважаючи на таку динаміку розвитку законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб, яка є досить позитивною, слід наголосити на необхідності забезпечення збереження концептуальних засад договірного права на рівні підзаконних нормативно-правових актів Фонду.

У результаті дослідження наукових підходів до співвідношення ролі договору та імперативних норм у регулюванні договірних відносин у сучасних умовах з'ясовано, що специфіка договірних відносин за участю Фонду виявляється в таких рисах:

- а) відсутність у ЦК України безпосередньо таких різновидів договорів, що укладаються Фондом та закріплення їх на рівні спеціального закону;
- б) здатність Фонду в силу спеціальної правосуб'єктності укладати лише обмежене коло договорів; обумовленість виникнення і реалізації правосуб'єктності Фонду укладенням договорів, прямо передбачених спеціальним законом;
- в) запровадження в регулюванні договірних відносин значного масиву імперативних норм, спрямованих на охорону приватноправових інтересів вкладників та публічних інтересів держави;
- г) встановлення меж реалізації принципу свободи договору.

3.2 Договір про виплату гарантованих сум відшкодувань вкладникам

Останні кілька років, у зв'язку із складною економічною ситуацією в Україні, особливо активізувалась діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з виплат вкладникам сум вкладів, що підлягають гарантуванню. Раніше мало

хто з пересічних громадян чув про таку структуру, як Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, адже допоки банківський сектор працював більш-менш задовільно, «знайомства» з цією установою уникала переважна більшість українських вкладників.

Проте стрімка фінансова неплатоспроможність банківського сектору ставить на порядок денний перед банківською системою та вкладниками належне виконання Фондом однієї з головних функцій, а саме гарантування вкладів. Зазначене завдання Фонду реалізується шляхом укладення договору про співробітництво з виплати гарантованих сум відшкодувань – саме за допомогою цього договору реалізується основна функція Фонду – виплата гарантованих сум вкладів вкладникам та відсотків за ними.

Слід одразу зазначити, що даний договір є порівняно новим у системі взаємовідносин між Фондом та банками-агентами щодо повернення вкладів. У дуже загальних рисах даний договір згадується у Законі, а детальна регламентація цієї договірної конструкції та порядок його укладення здійснюється у Положенні «Про порядок визначення банків-агентів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб», затвердженого Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 12.07.12 р. № 6, яке нещодавно доповнено розділом четвертим «Взаємовідносини банків - агентів і Фонду» [197].

Вищенаведеним Положенням, зокрема, передбачено, що у разі ліквідації банку Виконавча дирекція Фонду із числа банків-агентів визначає один або декілька банків для здійснення виплат гарантованих сум відшкодувань вкладникам банку. Із переліку банків, що відібрані за наявності відповідних умов, з ними укладаються договори про співробітництво з виплати гарантованих сум відшкодувань.

Правова доктрина з приводу юридичної характеристики цього договору не відзначається дослідженістю та єдністю поглядів. Саме тому тут слід виходити із загальноправового аналізу шляхом скуппульозного вивчення питання кваліфікації самого договору.

Проблема лежить передусім у площині віднесення даного договору чи то до

адміністративного, чи то до цивільно-правового, визначення назви цього договору, сторін, предмета та змісту, виконання та правових наслідків невиконання. Саме до розкриття цих питань у рамках цього підрозділу, перейдемо далі.

На перший погляд видається, що вказаний договір перебуває в рамках регулювання адміністративного, а не цивільного права. Так, якщо звернутись до теорії адміністративного права, то в ній сформульована низка ознак адміністративного договору. Це, зокрема, такі:

- 1) обов'язковою стороною адміністративно-господарського договору є суб'єкт публічної адміністрації;
- 2) предметом такого договору є публічне управління економікою;
- 3) спрямований на задоволення публічних інтересів;
- 4) укладається у межах компетенції публічної адміністрації [203, с. 255-256].

Подібну позицію займає і А. О. Задихайло, вказуючи на те, що адміністративний договір слід розглядати, як угоду між двома (або більше) суб'єктами адміністративного права, один з яких обов'язково є органом державної влади, засновану на нормах адміністративного права у загальнодержавних або інших публічних інтересах, за допомогою якої виникають, змінюються або припиняються взаємні права та обов'язки сторін [204, с. 105].

Окремі з цих ознак, безперечно, наявні у договорі про співробітництво з виплати гарантованих сум відшкодувань: стороною його є державний орган та укладається він у межах компетенції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, тут реалізується також функція публічного впливу на економіку, а саме банківський сектор економіки.

Дійсно, шляхом укладення цього договору вирішується питання щодо задоволення публічних інтересів, а саме: забезпечення стабільності банківської системи в цілому через процедуру гарантування банківських вкладів. Але попри це, через укладення таких договорів реалізуються й права окремих вкладників, які перебували із банками у договорах банківського вкладу (депозиту), і саме їхні інтереси будуть вирішальними при моделюванні прав та обов'язків сторін у такому договорі.

Звичайно, що процедура укладення досліджуваних нами договорів передбачає тендерний відбір банків-агентів, що регламентовано в рамках Положення про порядок визначення банків-агентів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [197], що наводилось нами вище, і тільки після відбору банків з ними укладається договір про співробітництво з виплати гарантованих сум відшкодувань.

Специфіка процедури визначення банку-агента дозволяє зробити висновок, що у цьому разі має місце складний юридичний склад при виникненні договірного зобов'язання. Такі юридичні склади мають місце, коли йдеться про договірні відносини за участі юридичних осіб публічного права та коли укладаються договори, правова регламентація яких здійснюється нормами комплексних галузей права: банківського, природно-ресурсового права, аграрного, земельного та інших галузей.

Проте окреслена специфіка юридичного факту, на підставі якого виникає правовідношення з гарантування вкладів Фондом, жодною мірою не заперечує можливість кваліфікації даного договору як цивільно-правового.

Не є перешкодою у тому, щоб кваліфікувати ці відносини як цивільно-правові й те, що стороною зобов'язання з повернення виступає Фонд, адже у тому разі, якщо юридична особа публічного права вступає в цивільне правовідношення, на неї автоматично поширюються положення ЦК України, якщо інше не визначено законом. Таке правило закріплене в рамках ст. 82 ЦК України. У цьому зв'язку слід погодитись із міркуваннями, висловленими Р. Б. Шишкою, за якими при укладенні цивільних договорів до юридичних осіб публічного права встановлено загальне правило: вони передусім діють відповідно до цивільного законодавства [205, с. 26].

Крім того, варто зауважити, що між банками-агентами та Фондом виникає грошове зобов'язання щодо повернення сум вкладів, а норми, що регламентують відносини, що випливають із грошових зобов'язань вміщені саме у ЦК України, а це на формальному рівні вказує на правове регулювання зазначених відносин – вони є цивільно-правовими. До таких відносин застосовуються як норми

ЦК України, так і правила здійснення розрахункових банківських операцій, закріплені актами банківського законодавства України.

Отже, перший важливий висновок, який можна зробити, полягає в тому, що договір про співробітництво з виплати гарантованих сум відшкодувань за своєю правовою природою належить до цивільно-правових.

Далі ж перейдемо до характеристики сторін договору. Незважаючи на те, що у Законі «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [11] і Положенні [197] закріплено норми про те, що сторонами договору про співробітництво з виплати гарантованих сум відшкодувань виступають Фонд та банки-агенти, у літературі та коментарях юристів-практиків можна зустріти різні позиції з цього приводу. Зокрема, знаходимо позицію, за якою виконання зобов'язання банку перед вкладником з виплати грошових коштів на підставі договору банківського вкладу органом, що гарантує вклади фізичних осіб відповідає конструкції норми щодо виконання зобов'язання іншою особою, проте з тією особливістю, що обов'язок виконання зобов'язання боржника третьою особою виникає на основі нормативного акта. Так, Богомолів А. О. (правда, на прикладі Агенства страхування вкладів РФ) вказує, що виконання зобов'язання банку перед вкладниками з виплати грошових коштів на підставі договору банківського вкладу Агентством відповідає положенню щодо виконання зобов'язання боржника третьою особою, проте з тим, що обов'язок виконання зобов'язання боржника третьою особою виникає в силу нормативного правового акту [206, с. 6].

Дійсно, положеннями ЦК України передбачається можливість виконання зобов'язання іншою особою (ст. 528), якщо з умов договору, вимог Кодексу, інших актів цивільного законодавства або суті зобов'язання не впливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто. Коли йдеться про гарантування вкладів, то тут відсутній обов'язок особистого виконання, проте виникає інша проблема. З урахуванням різниці між гарантуванням вкладів та виконанням вкладів (у тому числі й іншою особою), у правозастосовній практиці в договорі банківського вкладу (депозиту) не міститься вказівки про те, що у випадку невиконання договору банківського вкладу банківською установою Фонд виступає

особою, що буде виконувати зобов'язання на підставі ст. 528 ЦК України, що вважаємо, є цілком логічним. Немає імперативної норми і в ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» із урахуванням специфіки системи гарантування, тому в даному випадку, вважаємо за недоцільне використання конструкції виконання Фондом зобов'язання, що виникає з договору банківського вкладу депозиту, на підставі Закону.

Існує також позиція щодо доцільності включення і вкладників у структуру відносин із повернення банківських вкладів поряд з Фондом та банками-агентами. Така позиція ґрунтується на тому, що залучивши вкладника в договір з повернення вкладів, він (вкладник) зможе якісніше реалізувати своє право на гарантовану суму вкладу Фондом. У такому разі пропонується розробка конструкції трьохстороннього договору.

Проте, такий підхід до проблеми сторін даного договору, на нашу думку, не є бездоганим. Відповідно до чинного законодавства вкладник реалізує своє право на суму відшкодування шляхом подачі заяви. Сутність та форма такої заяви дозволяє кваліфікувати її як односторонній правочин, в якому реалізується відповідне волевиявлення вкладника. Вважаємо, що відповідної заяви цілком достатньо для того, щоб реалізувати своє право на суму відшкодування. Не варто ускладнювати та робити незрозумілим і так непростий механізм повернення вкладу. Вкладник, уклавши з банком договір банківського вкладу (депозиту) повинен бути повідомлений про суму відшкодування, йому нема потреби вступати ще в якісь додаткові договірні зв'язки чи то з банками-агентами, чи то з Фондом.

Попри те, що банки мають обов'язок повідомляти вкладників про розмір та умови гарантування вкладів, у судовій практиці мали місце позови щодо оскарження дій банку в частині неповідомлення ним відповідної інформації, зокрема неповідомлення вкладника про негарантування вкладу певного виду Фондом гарантування. Так, група вкладників звернулась до суду з вимогою про визнання укладених ними раніше договорів банківського вкладу з видачею купонного ощадного сертифікату на пред'явника строковими договорами банківського рахунку простого депозитного банківського вкладу. Підставою

звернення до суду стала відмова Фонду здійснити повернення вкладів за договорами банківського вкладу з видачею купонного ощадного сертифікату на пред'явника, що ґрунтується на вимогах ст. 26 ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Позивачі наполягали на тому, що укладені ними договори банківського вкладу з видачею купонного ощадного сертифікату на пред'явника насправді укладені під впливом помилки, не відповідають їх справжній волі, яка була спрямована на укладення договорів простого депозитного банківського вкладу. Однак Шевченківський районний суд м. Києва рішенням від 27.03.2014 р., залишеним у силі ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 22.05.2014р. у справі № 22-ц/796/6441/2014 [207], відмовив у задоволенні позовних вимог, визнавши, відповідність укладених договорів вимогам законодавства.

Разом з тим, такі випадки трапляються нечасто, і у банківській договірній практиці вкладники повідомляються щодо умов гарантування вкладів. З огляду на наведене, вважаємо, що немає необхідності розширювати суб'єктний склад договірного зобов'язання з повернення суми відшкодування, а залишити сторонами Фонд та банки-агенти, проте з детально прописаними у договорі правами та обов'язками сторін, умовами щодо його виконання та правових наслідків невиконання.

Щодо можливості виступати стороною зобов'язання в якості банку-агента, то таким може виступити не кожен банк, а тільки той, що належить до I або II групи за розміром активів на поточний рік за розподілом Національного банку України; строк діяльності банків, повинен становити не менше ніж три роки після отримання банківської ліцензії; відсутність фінансової заборгованості перед Фондом щодо сплати зборів, штрафів, пені; наявність регіональної мережі відокремлених підрозділів, представлену не менше ніж у 10 областях України; володіння сучасними технологіями обслуговування грошових переказів за допомогою внутрішньобанківської платіжної системи термінових переказів коштів по Україні в національній валюті; забезпечення здійснення виплат належних кожному вкладнику коштів відшкодувань у будь-якому своєму відокремленому підрозділі на території України не пізніше другого робочого дня

після перерахування їх Фондом на транзитний рахунок; забезпечення обміну з Фондом інформацією з виплати відшкодувань [197].

Такі підвищені вимоги до банків-агентів, вважаємо, є цілком виправданими, адже практиці вже відомі випадки, коли банк-агент, якому Фонд перерахував кошти для здійснення виплат вкладникам, збанкрутував сам. Для того, щоб випадки банкрутства банків-агентів не повторювалися, треба підвищувати вимоги до них.

Має свою специфіку й процедура проведення відбору та визначення банків-агентів. Так, для виконання організаційної роботи, пов'язаної з визначенням банків-агентів Фонду, директор-розпорядник Фонду видає наказ про створення з числа працівників Фонду комісії з визначення банків-агентів у кількості не менше 5 осіб, яка діє впродовж дванадцяти місяців. Комісію очолює заступник директора-розпорядника Фонду або керівник структурного підрозділу Фонду. Для визначення банків-агентів Фонд направляє до банків I та II груп повідомлення про можливість стати банком-агентом Фонду для здійснення виплати відшкодувань у разі ліквідації банків. Банк, який має намір брати участь у процедурі відбору банків-агентів, повинен надати до Фонду (у строки, вказані у повідомленні про участь у процедурі визначення банків-агентів) пакет документів, необхідний для розгляду питання про їхню діяльність в якості банків-агентів.

Днем подання банком документів вважається день їх реєстрації у Фонді. Комісія визначає перелік банків-агентів, а результат засідання Комісії з відбору банків оформлюється протоколом, який передається на розгляд виконавчій дирекції Фонду для прийняття відповідного рішення. Перелік банків-агентів Фонду затверджується рішенням виконавчої дирекції Фонду не пізніше 10 робочих днів із дня одержання протоколу. Фонд протягом 3 робочих днів після прийняття рішення виконавчою дирекцією Фонду письмово повідомляє банки, які брали участь у процедурі відбору банків-агентів, про включення або про невключення банку до переліку банків-агентів із зазначенням мотивованих підстав щодо такого невключення [197]. Крім того, Фонд щомісячно до 20 числа наступного за звітним місяця здійснює аналіз діяльності банків-агентів Фонду на

предмет їх відповідності пунктам 1 та 2 розділу Положення. У разі виявлення невідповідності банку-агента вимогам пункту 1 та 2 розділу II Положення «Про порядок визначення банків-агентів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» або неналежного виконання банком умов договору про співробітництво з виплати гарантованих сум відшкодувань на розгляд Виконавчої дирекції Фонду виноситься питання щодо подальшого договірної співробітництва з таким банком-агентом Фонду [197]. Проте у подальшому банки-агенти, з якими за рішенням виконавчої дирекції були розірвані договори про співробітництво з виплати гарантованих сум відшкодувань, мають право приймати участь у наступних процедурах відбору банків-агентів Фонду [197].

Інше питання, на яке слід дати відповідь – це визначення предмета цього договору, його істотних умов. Відмежування будь-якого договору від інших договірних конструкцій, лежить у площині предмету договору. Як слушно відзначає О. А. Сурженко, однією з ідентифікуючих особливостей договору вважається його предмет. Саме предмет договору визначає специфіку поняття договору, його змісту [208, с. 134-135].

Предмет договору є однією з істотних умов будь-якого договору. Більшість дослідників вважають умову про предмет договору єдиною дійсно істотною умовою договору. Таким же шляхом йде і ЦК України, визнаючи предмет договору абсолютною істотною умовою для будь-якого виду договору. ГК України також відносить предмет договору до умови, яка поряд із ціною та строком дії договору, є умовою, яку сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити. Отже, договорів, які не мають свого предмета, виходячи з положень Цивільного та Господарського кодексів України, а також сучасної теорії цивільного права, не існує [209].

У цивілістичній літературі поширеною є позиція з приводу того, що предмет договору складають дії, але ці дії можуть бути тільки правомірними [209]. Досліджуваний нами договір має чітко визначений предмет – дії банку-агента щодо виплати гарантованих сум вкладнику. Виходячи із того, що даний договір має свій конкретизований (ідентифікований) предмет, є підстави стверджувати про

некоректність законодавчого підходу щодо самої назви даного договору «договір про співробітництво», як визначається на рівні нормативно-правових актів, адже така назва договору є досить широкою і не дає зрозуміти меж такого співробітництва. Складається хибне враження, що крім виплати гарантованих сум банки-агенти та Фонд мають й інші напрями співробітництва, хоча, як випливає із нормативно-правових актів Фонду, це не так. З огляду на зазначене, вважаємо, що більш доцільним слід вживати назву договору «договір про виплату гарантованих сум відшкодувань», а також закріпити дану назву у відповідному підзаконному нормативно-правовому акті, де міститься регламентація відносин у цій сфері.

Як правильно відзначається у літературі, істотними умовами договору є наступні: умови, які безпосередньо зазначені в законі; умови, які необхідно погодити саме для даного виду договору; умови, на погодженні яких наполягає одна із сторін [210, с. 6; 211]. Істотною умовою даного договору, крім предмету, є також строк. Фонд розпочинає виплату відшкодування коштів не пізніше семи днів з дня прийняття Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку. Строк виплати банком-агентом відшкодувань вкладникам становить тридцять робочих днів з дня отримання від Фонду коштів. Саме у зазначені строки повинна бути здійснена виплата вкладнику гарантованих сум відшкодування.

За юридичними характеристиками досліджуваний договір є двостороннім, консенсуальним, оплатним.

Зміст даного договору становлять суб'єктивні цивільні права та обов'язки сторін, які мають свою специфіку. Так, зокрема, Фонд наділяється такими правами:

контроль за діяльністю банків-агентів щодо ідентифікації вкладників;

- вчасність та порядок виплат гарантованих сум банками-агентами;
- право на повернення невиплачених банками-агентами сум;
- контроль за дотриманням банками-агентами законодавства щодо збереження банківської таємниці [212].

Обов'язками Фонду за даним договором виступають: формування реєстру

вкладників, переказ банкам-агентам відповідних сум коштів для здійснення виплат у визначені Законом та договором строки та інші.

Банк-агент у досліджуваному договорі наділяється такими правами:

- право на одержання коштів від Фонду відповідно до умов договору;
- право знайомитись з інформацією щодо особи вкладника, яка зазначена у Реєстрі вкладників;
- право на комісійну винагороду за здійснення виплат сум відшкодування;
- право відкрити особі, яка звернулася до банку-агента та має право на отримання гарантованої суми відшкодування, рахунок для зарахування коштів або перерахувати ці кошти на зазначений нею рахунок та інші.

Обов'язки банку-агента за договором про виплати гарантованих сум конкретизуються у наступному, а саме:

- виплатити гарантовані суми відшкодувань вкладникам;
- забезпечити доступність отримання вкладником гарантованих сум;
- здійснити ідентифікацію особи, яка звернулася за отриманням відшкодування та звірку реквізитів документів особи, яка звернулася за отриманням відшкодування, із реквізитами у Загальному Реєстрі; здійснити виплату коштів, вказавши у касовому документі реквізити отримувача та підставу для виплати відшкодування іншій особі (за потреби);
- зберігати паперову та електронну версії Загального Реєстру;
- забезпечувати цілісність та збереження інформації під час її обробки, передавання та зберігання;
- розмістити в загальнодоступних для клієнтів місцях за місцезнаходженням банку, відокремлених підрозділів інформацію про виконання ним функцій банку-агента Фонду з виплати гарантованих сум відшкодувань вкладникам банку, що ліквідується;
- у разі повідомлення Фондом банку-агента, у тому числі електронною поштою Національного банку України, про прийняття судом або іншим уповноваженим органом державної влади рішення про припинення (призупинення) виплат відшкодувань вкладникам (частині вкладників), а також

про припинення виплат на вимогу Фонду, банк-агент зобов'язаний припинити виплати не пізніше наступного робочого дня за днем отримання повідомлення;

- надати Фонду звіти про виплати у встановлені договором строки, формат яких визначається договором; припинити виплати відповідно до умов договору, укладеного з Фондом, та протягом двох робочих днів перерахувати Фонду суму невиконаних коштів та направити звіт Фонду;
- інші обов'язки, визначені договором.

На рівні Положення не передбачено норм, які б врегульовували відносини між Фондом та банками-агентами на випадок, якщо вкладники не звертаються за гарантованими виплатами. На нашу думку, слід передбачити, що грошові кошти повинні бути переведені на рахунок Фонду і строки такого переведення повинні бути нормативно визначені. Як зауважують працівники банківських установ, біля 20-30 відсотків коштів залишається в банках, що проводять виплати, адже не всі вкладники забирають вклади. Вкладник повинен надіслати до Фонду заяву про виплату гарантованої суми відшкодування з зазначенням фактичного місця проживання, особистим підписом та датою, а також копії документа про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків (ідентифікаційний номер) та паспорта. Заява про виплату гарантованої суми відшкодування розглядається у строк до трьох місяців з дня отримання.

Крім того, на рівні підзаконних нормативно-правових актів Фонду абсолютно не регламентовані питання щодо правових наслідків невиконання або неналежного виконання сторонами даного договору, зокрема, в частині прострочення здійснення виплат та інших порушень умов договору, що вважаємо, має бути усунено шляхом закріплення заходів цивільно-правової відповідальності у вигляді пені за кожен день прострочення виконання договору.

Пропонуємо також передбачити на рівні підзаконних нормативно-правових актів Фонду підстави для розірвання договору про співробітництво з виплати гарантованих сум відшкодувань у випадку його неналежного виконання банком-агентом, що надасть змогу в оперативному порядку визначитись з іншим банком-агентом та в строки організувати виплати вкладникам.

Проте слід ще раз наголосити, що характеризований нами вище договір розрахований, власне, на здійснення виплат банками-агентами після того, як банк, де містяться депозити вкладників, визнаний банкрутом. У тому ж разі, коли до банку застосовано процедуру тимчасової адміністрації, то виплати коштів за вкладами вкладників за договорами, строк яких закінчився, та за договорами банківського рахунку здійснюються за рахунок цільової позики банку, яка надається останньому Фондом. Такі відносини регламентовані в рамках Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладами, затверджене Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб 09.08.2012 р. № 14 [198].

Дані виплати здійснюються на підставі складного юридичного складу, адже тут має місце розпорядження директора-розпорядника Фонду щодо видачі цільової позики та безпосередньо договір позики, до характеристики якого перейдемо далі. До даного договору застосовуються загальні положення про позику, визначені в ЦК України. За своєю правовою природою цей договір належить до двосторонніх, реальних договорів. Для даного договору характерна спеціальна мета - надання позики з метою здійснення гарантованих виплат. Сторонами даного договору виступає Фонд та банки, які мають необхідність у цільовій позиці з метою відшкодування вкладів.

У рамках підзаконних нормативно-правових актів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб прописано процедуру звернення за цільовою позикою. Так, у разі необхідності отримання цільової позики, уповноважена особа Фонду протягом трьох днів з дня свого призначення подає Фонду заявку на отримання цільової позики, що включає такі вимоги: розрахунки прогнозованої загальної суми цільової позики на період тимчасової адміністрації, а також сум першого та наступних переказів (траншів); список вкладників, які отримують кошти в межах гарантованої суми за рахунок траншу цільової позики Фонду, цільова позика перераховується Фондом неплатоспроможному банку окремими переказами (траншами). Підсумкове значення розрахункових сум за списком дорівнює сумі одного переказу (траншу) цільової позики. З метою отримання першого переказу

(траншу) цільової позики до списку включається інформація відповідно до договорів:

- а) банківського вкладу (депозиту), строк яких закінчився (якщо кошти не були виплачені до початку здійснення тимчасової адміністрації);
- б) банківського вкладу (депозиту), строк яких закінчується протягом першого місяця дії тимчасової адміністрації;
- в) банківського рахунку.

За результатами використання цільової позики Фонду подається звіт, який здійснює перевірку розрахунку цільової позики Фонду та звітів про виплату коштів в межах гарантованої Фондом суми за договорами, строк яких закінчився, та за договорами банківського рахунку.

Разом з тим, на рівні законодавства не визначено правові наслідки порушення сторонами умов договору, зокрема, в частині нецільового використання суми позики або невчасного переказу Фондом траншу цільової позики, що, вважаємо, потребує детальної правової регламентації.

Підсумовуючи, слід зазначити, що договір з виплат гарантованих сум вкладів за юридичною природою є цивільно-правовим, істотними умовами цього договору є предмет та строк. Предмет цього договору складають дії банку-агента щодо виплати гарантованих сум вкладнику. Конкретизованість предмета обумовлює доречність вживати назву договору «договір про виплату гарантованих сум відшкодувань», а також закріпити дану назву у відповідному підзаконному нормативно-правовому акті, де міститься регламентація відносин у цій сфері. Крім того, проведений аналіз дає підстави стверджувати про необхідність детальної законодавчої регламентації змісту даного договору, правових наслідків порушення, а також підстав розірвання. Враховуючи вищенаведене, пропонуємо авторське визначення досліджуваного договору, а саме: «за договором про виплату гарантованих сум відшкодувань одна сторона (Фонд гарантування вкладів фізичних осіб) у визначені Законом строки здійснює переказ коштів на реалізацію гарантованих сум вкладів, а друга сторона (банк-агент) в межах строків, визначених Законом, вчиняє дії щодо виплати гарантованих сум вкладнику за

договором банківського вкладу, строк дії якого закінчився та за умови ліквідації банку».

3.3 Цивільно-правова характеристика окремих договірних зобов'язань Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

У сучасних умовах кризи банківської системи України та банкрутства ряду комерційних банків за 2013-2015 роки на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб лягає увесь тягар забезпечення основ стабільності фінансової системи, передусім в частині гарантування вкладів (депозитів) фізичним особам та виведення неплатоспроможних банків з ринку фінансових послуг. Оскільки обидві функції Фонду в кінцевому результаті реалізуються у договірній формі, є необхідність зосередження уваги на характеристику договорів останнього.

У попередніх підрозділах цієї роботи нами уже характеризувалась система договірних зобов'язань Фонду та виділялись договори, що спрямовуються на реалізацію функцій Фонду, а також ті, що спрямовані на підтримку та збільшення майнової основи Фонду.

Можна також, на нашу думку, договори, що укладаються Фондом, систематизувати за основними завданнями Фонду, виділяючи при цьому договори, що укладаються Фондом на реалізацію функції гарантування вкладів фізичних осіб та договори, що укладаються на реалізацію функції виведення неплатоспроможних банків з ринку фінансових послуг [213].

Оскільки договору з відшкодування гарантованих сум вкладів нами надається самостійне значення, у рамках саме цього підрозділу зосередимо свою увагу на характеристиці тих договорів, що спрямовані на підтримку та збільшення майнової основи Фонду та тих, які укладаються при виведенні неплатоспроможного банку з ринку фінансових послуг.

Варто відзначити, що усі договірні конструкції, які будуть характеризуватись нами в межах цього підрозділу мають одну важливу особливість, що обумовлена приналежністю Фонду гарантування вкладів до

юридичних осіб публічного права. Ця особливість полягає в особливому порядку укладення таких договорів: прийняття відповідних рішень на адміністративному рівні під час укладення договорів, де Фонд гарантування вкладів фізичних осіб стає учасником цивільних правовідносин стороною договору, а сам договір переходить із сфери дії адміністративного договору у сферу дії цивільного договору.

У цьому аспекті слід погодитись та в подальшому виходити з позиції, висловленої Є. О. Мічуріним, з приводу того, що для юридичної особи публічного права існують дві стадії участі у договірних відносинах. Перша – адміністративний договір як правозастосовний акт, прийнятий відповідними органами, що має організуючий характер, друга – цивільний договір, що укладається та виконується за нормами встановленими у цивільному законодавстві [214, с. 47].

Для договорів, що укладаються Фондом ці дві стадії є обов'язковими, адже перша із них пов'язується із тим, що спочатку виконавчою дирекцією Фонду приймається рішення про укладення того чи іншого договору, а вже потім укладається сам договір, який регламентований нормами цивільного права.

У процесі ліквідації неплатоспроможного банку передача активів здійснюється на підставі договору про відступлення прав вимоги за реєстром договорів про здійснення активних операцій та договорів забезпечення. До даного договору застосовуються загальні положення, передбачені ЦК України щодо уступки права вимоги у зобов'язанні. Крім положень ЦК України правила оформлення цесії деталізовані у рамках п. 3.4.4. Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку, що затверджене Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб 05.07.2012 № 2 [215].

Як правильно відзначається у правовій літературі, договір, в якому знаходить своє втілення відступлення зобов'язального права вимоги, має відповідати всім ознакам правочину. Його юридична характеристика – двосторонній, консенсуальний, він може бути як відплатним, так і безвідплатним. Крім того, цесії притаманні і специфічні риси – абстрактний та розпорядчий

характер [216, с. 505]. Цесія розглядається як двосторонній правочин, тому що для здійснення відступлення права вимоги необхідним і достатнім є волевиявлення двох осіб - цедента та цесіонарія, тобто первісного кредитора і нового, як набувача права вимоги. Правочин з відступлення права вимоги є консенсуальним правочином, оскільки вважається укладеним із моменту досягнення сторонами згоди з приводу всіх його істотних умов, зокрема щодо предмета цесії. Саме необхідність узгодження сторонами усіх істотних умов цесії, дотримання встановленої законом процедури відступлення права, в тому числі обов'язковість передачі новому кредиторіві документів, що посвідчують право вимоги, необхідної інформації, створює консенсуальний характер уступки права вимоги, що прямо впливає зі змісту ст. 517 ЦК [216, с. 505].

Боржник має право не виконувати свій борг новому кредиторіві до надання боржникові доказів переходу цих прав. Враховуючи наведене, уповноважена особа Фонду на тимчасову адміністрацію зобов'язана передати приймаючому банку документи, які засвідчують права, що передаються, та інформацію, яка є важливою для їх здійснення.

Згода відповідних боржників на укладення такого договору не вимагається. При цьому, у випадках, передбачених договором чи законом, як виключення із загального правила, встановленого ч. 1 ст. 516 ЦК України, відступлення права вимоги вчиняється зі згоди боржника. Однак це не перетворює цесію з двостороннього на багатосторонній правочин.

Договір про відступлення права вимоги у зобов'язанні, яке виникло на підставі правочину, що підлягає державній реєстрації, має бути зареєстрований в порядку, встановленому для реєстрації цього правочину. Приймаючий банк набуває усіх прав та обов'язків кредитора щодо боржників, вимоги до яких передані відповідно до договору про відступлення прав вимоги, разом із правами за договорами забезпечення таких вимог. Внесення змін до вже укладених договорів з відповідними боржниками не вимагається [215].

Відступлення права вимоги є договірною передачею вимог первісного кредитора новому кредиторіві та відбувається на підставі укладеного між ними

правочину, при цьому заміна кредитора саме у зобов'язанні допускається протягом усього часу існування зобов'язання, якщо це не суперечить договору та не заборонено законом. Наявність судового рішення про задоволення вимог кредитора, яке не виконано боржником, не припиняє зобов'язальних правовідносин сторін договору, тому заміна кредитора у зобов'язанні шляхом відступлення права вимоги із зазначенням у договорі обсягу зобов'язання, яке передається, на стадії виконання судового рішення не обмежує цивільних прав учасників спірних правовідносин і не впливає на правомірність цесії. Така позиція видається цілком обґрунтованою та має своє втілення у постанові Верховного Суду України від 19.08. 2014 р. № 3-56Гс14 [217].

Щодо зобов'язань неплатоспроможного банку, то останні передаються на підставі договору про переведення боргу за реєстром договорів щодо відповідних кредиторів (вкладників).

Як визначено ст. 520 ЦК України, переведення боргу – це заміна боржника в зобов'язанні: первісний боржник вибуває з існуючого зобов'язання і передає свій борг іншій особі, тобто новому боржникові [27]. Переведення боргу є можливим як стосовно грошових зобов'язань, так і стосовно інших боргових зобов'язань (наприклад, у разі передачі товару, надання послуги тощо). Заміна боржника в зобов'язанні допускається лише за згодою кредитора (ст. 520 ЦК), яка має бути виражена в письмовій формі.

Конститутивною особливістю переведення боргу є наявність згоди кредитора на таке переведення, хоча у науковій літературі висловлюються міркування про те, що переведення боргу можна вважати багатостороннім правочином. Однак, як виявляється, така позиція недостатньо аргументована. Більш прийнятною, як відзначає В. І. Пушай, є конструкція переведення боргу як двостороннього правочину між первісним та новим боржником.

По-перше, при наданні згоди на заміну первісного боржника новий кредитор не набуває нових, додаткових прав і обов'язків.

По-друге, цивільне законодавство не забороняє отримання згоди кредитора і після укладення договору між первісним та новим боржником.

По-третє, у подібних цивільно-правових конструкціях, коли правочин вчиняється зі згоди третьої особи, її права сторони за договором не надаються.

По-четверте, аналіз договірної практики свідчить, що, не зважаючи на визнання кредитора стороною за договором про переведення боргу, його права та обов'язки обмежуються вказівкою про надання ним згоди на переведення боргу до нового боржника [218].

Попри те, що в ЦК України в імперативній формі визначено необхідність одержання згоди кредитора при переведенні боргу, у п. 3.4.5. Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку вказується, що договір про переведення боргу укладається без необхідності отримання згоди кредиторів (вкладників). У цьому разі внесення змін до вже укладених договорів з кредиторами (вкладниками) не вимагається. Приймаючий банк набуває усіх прав та обов'язків боржника перед відповідними кредиторами (вкладниками) неплатоспроможного банку в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав та обов'язків. Така суперечність повинна бути усунена шляхом внесення змін до даного підзаконного нормативно-правового акту Фонду та передбачення обов'язкової згоди кредитора на таке переведення. Такі зміни сприятимуть забезпеченні єдності судової практики у цій сфері правовідносин та збереженні усталених положень цивільного законодавства на рівні підзаконних нормативно-правових актів.

Як відзначається у п. 3.4.6. Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку при відступленні права вимоги або переведенні боргу порука або застава, встановлена іншою особою, припиняється після заміни боржника, якщо поручитель або заставодавець не погодився забезпечувати виконання зобов'язання новим боржником. Застава, встановлена первісним боржником, зберігається після заміни боржника, якщо інше не встановлено договором або законом.

Договори про передачу активів і зобов'язань неплатоспроможного банку можуть бути складені у вигляді одного документа (змішаного договору) і не підлягають нотаріальному посвідченню, незалежно від того, чи укладалися договори, права і обов'язки за якими передаються. Фонд повідомляє боржників і

кредиторів про передачу їх активів і зобов'язань неплатоспроможного банку іншому банку у місячний строк з дати укладання відповідних договорів.

Фонд (або уповноважена особа Фонду на тимчасову адміністрацію у разі делегування їй Фондом відповідних повноважень) повідомляє боржників і кредиторів про передачу активів і зобов'язань приймаючому банку протягом 7 календарних днів від дня виконання приймаючим банком умов відповідного(их) договору(ів) шляхом розміщення узагальненої інформації на офіційному веб-сайті Фонду та веб-сайті неплатоспроможного банку, а приймаючий банк – шляхом розміщення інформації на своєму веб-сайті [215].

Процес виведення неплатоспроможного банку з ринку також має свою специфіку і здійснюється одним із таких способів:

- 1) ліквідація банку з відшкодуванням з боку Фонду коштів за вкладами фізичних осіб;
- 2) ліквідація банку з відчуженням у процесі ліквідації всіх або частини його активів і зобов'язань на користь приймаючого банку;
- 3) відчуження всіх або частини активів і зобов'язань неплатоспроможного банку на користь приймаючого банку з відкликанням банківської ліцензії неплатоспроможного банку та подальшою його ліквідацією;
- 4) створення та продаж інвестору перехідного банку з передачею йому активів і зобов'язань неплатоспроможного банку і подальшою ліквідацією неплатоспроможного банку;
- 5) продаж неплатоспроможного банку інвестору.

При реалізації цієї важливої функції Фонду застосовується конструкція договору купівлі-продажу, чи то майна неплатоспроможного банку, чи то шляхом купівлі-продажу акцій перехідного банку, або через купівлю-продаж неплатоспроможного банку інвестору.

Реалізація майна банку має свою специфіку в залежності від того чи вона відбувається під час здійснення тимчасової адміністрації (ст. 34 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб») чи під час ліквідації банку (ст. 50 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб») [11].

Майно Банку може бути реалізовано в один із наступних способів:

- на відкритих торгах (аукціоні);
- шляхом продажу безпосередньо юридичній або фізичній особі.

Продаж майна (активів) банку може проводитися в електронній формі (на електронних майданчиках).

Продаж майна банку на відкритих торгах (аукціоні) у цілому відповідає специфіці аукціонів, що наводиться у цивілістичній літературі, а саме: 1) усне досягнення сторонами згоди з усіх істотних умов договору і надання договору форми, якої вимагає закон, не збігаються в часі; 2) конкуренція покупців за наявності одного продавця передбачає проведення процедури вибору організаторам аукціону, конкурсною комісією переможця аукціону, конкурсу в порядку встановленому законом [219, с. 105].

І. І. Банасевич абсолютно правильно вказує на ті відмінності, що відрізняють процедуру торгів від звичайних двосторонніх переговорів: а) встановлення договірних відносин відбувається в умовах конкуренції; б) багатоетапність укладення договору на торгах; в) основним елементом конкурсних способів укладення договорів є їх публічний характер; г) спільність вимог організаторів торгів для всіх учасників [219, с. 107]. Такі особливості притаманні і процедурі продажу майна банку на аукціоні, що проводиться Фондом.

Якщо йдеться про безпосередній продаж майна банку юридичній або фізичній особі, то в даному разі має місце укладення договору купівлі-продажу із тими особливостями, що визначені Положенням про виведення неплатоспроможного банку з ринку. Аналіз ряду договорів з безпосереднього продажу активів банку фізичним чи юридичним особам дозволяє стверджувати, що вони відповідають цивільно-правовим підходам щодо сутності договору купівлі-продажу з тією особливістю, що вони укладаються уповноваженою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб як продавцем. Продаж майна (активів) банку через застосування електронної форми повинно відповідати специфіці укладення договорів в електронній формі.

Інформація про майно Банку, реалізація якого затверджена відповідним рішенням виконавчої дирекції Фонду, розміщується на сайті інформаційного порталу Фонду із зазначенням контактних даних Банку для її детального вивчення потенційними покупцями. Оголошення про продаж майна Банку одним із дозволених способів розміщується на офіційному сайті Фонду в розділі «Продаж майна банків», інформаційному порталі Фонду в розділі «Новини», сайті відповідного Банку та на сайті організації, яка відібрана Фондом за результатами конкурсу для надання послуг з організації торгів та обрана Банком. Керуючись цією інформацією в оголошенні про продаж майна Банку, потенційний покупець матиме можливість придбати бажане майно Банку у строки та на умовах, зазначених у даному оголошенні.

Набуває поширення і такий спосіб виведення неплатоспроможного банку з ринку як купівля-продаж неплатоспроможного банку інвестором. Так, у липні 2015 року Фонд гарантування вкладів фізичних осіб продав неплатоспроможний київський «Астра Банк» за 92,1 млн. грн. Покупцем виступила зареєстрована на Кіпрі компанія Agro Holding (Ukraine) Limited, яка є «дочкою» інвестиційного фонду, керованого NCH Capital (США). Інвестор був визначений на основі відкритого конкурсу.

Договором, зокрема, передбачено обов'язок інвестора у визначені терміни здійснити заходи з приведення діяльності «Астра Банку» у відповідність з вимогами законодавства України. З метою контролю за процесом виконання інвестором зобов'язань Фонд призначив банк куратора. Фонд зазначає, що, завдяки продажу банку, всі вкладники, включаючи фізичних осіб, чиї вклади перевищують 200 тис. грн, зможуть повернути свої вклади у визначені договорами терміни. Крім того, Фонд не буде витрачати свої кошти на виведення банку з ринку, у тому числі на виплату гарантованої суми. Також повідомляється, що кошти від продажу банку поповнили фінансові ресурси Фонду гарантування, що сприятиме підвищенню його фінансової стійкості і, відповідно, економії коштів державного бюджету [220].

Правові засади регламентації даного договору, крім положень ЦК України містяться у Положенні про виведення неплатоспроможного банку з ринку. У ньому деталізовано, що від імені Фонду договір купівлі-продажу акцій перехідного банку підписує директор-розпорядник Фонду або уповноважена ним на підписання договору купівлі-продажу акцій особа. Кошти від продажу акцій перехідного банку спрямовуються на поповнення коштів Фонду. Умовами договору купівлі-продажу акцій перехідного банку є:

- зобов'язання інвестора у визначені договором терміни (але у будь-якому випадку в строк, що не перевищує трьох місяців) здійснити заходи з приведення діяльності перехідного банку у відповідність до вимог банківського законодавства України або здійснити приєднання (злиття) перехідного банку до існуючого платоспроможного банку;
- умова щодо розірвання договору Фондом в односторонньому порядку у разі невиконання інвестором прийнятих зобов'язань;
- наявність штрафних санкцій за неналежне виконання кваліфікованим інвестором – переможцем конкурсу умов договору (як у частині оплати акцій та/або вчинення дій з набуття права власності на акції, так і виконання зобов'язань з приведення діяльності перехідного банку у відповідність до вимог банківського законодавства, а також невиконання зобов'язань щодо приєднання/злиття перехідного банку до існуючого платоспроможного банку) та відшкодування збитків Фонду [215].

Наступним блоком договорів, стороною яких виступає Фонд, є договори, спрямовані на примноження майнової основи та зростання його статутного капіталу. Це, зокрема, інвестиційні договори, а також договори банківського вкладу (депозиту) в Національному банку України.

У Податковому кодексі України визначено поняття інвестицій як господарських операцій, які передбачають придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів в обмін на кошти або майно. Інвестиції згідно із положеннями Кодексу поділяють на: а) капітальні інвестиції; б) фінансові інвестиції – господарські операції, що

передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів; в) реінвестиції – господарські операції, що передбачають здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок прибутку, отриманого від інвестиційних операцій.

У свою чергу фінансові інвестиції поділяються на прямі інвестиції - господарські операції, що передбачають внесення коштів або майна в обмін на корпоративні права, емітовані юридичною особою при їх розміщенні такою особою та портфельні інвестиції – господарські операції, що передбачають купівлю цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку або біржовому товарному ринку [221].

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб згідно із положеннями ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» вправі здійснювати фінансові інвестиції. Інвестиційна функція передбачає інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України, внаслідок чого Фонд отримує доходи від такого інвестування, які відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 19 ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» є джерелом формування коштів Фонду. Таким чином, у даному випадку інвестиційна функція, будучи первинною, в подальшому трансформується у фондоутворюючу, яка, в свою чергу, внаслідок розвитку трансформується у розподільчу функцію [222, с. 56].

Однією із форм інвестування, як зазначає А. В. Зеліско, виступає інвестування, пов'язане з укладенням договору або, так звана, договірна форма інвестування. Основним правовим документом, який регулює відносини між суб'єктами інвестиційної діяльності є інвестиційний договір. Науковець цілком правильно зауважує, що для більшості інвестиційних договорів притаманний конкурсний порядок їх укладення [223, с. 117-118].

У правовій літературі відзначається, що інвестиційний договір – це правочин між двома або кількома особами, який встановлює на певний час права і обов'язки у відносинах між сторонами щодо вкладення всіх видів майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності для отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [224, с. 5].

Інвестиційні договори укладаються Фондом на засадах інвестиційного плану, затвердженого адміністративною радою Фонду, та виходячи з потреб забезпечення виконання покладених на нього функцій. Іншими словами, у даному разі має місце складний юридичний склад: 1) інвестиційний план; 2) інвестиційний договір.

Як нами зазначалось вище, Фонд має право відкривати рахунки в Національному банку України. Так, Фонд, прогножуючи майбутні виплати, тримає певну частину ліквідних коштів на рахунку в Національному банку України, однак їх частка є незначною.

Кошти, які отримує Фонд у вигляді доходу від інвестування в державні цінні папери України чи розміщення ресурсів на депозитних рахунках Національного банку, а також кошти, які отримані внаслідок діяльності Фонду, безпосередньо не пов'язаної із гарантуванням вкладів (підготовка досліджень, наукових висновків, підвищення кваліфікації фахівців іноземних держав тощо), підлягають використанню на фінансування поточної діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. При цьому суми перевищення надходження таких коштів над їх витрачанням підлягають зарахуванню на рахунок, із якого здійснюється відшкодування за вкладами [18, с. 130].

Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що система цивільно-правових договорів, у які вступає Фонд гарантування є доволі розгалуженою. Укладення того чи іншого договору залежить від того, яка із функцій Фонду реалізується. Більшість договорів Фонду укладаються у зв'язку із реалізацією функції виведення неплатоспроможного банку з ринку. Крім положень ЦК України, порядок укладення договорів Фонду регламентований Положенням про виведення неплатоспроможного банку з ринку. Це, зокрема, такі договори, як-от: уступка права вимоги та переведення боргу, купівля продаж активів банку чи акцій перехідного банку.

У цілому норми, закладені у даному Положенні, розвивають положення договірної права, проте в окремих моментах містять суперечності, які потрібно усувати шляхом здійснення відповідної законопроектної роботи. Детальної

нормативної регламентації потребують норми Положення щодо істотних умов цих договорів, порядку укладення та виконання, а також правових наслідків невиконання.

Висновки до Розділу 3

1. Обґрунтовано, що використання тієї чи іншої договірної конструкції Фондом залежить від того, яка функція ним реалізується: а) гарантування вкладів (договір про співробітництво у сфері відшкодування гарантованих сум вкладів, договір цільової позики); б) виведення неплатоспроможних банків з ринку фінансових послуг (уступка права вимоги, переведення боргу, купівля-продаж, управління майном); в) примноження майнової основи та зростання статутного капіталу Фонду (інвестиційний договір та договір банківського вкладу (депозиту) в НБУ).

2. Строкові банківські вклади у банках, що ліквідовані, повертаються Фондом на основі договору про співробітництво між Фондом та банками-агентами. У тому випадку, коли до банку застосовано процедуру тимчасової адміністрації, то щодо виплати коштів закладами вкладників за договорами, строк яких закінчився, та за договорами банківського рахунку вкладників передбачається спеціальна процедура виплат. Наведене положення є винятком із загального правила щодо неможливості виплат вкладів банку під час процедури тимчасової адміністрації. Виплати здійснюються за рахунок цільової позики банку, яка надається останньому Фондом.

3. У роботі аналізуються підходи щодо адміністративно-правової та цивільно-правової природи договору про співробітництво між Фондом та банками-агентами та доводиться цивілістична природа цього договору.

4. Проаналізовано питання щодо сторін договору про співробітництво у сфері відшкодування гарантованих сум вкладів. Доведено недоцільність включення вкладників у структуру відносин з повернення банківських вкладів поряд з Фондом та банками-агентами. Сприйнято позицію з приводу того, що

сторонами досліджуваного договору виступають Фонд та банки-агенти. Досліджено процедуру відбору банків-агентів.

5. Доведено потребу заміни назви договору «про співробітництво у сфері відшкодування гарантованих сум вкладів» на «договір про відшкодування гарантованих вкладів».

6. Визначено предмет даного договору. Обумовлено, що істотними умовами даного договору є умови про предмет та строк. Досліджено сукупність прав та обов'язків сторін за даним договором. Вказано на необхідність закріплення у законодавстві правових наслідків порушення цього договору та підстав розірвання.

7. Представлено авторське визначення договору «про співробітництво у сфері відшкодування гарантованих сум вкладів», а саме: «за договором про виплату гарантованих сум відшкодувань одна сторона (Фонд гарантування вкладів фізичних осіб) у визначені Законом строки здійснює переказ коштів на реалізацію гарантованих сум вкладів, а друга сторона (банк-агент) в межах строків визначених Законом вчиняє дії щодо виплати гарантованих сум вкладнику за договором банківського вкладу, строк дії якого закінчився та за умови ліквідації банку».

8. Обґрунтовано, що особливою рисою договору цільової позики, що укладається Фондом, є спеціальна мета цього договору.

9. Наголошується, що у п. 3.4.5. Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку визначено, що договір про переведення боргу укладається без необхідності отримання згоди кредиторів (вкладників). Така суперечність повинна бути усунена шляхом внесення змін до даного підзаконного нормативно-правового акту Фонду та передбачення обов'язкової згоди кредитора на таке переведення, оскільки це конститутивна ознака інституту переведення боргу.

10. Визначено, що майно банку може бути реалізовано в один із наступних способів: на відкритих торгах (аукціоні); шляхом продажу безпосередньо юридичній або фізичній особі. Продаж майна (активів) банку може проводитися в

електронній формі (на електронних майданчиках). Аналіз ряду договорів з безпосереднього продажу активів банку фізичним чи юридичним особам дозволяє стверджувати, що вони відповідають цивільно-правовим підходам щодо сутності договору купівлі-продажу з тією особливістю, що вони укладаються Уповноваженою особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб як продавцем.

10. Виялено, що інвестиційні договори, що укладаються Фондом, виникають на підставі складного юридичного факту: 1) інвестиційний план; 2) інвестиційний договір. Така процедура укладення договорів є характерною для юридичних осіб публічного права, до яких належить Фонд.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дисертаційного дослідження здійснено узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні та закріпленні Фонду гарантування вкладів фізичних осіб як учасника цивільних правовідносин.

У результаті дослідження вітчизняного та зарубіжного законодавства, наукової доктрини, судової практики, які безпосередньо стосуються досліджуваних у роботі проблемних питань, стало можливим сформулювати такі основні практичні пропозиції та теоретичні висновки.

1. Дослідження розвитку інституту гарантування вкладів фізичних осіб дозволяє стверджувати про його обумовленість розвитком договірних відносин банківського вкладу (депозиту). В умовах сьогодення систему гарантування вкладів фізичних осіб слід розглядати як дієвий засіб захисту вкладників за договором банківського вкладу (депозиту).

2. Аналіз досвіду зарубіжних країн щодо сутності системи гарантування вкладів фізичних осіб, дозволяє стверджувати про те, що у національному законодавстві обрано той підхід, за яким передбачається створення підконтрольного державі органу, діяльність якого фінансується спільно банками (причому усі банки мають брати участь у гарантуванні вкладів) та державою. Така модель інституту гарантування використовується у світовій практиці та є, на нашу думку, найбільш оптимальною. Крім того, констатуються переваги інституту гарантування вкладів фізичних осіб перед страхуванням банківських вкладів.

3. Аналіз цивілістичної доктрини та легального визначення поняття Фонду гарантування вкладів дозволяє стверджувати про те, що у визначенні передусім слід закладати вказівку на його приналежність до юридичних осіб публічного права, вказівку на організаційно-правову форму, а також через введення категорії мети. Враховуючи наведене, запропоновано авторське визначення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Вважаємо за доцільне внести зміни до ч. 1 ст. 3 Закону та викласти дану норму у такій редакції: «Фонд - є юридичною

особою публічного права, що створюється в організаційно-правовій формі установи, має специфічну мету створення - діє з метою гарантування вкладів та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених цим Законом».

4. Відзначено, що проблема невизначеності правового статусу фондів у цілому полягає у відсутності на рівні ЦК України базових положень щодо фондів. Сприйнято ідею щодо перспективності розширення організаційно-правових форм непідприємницьких юридичних осіб та включення до останніх фондів.

5. Досліджуючи поняття «вкладу», з метою однозначного тлумачення запропоновано п. 3 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» викласти в такій редакції: вклад – кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, банківські метали, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або шляхом видачі іменного депозитного сертифіката, включаючи нараховані відсотки на такі кошти.

6. Проаналізувавши статтю 52 Закону «Черговість та порядок задоволення вимог до банку, оплата витрат та здійснення платежів», вважаємо, що положення цієї статті варто скорегувати таким чином, щоб вимоги вкладників - фізичних осіб у частині, що перевищують суму, виплачену Фондом, які гарантуються тільки у четверту чергу, задовольнялись не у четвертій черзі, а у другій, що дало б більше шансів на отримання неповерненої суми вкладу.

7. Зроблено висновок, що в силу специфічної правової природи, пов'язаної з належністю останнього до юридичних осіб публічного права, непідприємницького статусу та спеціальної мети створення, яка покладається на нього, а також особливим порядком формування коштів, виключається можливість його перетворення в будь-яку іншу організаційно-правову форму непідприємницької юридичної особи. Вважаємо, що законодавство, виходячи із специфіки окремих організаційно-правових форм юридичних осіб, може встановлювати імперативну вимогу щодо припинення Фонду тільки шляхом ліквідації.

8. Досліджено, що в рамках діючого Закону, на відміну від його

попередника, не міститься положень щодо того, яким чином розподіляються кошти, які залишились після його ліквідації. Враховуючи значний сегмент фінансування Фонду за рахунок зборів банків-учасників, у рамках чинного Закону слід передбачити оптимальний механізм розподілу коштів Фонду при його ліквідації, що передбачав би їх повернення не тільки до державного бюджету, а й банкам-учасникам.

9. З точки зору законодавчої техніки, вважаємо, що виправданим варіантом на сьогодні є доповнити чинний Закон розділом, де б врегульовувались питання припинення Фонду. Зроблено висновок щодо доцільності доповнити діючий Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» Розділом X «Порядок припинення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб», в якому передбачити підстави і порядок припинення діяльності Фонду, черговість задоволення вимог кредиторів, а також врегулювати питання, що стосуються правового режиму майна після припинення діяльності Фонду, а розділ X «Прикінцеві та перехідні положення», який існує на сьогодні, змінити на Розділ XI. Враховуючи пропозиції щодо внесення змін до Закону в частині доповнення розділом X, з метою уникнення дублювання норм у Законі, які стосуються питань припинення діяльності останнього, пропонуємо виключити ч. 9 ст. 3 Закону, оскільки в межах цієї статті передбачено норму, що ліквідація та реорганізація Фонду здійснюється на підставі окремого закону.

10. Проаналізовано специфіку цивільної правосуб'єктності Фонду, із вказівкою, зокрема, на спеціальну правоздатність досліджуваного суб'єкта цивільних правовідносин. Саме спеціальний характер правоздатності обумовлює межі вступу Фонду у відносини приватноправової сфери. Способом реалізації цивільної дієздатності Фонду є її реалізація через органи Фонду, а саме: Адміністративну раду та Виконавчу дирекцію.

11. Умовно договірні зобов'язання, у які вступає Фонд, нами розподілено на ті договори, що спрямовуються на реалізацію функцій Фонду, а також ті, що спрямовані на підтримку та збільшення майнової основи Фонду, що в кінцевому результаті також має своє спрямування на реалізацію його функцій.

12. Подано авторське визначення договору про виплату гарантованих сум відшкодувань, відповідно до якого одна сторона (Фонд гарантування вкладів фізичних осіб) у визначені Законом строки вчиняє дії з забезпечення стабільності банківської системи через процедуру гарантування вкладів, а друга сторона (банк-агент) в межах строків, визначених Законом, вчиняє дії щодо виплати гарантованих сум вкладнику за договором банківського вкладу, строк дії якого закінчився, та за умови ліквідації банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зозуляк О. І. Проблемні аспекти модернізації цивільного законодавства України про юридичні особи [Текст] / О. І. Зозуляк // Проблеми здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав : зб. наук. пр. / НАПрН України, НДІ приват. права і підприємництва : за ред. д-ра юрид. наук. акад. НАПрН України В. В. Луця. - К. : Ред. журн. «Право України». – 2013. – 236 с.
2. Зеліско А. В. Забезпечення системності у правовому регулюванні статусу обслуговуючих кооперативів [Текст] / А. В. Зеліско // Вісник Вищої ради юстиції – № 3 (11). – 2012. – С.74-81.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Настрадін В. П. Вибір та затвердження теми дисертаційного дослідження здобувачів наукових ступенів : [навч. посіб.] / В. П. Настрадін, С. І. Хархун. – К. : Нац. акад. СБ України, 2000. – 28 с.
5. Спіжов В. В. Договір банківського вкладу (депозиту) за цивільним законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / В. В. Спіжов. – Харків, 2009. – 21 с.
6. Лобач О. М. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: оновлення статусу та мети діяльності / О. М. Лобач / Науково-практична Інтернет конференція від 17.05.12. Секція № 2 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=290:160512-22&catid=42:2-0512&Itemid=46&lang=ru – Заголовок з екрану.
7. Берназюк Я. Проблемні питання сплати банками збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб / Я. Берназюк // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 7. – С. 41-45.
8. Орлов М. В. Федеральна корпорація страхування вкладів та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: порівняльний аналіз організації та

діяльності / М. В. Орлов // Фінанси і банки: правове регулювання. Тези доповідей, наукових повідомлень Другої щорічної науково-практичної конференції, м. Київ, 27.05.1999 р. – С. 39-41.

9. Мельник П. В. Банківські системи зарубіжних країн: підручник / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, О. Д. Гордей. – К.: Алерта, Центр учбової літератури, 2010. – 586 с.

10. Чеканов Д. В. Удосконалення системи гарантування вкладів України на прикладі досвіду країн ЄС / Д. В. Чеканов // Управління розвитком. - 2014. - № 11. – С. 27-30 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2014_11_13.pdf – Заголовок з екрану.

11. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України № 4452-VI від 23.02.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17> – Заголовок з екрану.

12. European Parliament website / Офіційний сайт Європейського парламенту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu> – Заголовок з екрану.

13. Спіжов В. В. Страхування депозитних вкладів населення / В. В. Спіжов // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 35. – С. 308-314.

14. Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб - вкладників комерційних банків України: Указ Президент України № 996/98 від 10.09.1998 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996/98> – Заголовок з екрану.

15. Про додаткові заходи щодо забезпечення страхування вкладів фізичних осіб в комерційних банках: Постанова Національного банку України № 72 від 22.02.1999 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0625500-99> – Заголовок з екрану.

16. Смовженко Т. С. Система гарантування вкладів в Україні : Монографія / [за заг. ред. д-ра екон. наук Т. С. Смовженко]. – Львів : Львівський банківський інститут НБУ, 2004. – 255 с.

17. Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 20.09.2001 р. № 2740- III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 5. – Ст. 30.

18. Мазур Т. В. Правовий режим майна Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у банках [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Мазур Тамара Вікторівна – К., 2008. - 195 с.

19. Офіційна сторінка Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27893127 – Заголовок з екрану.

20. Про збільшення розміру відшкодування коштів за вкладами: Рішення адміністративної Ради Фонду від 21.08.2012 р. № 27 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1452-12> – Заголовок з екрану.

21. Про встановлення диференційованого збору Фонду: Рішення виконавчої дирекції Фонду від 29.03.2013 р. № 21 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0631-13> – Заголовок з екрану.

22. Щодо строків звернення вкладників: Рішення виконавчої дирекції Фонду від 07.03.2013 р. № 15 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0538-13> – Заголовок з екрану.

23. Про затвердження Положення про порядок інформування громадськості про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Рішення виконавчої дирекції Фонду від 23.07.2012 р. № 10 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1370-12> – Заголовок з екрану.

24. Майна Н. Новий «депозитний» закон: усі ризики для вкладників і банків / Надія Майна // «Главред» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://glavred.info/archive/2012/03/24/102322-5.html> – Заголовок з екрану.

25. Тарасенко В. Новий Закон про гарантування вкладів скоротить строк виплати відшкодування / Валерія Тарасенко // Юрист&Закон // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/EA004135.html – Заголовок з екрану.

26. Кузнєцова Н. С. Вдосконалення механізму правового регулювання

цивільних відносин в Україні / Н. С. Кузнєцова // Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції, присвяченої пам'яті Василя Пилиповича Маслова, 25 лютого 2011 р. / Нац. ун-т "Юридична акад. України ім. Я. Мудрого", Нац. акад. правових наук України; відп. ред. В. І. Борисова. - Харків : [б. и.], 2011. – 394 с.

27. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

28. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – Київ, 1974. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=35493> – Заголовок з екрану.

29. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / [За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика]. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.

30. Зозуляк О. І. Про корпорації в світлі проблеми класифікації юридичних осіб [Текст] / О. І. Зозуляк // Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин: Матеріали всеукр. наук.-практ. конф., проведеної Лабораторією з вивчення проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України спільно з Юридичним інститутом Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника 21-22 вересня 2012 р.). – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. – 2013. – С. 55–56.

31. Первомайський О. О. Юридична особа публічного права: проблеми визначення поняття / О. О. Первомайський // Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. - 2010. Вип. № 9. / Ред-кол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. – С. 88-92.

32. Кузнєцова Н. С. Концептуальні засади інституту юридичної особи в новому цивільному законодавстві України [Текст] / Н. С. Кузнєцова // Матеріали VIII регіональної науково-практичної конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні». Секція цивілістичних наук. – Львів, 2002. – С. 215–216.

33. Довгерт А. С. Поняття та класифікації юридичних осіб у новому Цивільному кодексі України / Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – Одеса. – 2004. – Вип. 23. – С. 6.

34. Борисова В. І. До проблеми участі публічних юридичних осіб у цивільних правовідносинах // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Трансформація відносин власності в Україні: організаційно- правові та економічні проблеми». – Одеса, 2003. – С. 7–8.

35. Винар Л. В. Правовий статус юридичних осіб, заснованих державою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / Винар Любомир Вікторович . – Львів, 2006. – 20 с.

36. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2003. - № 21-22. - Ст. 144.

37. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: Монографія / Ірина Миколаївна Кучеренко. — К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. — 328 с.

38. Васильєва В. А. Корпорації як суб'єкти корпоративних правовідносин / В. А. Васильєва // Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах [текст]: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару проведеного Лабораторією з вивчення проблем корпоративного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва АПрН України спільно з Юридичним інститутом Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 25–26 вересня, 2009. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2010. – С. 56-62.

39. Корпоративне право України : підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва [та ін.]; за заг. ред.. В. В. Луця. – К. : Юрінком інтер, 2010. – 384 с.

40. Лещенко Д. С. Правовий статус установ в цивільному праві України [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Лещенко Дмитро Сергійович – Х., 2005. - 199 с.

41. Зозуляк О. І. Теоретико-правові аспекти класифікації непідприємницьких юридичних осіб за порядком створення / О. І. Зозуляк // Юридична Україна. – 2015. – № 4-5. – С. 55-60.

42. Борисова В. І. Установа - одна з організаційно-правових форм юридичної особи / В. І. Борисова // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. збірник. / Відп. ред. В. Я. Тацій. — Х.: Нац. юрид. акад. України, 2002. — Випуск 57. — С. 27-34.

43. Бакун О. Гарантування вкладів – складова гарантії фінансової стабільності / Бакун О. // Вісник НБУ. – 2008. – № 7. – С. 48–50.

44. Зеліско А. В. Правове регулювання статусу споживчих товариств: послідовність чи хаотичність? / А. В. Зеліско // Збірник наукових праць викладачів Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. – С. 91-100.

45. Войцеховська Х. В. До питання про поняття Фонду гарантування вкладів фізичних осіб / Х. В. Войцеховська // Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 01-02 червня 2013 року. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2013. – С. 29-31.

46. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб публічного права / І. М. Кучеренко // Університетські наукові записки. – 2007 р. – № 2 (22). – С. 134-146.

47. Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть первая. Научно-практический комментарий. / [Абова Т. Е., Аникина Е. Б., Беляева З. С. и др. / Отв. ред. Т. Е.Абова, А. Ю.Кабалкин, В. П.Мозолин]. - М.: Издательство БЕК, 1996. – 714 с.

48. Комментарий к ФЗ «О некоммерческих организациях» / / [Подобщ. ред. М. Ю. Тихомирова].– М.: Издание Тихомирова М. Ю., 2004. – 371 с.

49. Васина К. А. Гражданско-правовой статус фонда по законодательству

Российской Федерации : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Васина Ксения Александровна. – М., 2008. – 186 с.

50. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України [09.07.2003р.] // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 47-48. – Ст. 372.

51. Кочин В. В. Непідприємницькі товариства як юридичні особи приватного права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / В. В. Кочин. – Київ, 2012. – 20 с.

52. Зозуляк О. І. Проблемні питання цивільно-правового регулювання фондів як непідприємницьких юридичних осіб / О. І. Зозуляк // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті Василя Пилиповича Маслова «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства» (м. Харків, 15 лютого 2013 р.). – Харків. – 2013. – С. 317-320.

53. Зозуляк О. Непідприємницька юридична особа унітарного типу: постановка питання про сутність та організаційно-правові форми / Ольга Зозуляк // Юридична Україна. - 2015. - № 7-8. - С. 34-40.

54. Лещенко Д. С. Специфіка правосуб'єктності публічних юридичних осіб [Текст] / Д. С. Лещенко // Правові та економічні передумови участі суб'єктів публічного права в приватних відносинах: загальнодержавні та регіональні аспекти (м. Кіровоград, 09-10 грудня 2011 року): Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / Ред. кол. О. О. Первомайський (голова), Г. Ю. Шаркова (заступник голови) та ін. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. - С. 65-69.

55. Войцеховська Х. В. Проблемні аспекти визначення організаційно-правової форми Фонду гарантування вкладів фізичних осіб / Х. В. Войцеховська, О. І. Зозуляк // Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 25-26 січня 2013 року. – у 2-х частинах. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2013. – Ч. 1. – С. 57-58.

56. Турбанов А. В. Основные подходы к формированию в России системы

страхования банковских вкладов / Турбанов А. В. – М., 2003. – 96 с.

57. Мазур Т. В. Діяльність фонду гарантування банківських вкладів: зарубіжний досвід і пропозиції для України / Т. В. Мазур // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 2. – С. 95–99.

58. Пасочник В. Система гарантування вкладів: життя у стилі «реформація» / Василь Пасочник // «Газета Дзеркало тижня» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://dt.ua/ECONOMICS/sistema_garantuvannya_vkladiv_zhittya_u_stili_reformatsiy-a-100095/comments.html – Заголовок з екрану.

59. Новий «депозитний» закон: усі ризики для вкладників і банків // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://domik.ua/novosti/novij-depozitnij-zakon-usi-riziki-dlya-vkladnikov-i-bankiv-n157598.html> – Заголовок з екрану.

60. Орлюк О. Правові аспекти функціонування системи страхування вкладів / Олена Орлюк // Право України. – 2004. – № 11. – С. 29–32.

61. Глущенко В. В. Система страхування банківських вкладів в Україні – виклики сьогодення / В. В. Глущенко, І. В. Штомпель // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2009. – № 1 (6). – С. 3-8.

62. Щодо відповідності (конституційності) Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» положенням статті 6, частини першої статті 8, частини четвертої статті 13, статей 21, 22, частин першої, четвертої, п'ятої статті 41 Конституції України: Конституційне подання Верховного суду України від 03.07.2015 р. № 13/0/28-15 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/5a9f0ffb8f745313c2257e7c004966a2/\\$FILE/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%201.pdf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/5a9f0ffb8f745313c2257e7c004966a2/$FILE/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%201.pdf) – Заголовок з екрану.

63. Конституційний суд повинен визначити долю Фонду гарантування вкладів // «Газета Українська правда» // Економічна правда // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2015/07/21/551824/> –

Заголовок з екрану.

64. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб / Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/not-paying>. – Заголовок з екрану.

65. Линник І. Банківське право: що з цим дробити / Ігор Линник // Юрист. – № 7. – 2015 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurist.ua/?article/910> – Заголовок з екрану.

66. Постанова Окружного адміністративного суду м. Києва у справі № 826/18241/14 від 8 грудня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41975976> – Заголовок з екрану.

67. Постанова Окружного адміністративного суду м. Києва по справі № 826/20776/14 від 7 травня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44067385> – Заголовок з екрану.

68. Линник І. Застосування механізму «дроблення» не гарантує вкладникам повернення вкладів із проблемного банку / Ігор Линник // Gryphon Investment Consulting Group // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gryphoninvest.com.ua/uk/v-fokuse/publications/zastosuvannya-mex%D1%96zmu-droblennya> – Заголовок з екрану.

69. Постанова Дніпропетровського окружного адміністративного суду у справі № 804/19921/14 від 23 грудня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42016632> – Заголовок з екрану.

70. Роз'яснення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо визначення визнання договорів банківського вкладу або банківського рахунку нікчемними [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/news/2-uncategorised/1305-1034-rozyasnennya-fondu-harantuvannya-vkladiv-fizychnyh-osib-schodo-vyznachennya-dohovoriv-bankivskoho-vkladu-abo-bankivskoho> – Заголовок з екрану.

71. Про банки та банківську діяльність: Закон України [прийнятий 07.12.2000 р.; за редакцією станом на 01.01.2016 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 5-6. – Ст. 30.

72. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва у справі № 22-ц/796/6441/20147 від 27.03.2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39160568> – Заголовок з екрану.

73. Аналіз судової практики у справах пов'язаних із захистом прав споживачів фінансових послуг від 23.12.2014 р. / Вітка Ю. В., Страхова В. К., Ханик-Посполітак Р. Ю., Карнаух Т. М. / [Вітка Ю. В., Страхова В. К., Ханик-Посполітак Р. Ю., Карнаух Т. М.] / Програма розвитку фінансового сектору (USAID/FINPER-II) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/presentation_judicial_practices_23dec2014_ua.pdf – Заголовок з екрану.

74. Положення про порядок інформування вкладників про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 23.07.2012 р. № 10 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1370-12> – Заголовок з екрану.

75. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами: Постанова Правління Національного банку України від 03.12.2003 р. № 516 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03> – Заголовок з екрану.

76. Зінченко В. В. Про страхування вкладів фізичних осіб у Державному ощадному банку / В. В. Зінченко // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук. – практ. конф., присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна (30 травня 2015 р.). – Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2015. – С. 100-105.

77. Зінченко В. В. Банківські метали як предмет договору банківського вкладу (депозиту) / В. В. Зінченко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. – 2013. – № 1077, вип. 15. – С. 97-100 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2013_1077_15_26 – Заголовок з екрану.

78. Безвух С. В. Формування системи захисту банківських вкладів фізичних осіб та суб'єктів господарювання в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандид. економ. наук: спец. 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит» / С. В. Безвух. – К.: Університет банківської справи НБУ, 2013. – 21с.

79. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет Кабінету Міністрів України № 15-93 від 19.02.1993 р., із змінами і доповненнями, внесеними Законами України та Господарським кодексом України від 16 січня 2003 року № 436-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua – Заголовок з екрану.

80. Директива 94/19/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Щодо схем гарантування депозитів» від 30.05.1994 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_275 – Заголовок з екрану.

81. Directive 2014/49/EU of The European Parliament and of The Council of 16 April 2014 on deposit guarantee schemes (recast) [Електронний ресурс] / EUR-Lex // Режим доступу: <http://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014L0049&from=EN> – Заголовок з екрану.

82. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» № 11 від 21.12.2007 [Електронний ресурс] / Верховний Суд України // Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/77ab81e04fe8be74c22573cb003c4b99?OpenDocument> – Заголовок з екрану.

83. Галицька О., Лисенко О. У кого є шанс повернути депозит із проблемного банку / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/345786/u-kogo-ye-shans-povernuty-depozyt-iz-problemnogo-banku> – Заголовок з екрану.

84. Рішення Ленінського районного суду міста Харкова у справі №642/5957/13-ц від 24.09.2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33705250> — Заголовок з екрану.

85. Ухвала Апеляційного суду міста Харкова від 03.12.2013 року у справі № 642/5957/13-ц // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36005691> - Заголовок з екрану.

86. Рішення Піщанського районного суду Вінницької області у справі № 219/1929/12 від 10.06.2014 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39449031> — Заголовок з екрану.

87. Рішення Апеляційного суду Вінницької області справі № 219/1929/12 від 31.10.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41283338> — Заголовок з екрану.

88. Рішення Приморського районного суду м. Одеси у справі № 1522/13038/11 від 25.07.2013 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32792006> — Заголовок з екрану.

89. Рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області у справі № 436/1879/12 від 27.09.2012 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27032833> — Заголовок з екрану.

90. Рішення Куйбишевського районного суду міста Донецька у справі № 259/2456/13-ц від 25.04.2013 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31074333> — Заголовок з екрану.

91. Берназюк Я. О. Банки як суб'єкти податкових правовідносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 - «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Я. О. Берзанюк. — Ірпінь.: Нац. акад. держ. податк. служби України, 2004. — 20 с.

92. Деякі питання діяльності публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України»: Постанова Кабінету міністрів України від 25.02.2003 р. № 261 у редакції Постанови Кабінету міністрів України від 02.09.2015 р. № 659 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/261-2003-%D0%BF/page> — Заголовок з екрану.

93. Зінченко В. В. Деякі особливості правового статусу державного ощадного банку України / В. В. Зінченко // Методологія дослідження проблем

цивільного права та процесу: матеріали наук. - практ. конф., присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна (26 травня 2012 р.). Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2012. – 465 с.

94. Про збільшення статутного капіталу публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» та внесення змін до його Статуту»: Постанова КМУ № 321 від 06.08.14 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/321-2014-%D0%BF> – Заголовок з екрану.

95. Чемерис М. С. Фінансово-правові основи гарантування і страхування вкладів фізичних осіб [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Чемерис Максим Сергійович ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. - Ірпінь, 2015. – 191 с.

96. Славова Н. О. Кредитні спілки як учасники фонду гарантування вкладів (внесків): правові аспекти / Н. О. Славова // Вісник Донецького національного університету. Серія В: Економіка і право. Випуск 1, 2010. – С. 385-388.

97. Галапуп Н. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб : особливості функціонування та шляхи вдосконалення / Н. Галапуп, А. Бобанич // Світ фінансів. – 2011. – № 3. – С. 58-68.

98. Молодико К. Ю. Гарантування банківських вкладів як міжгалузевий інститут / К. Ю. Молодико // Методологія приватного права: сучасний стан та перспективи розвитку (м. Київ, 22-23 травня 2009 р.): Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції. – К. : НДІ ППіПАПрН України, 2009. – С. 355-359.

99. Лещенко Д. С. Непідприємницькі юридичні особи: особливості організаційно-правових форм / Д. С. Лещенко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць. – 2007. – № 1(37). – С.135-143.

100. Кочин В. В. Проблеми класифікації непідприємницьких товариств як юридичних осіб приватного права / В. В. Кочин // Підприємництво, господарство і право: науково-практичний господарсько-правовий журнал. – 2011. – № 12. –

С. 57-60.

101. Юридична енциклопедія: В 6 томах / Редкол. : Ю. С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін. - К. : «Українська енциклопедія», 2003. - Том 5. – 736 с.

102. Карева Ю. В. Гражданско-правовой статус публичных образований / Ю. В. Карева // Юрист. — 2003. — № 5. — С. 20-29.

103. Музика-Стефанчук О. А. Органи публічної влади як суб'єкти бюджетних правовідносин в Україні: проблеми законодавства, теорії та практики : дис... докт. юрид. наук : 12.00.07. / О. А. Музика-Стефанчук. – Ірпінь., 2011. – 501 с.

104. Цивільне право України: Підручник у 2-х кн. Кн. 1 / О. В. Дзера (керівник авт. колективу), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — 720 с.

105. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / [за загал. ред. Я. М. Шевченко]. — Т. 1. Загальна частина.— К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. — 520 с.

106. Жигалкін І. П. Установи як юридичні особи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / І. П. Жигалкін. – Харків, 2009. – 18 с.

107. Блащук Т. В. Особливості участі юридичних осіб публічного права у цивільних правовідносинах / Т. В. Блащук // Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип. 8 / Ред-кол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2009. – С. 51-56.

108. Первомайський О. О. Суб'єкти публічного права в систематичі учасників цивільних відносин / О. О. Первомайський // Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип. 9, 2010 р. / Ред-кол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. – С. 41-44.

109. Чиркин В. Е. Юридическое лицо публичного права / Вениамин Евгеньевич Чиркин. – М.: Норма, 2009. – 352 с.

110. Лещенко Д. С. Правовий статус установ в цивільному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Д. С. Лещенко. – Харків, 2005. – 20 с.

111. Советское гражданское право: Учебник. В 2-х томах. Т. 1. Илларионова Т.И., Кириллова М.Я., Красавчиков О.А. и др.; Под ред. О.А. Красавчикова – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Высшая школа, 1985. – 544 с.

112. Довгерт А. С. Концепція та види юридичних осіб у проекті Цивільного кодексу України [Текст] / А. С. Довгерт // Кодифікація приватного (цивільного) права України. – К., 2000. – С. 131–133.

113. Цивільне право України [Текст] : підручник : у 2 т. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – Т. 1. – 480 с.

114. Братусь С. Н. Юридические лица в советском гражданском праве (понятие, виды, государственные юридические лица) [Текст] / С. Н. Братусь // Ученые труды / Всесоюз. ин-т юрид. наук М-ва юстиции СССР. – М., 1947. – Вып. 12. – 364 с.

115. Винар Л. В. Правовий статус юридичних осіб, заснованих державою: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / Винар Любомир Вікторович. – Львів, 2006. – 174 с.

116. Офіційна сторінка Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/about> – Заголовок з екрану.

117. Жеков Д. В. Види реорганізації юридичних осіб за цивільним законодавством України / Д. В. Жеков / Юридичний науковий електронний журнал, № 4, 2014.- С. 88-90.

118. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права / С. Н. Братусь. – М. : Изд-во юридической литературы, 1950. – 367 с.

119. Суханов Е. А. Реорганизация акционерных обществ и других

юридических лиц / Е. А. Суханов // Хозяйство и право. – 1996. – № 1. – С. 148–152.

120. Смагина И. А. Предпринимательское право: учебное пособие / И. А. Смагина. – 128 с.

121. Шубенко Є. С. Щодо визначення поняття реорганізації: економіко-правовий аспект / Є. С. Шубенко // Економічні науки. – Серія «Облік і фінанси». – 2011. – Випуск 8 (29). – Ч. 4. – С. 466–471.

122. Сіщук Л. В. Реорганізація юридичних осіб: теоретико-правові аспекти / Л. В. Сіщук // Приватне право і підприємництво. – 2015. – Вип. 14. – С. 32-36. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prip_2015_14_10 – Заголовок з екрану.

123. Юркевич Ю. Проблеми правового регулювання перетворення юридичних осіб / Ю. Юркевич. Вісник Львівського університету. Серія юрид. 2009. Вип. 48. С. 166–176.

124. Трофимов К. Т. Кредитные организации в банковской системе Российской Федерации (Гражданско-правовые проблемы): дис. д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Трофимов Кирилл Тимофеевич. – М., 2005. – 392 с.

125. Юркевич Ю. Проблеми правового регулювання перетворення юридичних осіб / Ю. Юркевич. Вісник Львівського університету. Серія юрид. – 2009. – Вип. 48. – С. 166–176.

126. Зеліско А. В. Правовий статус споживчих товариств : монографія [Текст] / Алла Володимирівна Зеліско // Івано-Франківськ, Сімик. – 2011. – 184 с.

127. Вітка Ю. В. Актуальні питання реорганізації фінансових установ (на прикладі недержавних пенсійних фондів) / Ю. В. Вітка / Наукові записки. Том 103. Юридичні науки. – С. 77-80.

128. Брагинский М. И. Юридические лица // Хозяйство и право. – 1998. – № 3.

129. Щербина В. С. Господарське право : [підруч.] / В. С. Щербина. – [4-те вид., переробл. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 640 с.

130. Венедиктова І. В. Сучасний словник цивільно-правових термінів / І. В. Венедиктова. – Серія «Юридичний радник». – Х. : Страйд, 2005. – 224 с.

131. Фесюра М. Ліквідація, реорганізація, банкрутство підприємства, установи, організації в сучасний період: поняття та юридична сутність / М. Фесюра // Публічне право. – № 1 (9). – 2013. – С. 310-317.

132. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України № 2343-ХІІ від 14.05.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12> – Заголовок з екрану.

133. Примак В. Ознаки юридичної особи, її цивільна правосуб'єктність і відповідальність – питання правового зв'язку та взаємної домовленості / В. Примак // Юридична Україна. – 2003. – № 9. – С. 15-26.

134. Борисова В. Інститут юридичної особи у праві України [Текст] / Валентина Борисова // Право України. – 2010. - № 12. – С. 25-31.

135. Мейер Д. И. Русское гражданское право. Чтения Д. И. Мейера, изданное по запискам слушателей / Д. И. Мейер. – СПб. : Н. Тиблен, 1861. – Т. 1. – 677 с.

136. Зозуляк О. І. Поняття майнової відокремленості як ознаки юридичної особи / О. І. Зозуляк // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 26. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2011. – С. 120-125.

137. Щербина В. С. Поняття та зміст правового режиму майна суб'єктів господарювання [Текст] / В. С. Щербина // Юридична Україна. – 2007. – № 1. – С. 71-80.

138. Цимерман Ю. С. Правовой режим основных и оборотных средств государственного промышленного предприятия. - М., 1967. - 186 с.

139. Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность.— М. — Л.: Издательство АН СССР, 1948. — 388 с.

140. Ремчуков Н. К. Правовой статус государственных корпораций как юридических лиц публичного права [Текст] / Н. К. Ремчуков // Банковское право. – 2011. – № 2. – С. 29-33.

141. Турбанов А. В. Система страхования банковских вкладов:

современность и новые вызовы [Текст] / А. В. Турбанов // Журнал российского права. – 2011. – № 1. – С. 20-26.

142. Завада Е. А. Публичный характер имущества Агенства по страхованию вкладов / Е. А. Завада // Банковское право. – 2009. – № 2. – С. 4-7.

143. Вінник О.М. Господарське право: Курс лекцій. / О. М. Вінник. – К.: Атіка, 2004. – 624 с.

144. Кравчук С. Й. Господарське право України: навчальний посібник. С. Й. Кравчук / – К.: Кондор, 2007. – 264 с.

145. Порядок надання Фонду гарантування вкладів фізичних осіб кредиту або внеску держави на безповоротній основі: Затверджений постановою КМУ № 251 від 09.07.2014 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/251-2014-%D0%BF> – Заголовок з екрану.

146. Алексійчук К. О. Напрями удосконалення правового та фінансового забезпечення системи гарантування банківських вкладів / К. О. Алексійчук // Вісник Академії адвокатури України, 2013. – № 18. – С. 1-5.

147. Проблеми регулювання приватноправових відносин в умовах регіональних та глобальних трансформацій : монографія / О. Д. Крупчан, С. П. Рабінович, А. С. Довгерт [та ін.] ; за заг. ред. акад. НАПрН України О. Д. Крупчана. – К. : Ред. журн. «Право України», 2013. – 252 с. – (Наук. зб. «Академічні правові дослідження». Дод. до юрид. журн. «Право України» ; вип. 1).

148. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України № 3480-IV від 23.02.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> – Заголовок з екрану.

149. Звіти про діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2010-2012 роки [Текст] Офіційний сайт ФГВФО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/about/report/> – Заголовок з екрану.

150. Річний звіт про діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2014 рік роки [Текст] Офіційний сайт ФГВФО [Електронний ресурс]. – Режим

доступу : <http://www.fg.gov.ua/> – Заголовок з екрану.

151. Бобанич А. І. Інвестиційні операції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб / А. І. Бобанич // Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів : Збірник тез XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів (23-25 квітня 2014 р.) – Черкаси: ЧІБС УБС НБУ, 2014. – 507 с.

152. Бобанич А. І. Ресурсне забезпечення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб / А. І. Бобанич // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. - Випуск 6. Частина 4. – С. 174-177.

153. Про інститути спільного інвестування: Закон України № 5008-VI від 05.07.2012 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5080-17> – Заголовок з екрану.

154. Положення про порядок розрахунку, нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб: Затверджене Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 02.07.2012 № 1 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1273-12> – Заголовок з екрану.

155. Про встановлення диференційованого збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб / Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 29. 03.13 р. № 21 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0631-13> – Заголовок з екрану.

156. Иоффе О. С. Избранные труды по гражданскому праву. – М.: Статут, 2000. – 84 с.

157. Санжарук Т. Правосуб'єктність та її елементи як властивості суб'єктів права / Т. Санжарук // Матеріали регіональної науково-практичної конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lexlibrary.org> – Заголовок з екрану.

158. Старинський М. В. Деліктоздатність юридичної особи: поняття та види / М. В. Старинський // Юридична Україна. – 2006. – № 6. – С. 76-79.

159. Іванов С. О. Сутність правосуб'єктності юридичних осіб публічного

права у цивільних відносинах: досвід зарубіжних країн / С. О. Іванов // Хмельницький університет управління та права. Університетські наукові записки: Часопис / Хмельницький університет управління та права. - Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2010. – Вип. 4/2010. – С. 41-46.

160. Цирульников В. Н. Определение юридического лица как субъекта гражданского права / В. Н. Цирульников. – Волгоград: Волгогр. акад. МВД России, 2001. – С. 23.

161. Цивільний кодекс Української РСР від 16 липня 1963 р. № 1540-VI // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1540-06> – Заголовок з екрану.

162. Безбабіна О. Поняття та правосуб'єктність юридичних осіб як суб'єктів підприємницької діяльності / Олена Безбабіна // Юридичний журнал. – № 9. – 2006 / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2386> – Заголовок з екрану.

163. Цивільний кодекс України. Коментар. / За ред. Є.О. Харитонова, О.М. Калітенко. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2003. – С. 64.

164. Ярошенко К. Граждане (физические лица). Юридические лица / К. Ярошенко, М. Брагинский // Хозяйство и право. – 1998. – № 3. – С. 3-11.

165. Борисова В. І. До проблеми правосуб'єктності юридичної особи / В. І. Борисова // Пробл. законності : респ. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2000. – Вип. 43. – С. 32-37.

166. Жигалкін І. П. Особливості правоздатності установ приватного права [Текст] / І. П. Жигалкін // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті Василя Пилиповича Маслова «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства» (м. Харків, 25 лютого 2011 р.). – Харків. – 2011. – С. 182-183.

167. Зозуляк О. І. Цивільна правоздатність юридичних осіб публічного права [Текст] / О. І. Зозуляк // Правові та економічні передумови участі суб'єктів публічного права в приватних відносинах: загальнодержавні та регіональні аспекти (м. Кіровоград, 09-10 грудня 2011 року): Збірник матеріалів Міжнародної

науково-практичної конференції / Ред. кол. О.О. Первомайський (голова), Г. Ю. Шаркова (заступник голови) та ін.— К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. — С. 42-46.

168. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия. Опыт комплексного исследования. – М.: 1999. – С. 70.

169. Черепахин Б. Б. Труды по гражданскому праву [Текст] / Б. Б. Черепахин. - М.: Статут. – 2001. – 479 с.

170. Цивільне право України: Підручник / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. – К.: Істина, 2003. – 761 с.

171. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Х.: Консум, 2006. – 359 с.

172. Примак В. Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: [монографія] / В. Д. Примак. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 299 с.

173. Грабар Н. М. Особливості деліктоздатності юридичної особи / Н. М. Грабар / Науково-практична Інтернет коеференція від 10.10.12. Секція № 3 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=350%3A091012-03&catid=49%3A3-1012&Itemid=61&lang=ru – Заголовок з екрану.

174. Руденко А. В. Субсидіарна відповідальність держави / А. В. Руденко // Актуальні проблеми приватного права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 92-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова, 28 лют. 2014 р. – Харків, 2014. – С. 332–335 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/6407> – Заголовок з екрану.

175. Вінник О.М. Господарське право: Курс лекцій. / О. М. Вінник. – К.: Атіка, 2004. – 624 с.

176. Примак В. Непідприємницькі юридичні особи (окремí особливості правового статусу) / В. Примак // Юридичний Вісник України. — 22-28 січня 2005. — № 3. — С. 15.

177. Карномазов А. И. Право учреждения на самостоятельное распоряжение

имуществом / А. И. Карномазов // Юрист. — 2002. — № 7. — С. 26-31.

178. Єдиний державний реєстр судових рішень / Офіційний сайт Фонду ЄДРСР / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/> – Заголовок з екрану.

179. Ухвала Подільського районного суду міста Києва по справі № 758/10797/15-ц від 29.09.15 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52535577> – Заголовок з екрану.

180. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області 15 по справі № 127/22576/15-а від 20.10.15 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52536572> – Заголовок з екрану.

181. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 року № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0008760-13> – Заголовок з екрану.

182. Інформаційний лист Вищого адміністративного суду України від 25.07.2014 року № 992/11/14-14 / Офіційний веб-сайт сайту Вищого адміністративного суду України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vasu.gov.ua/sudovapraktika/inf_list/25_07_2014N992_11_14_14/ – Заголовок з екрану.

183. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> - Заголовок з екрану.

184. Ухвала Київського окружного адміністративного суду по справі № 810/10/16 від 05.01.16 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54831951> – Заголовок з екрану.

185. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 18.09.15 року по справі № 761/26747/15-а від 18.09.15 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52101032> – Заголовок з екрану.

186. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва 15 по справі № 826/19228/15 від 30.12.15 року [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/54794927> – Заголовок з екрану.

187. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> – Заголовок з екрану.

188. Рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська у справі № 403/11076/1254 від 19.12.2013 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37047720> – Заголовок з екрану.

189. Жуковська Т. Боротьба за вклади: про судову стратегію з Фондом гарантування вкладів фізичних осіб / Тетяна Жуковська // Юридична газета // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/bankivske-ta-finansove-pravo/borotba-za-vkladi-pro-sudovu-strategiyu-z-fondom-garantuvannya-vkladiv-fizichnih-osib.html> – Заголовок з екрану.

190. Жуковська Т. Гарантії для обізнаних / Тетяна Жуковська // Закон і бізнес // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/114308-scho_treba_znati_abi_otrimati_vidshkoduвання_za_vtracheniy_.html – Заголовок з екрану.

191. Олійник О. С. Історико-правові та гносеологічні передумови до формування поняття договір у праві та законодавстві / О. С. Олійник / Договір як універсальна форма правового регулювання : монографія / за заг.ред. проф. В. А. Васильєвої. – Івано-Франківськ, 2016. – 399 с.

192. Васильєва В. А. Корпоративні правочини: поняття та особливості [Текст] / В. А. Васильєва // Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин: матеріали Міжн. наук.-практ. конф., присвяченої 10-ій річниці створення Лабораторії з вивчення проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України (23-24 вересня 2011). – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2012. – С. 25-28.

193. Бородовський С. О. Укладення, зміна і розірвання договору в цивільному праві України [Текст]: монографія / Станіслав Олександрович Бородовський. – Івано-Франківськ, Нова зоря. – 2008. – 141 с.

194. Луць В. В. Договір як регулятор цивільних відносин [Текст] / В. В. Луць // Право України. – 2012. – № 9. – С. 19-25.

195. Вітка Ю. В. Недержавні пенсійні фонди: особливості цивільно-правового статусу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / Ю. В. Вітка – Львів, 2008. – 19 с.

196. Зозуляк О. І. Договірне регулювання відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб // О. І. Зозуляк // Договірне регулювання суспільних відносин: Тези доповідей всеукраїнської наук. – практ. конф., м. Запоріжжя, 19-20 квітня 2013р. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – С. 31-33.

197. Положення про порядок визначення банків-агентів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, затверджене Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб 12.07. 2012 № 6 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1494-12> – Заголовок з екрану.

198. Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладами, затверджене Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб 09.08.2012 № 14 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1548-12/> – Заголовок з екрану.

199. Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку, затверджене Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб 05.07.2012 № 2 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1581-12/page> – Заголовок з екрану.

200. Федеральный Закон от 23.12.2003 N 177-ФЗ «О страховании вкладов физических лиц в банках Российской Федерации» // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.consultant.ru/popular/strahov/> – Заголовок з екрану.

201. Положення про спосіб, розмір та умови надання Фондом гарантування вкладів фізичних осіб фінансової підтримки приймаючому банку, затверджене Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб 12.07.2012 № 8 (у редакції рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб 31.01.2013 № 9) // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0306-13> – Заголовок з екрану.

202. Світлана Румянцева Гарантування вкладів фізичних осіб / С. Румянцева // «Цінні папери України». - 18 жовтня 2012. - № 39 (736) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=736&pub=5897 – Заголовок з екрану.

203. Петров Є. В. Феноменологія адміністративно-господарського права України / Є. В. Петров / монографія. – Х.: Диска плюс, 2012. – 392 с.

204. Задихайло О. А. Щодо визначення адміністративного договору в адміністративному праві / О. А. Задихайло // : Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО». - Випуск 19, 2012. – С. 101-105.

205. Шишка Р. Б. Сутність юридичної особи публічного права / Р. Б. Шишка // Непідприємницькі організації у механізмі реалізації права громадян на об'єднання (асоціації): Збірник наукових праць (за результатами роботи «круглого столу») / За заг. ред. М. К. Галянтича. – К.: НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. – С. 25-29.

206. Богомолів А. А. Правовое регулирование страхования вкладов в банках Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юридических наук: 12.00.03 / Богомолів Андрей Алексеевич. - М. – 2009. – 228 с.

207. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва рішенням у справі № 22-ц/796/6441/2014 від 27.03.2014 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39160568> – Заголовок з екрану.

208. Сурженко О. А. К вопросу о предмете договора в гражданском праве / О. А. Сурженко // Проблеми законності. Вип. 53. - Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2002. – С. 132-136.

209. Стрижак І. В. Проблема визначення поняття «предмет договору» / І. В. Стрижак // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoznaves.com.ua/period/article/8372/%D0%86> – Заголовок з екрану.

210. Зазуляк І. І. Істотні умови договору: теоретичний аспект [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Зазуляк Іван Іванович. - НДІ приватного права і підприємництва. – 20 с.

211. Євстігнєєв Андрій Істотні умови договору за цивільним та господарським кодексами: порівняльний аспект / А. Євстагнєєв // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2075> – Заголовок з екрану.

212. Правила зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці, затверджені Постановою Правління Національного банку України 14.07.2006р. № 267 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0935-06> – Заголовок з екрану.

213. Войцеховська Х. В. Участь Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у договірних відносинах / Х. В. Войцеховська // Корпоративні правочини [текст] : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27-28 вересня 2013 року. - Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. – С. 203-209.

214. Мічурін Є. О. Адміністративний та цивільний договір : проблема термінологічного розмежування / Є. О. Мічурін // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук. – практ. конф., присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна (30 травня 2015 р.). – Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2015. – С. 42-47.

215. Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку, затверджене Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних

осіб 05.07.2012 № 2 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1581-12/page> – Заголовок з екрану.

216. Пушай В. І. Проблемні аспекти здійснення заміни осіб у зобов'язаннях / В. І. Пушай // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 502–506 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_84.pdf – Заголовок з екрану.

217. Постанова Верховного Суду України від 19.08.2014 р. № 3-56гс14506 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zib.com.ua/ua/102083> – Заголовок з екрану.

218. Пушай В. І. Переведення боргу : проблеми теорії та судової практики / В. І. Пушай // Теорія і практика правознавства. - 2013. - Вип. 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_16 – Заголовок з екрану.

219. Банасевич І. І. Правові основи укладення договорів на торгах, аукціонах, конкурсах / І. І. Банасевич // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. - 2010. - Вип. 23. - С. 102-109 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2010_23_16 – Заголовок з екрану.

220. В Україні вперше продали неплатоспроможний банк новому інвестору // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/v-ukrayini-vpershe-prodali-neplatospromozhniy-bank-novomu-investoru-179153_.html – Заголовок з екрану.

221. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст.112.

222. Фомінов Р. М. Функції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб: теоретико-правові аспекти / Р. М. Фомінов // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2013. – № 2(9). – С. 53-57.

223. Зеліско А. В. Загальні засади інвестування та провадження підприємницької діяльності / А. В. Зеліско // Корпоративне право Австрії та України : монографія [Васильєва В.А., Ковалишин О. Р., Вікторія Робертсон та ін.]; за ред. проф. В. А. Васильєвої. – Івано-Франківськ, 2015. – 250 с.

224. Кафарський В. В. Інвестиційні договори в Україні: поняття, види зміст, правове регулювання / Віталій Володимирович Кафарський : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / В.В. Кафарський; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2006. — 20 с.

ДОДАТОК

Проект

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін та доповнень до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

I. Внести до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 50, ст.564) такі зміни:

1) назву Закону викласти в такій редакції: «Про систему гарантування вкладів»;

2) у тексті Закону слово «учасник» замінити на «суб'єкт, що сплачує збір» у відповідних відмінках;

3) пункт 3 частини 1 статті 2 Закону викласти в такій редакції:

«вклад - кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, банківські метали, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або шляхом видачі іменного депозитного сертифіката, включаючи нараховані відсотки на такі кошти»;

4) пункт 4 частини 1 статті 2 Закону викласти в такій редакції:

«вкладник - фізична особа (у тому числі фізична особа-підприємець) та юридична особа, яка уклала або на користь якої укладено договір банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або яка є власником іменного депозитного сертифіката»;

5) частину 1 статті 3 викласти в такій редакції:

«Фонд - є юридичною особою публічного права, що створюється в організаційно-правовій формі установи, має специфічну мету створення – діє з

метою гарантування вкладів та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених цим Законом»;

6) частину 2 статті 3 Закону змінити та викласти абзац перший у такій редакції:

«Фонд є юридичною особою публічного права, має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його оперативному управлінні»;

7) частину 3-1 статті 3 Закону запропонувати викласти в такій редакції:

«Фонд є економічно самостійним, здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого кошторису та за рахунок інших джерел, визначених законом.

Фонд не відповідає за зобов'язаннями органів державної влади, а органи державної влади не відповідають за зобов'язаннями Фонду, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання.

Фонд не відповідає за зобов'язаннями банків-учасників, а банки-учасники Фонду не відповідають за зобов'язаннями Фонду, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання.

У випадках недостатності коштів у Фонду для задоволення вимог кредиторів - закріплення за державою субсидіарної відповідальності в особі Кабінету Міністрів України за зобов'язаннями Фонду»;

8) частину 7 статті 3 Закону - виключити;

9) частину 9 статті 3 Закону - виключити;

10) частину 4 статті 4 Закону доповнити нормою такого змісту:

«Органи державної влади та Національний банк України не мають права втручатися в діяльність Фонду щодо реалізації законодавчо закріплених за ним функцій і повноважень. Взаємодія Фонду з Національним банком України та органами державної влади здійснюється в межах, визначених цим Законом, іншими актами законодавства»;

11) у частині першій статті 52 Закону «Черговість та порядок задоволення вимог до банку, оплата витрат та здійснення платежів»:

пункт 2 частини першої статті 52 замінити та викласти в такій редакції:

«вимоги вкладників - фізичних осіб (у тому числі фізичних осіб - підприємців), які не є пов'язаними особами банку, у частині, що перевищує суму, виплачену Фондом»;

пункт 4 частини першої статті 52 замінити та викласти в такій редакції:

«грошові вимоги щодо заробітної плати, що виникли із зобов'язань банку перед працівниками до прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку»;

12) пункт 10 частини 4 статті 26 Закону- виключити;

13) розділ X «Прикінцеві та перехідні положення» - виключити, натомість замінити Закон Розділом X «Порядок припинення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» та викласти його зміст у такій редакції:

«Стаття 59. Припинення діяльності Фонду.

1. Фонд припиняється в результаті ліквідації.
2. Фонд є таким, що припинився, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про його припинення.

Стаття 60. Ліквідація Фонду.

1. Фонд ліквідується:
 - 1) за рішенням уповноваженого органу, в тому числі у зв'язку з досягненням мети, для якого його створено, а також в інших випадках, передбачених Законом;
 - 2) за рішенням суду про ліквідацію Фонду через допущені при його діяльності порушення, які не можна усунути, за позовом відповідного органу державної влади;
 - 3) за рішенням суду про ліквідацію Фонду в інших випадках, встановлених законом, - за позовом відповідного органу державної влади;
 - 4) за рішенням суду у разі здійснення Фондом діяльності поза межами встановлених Законом функцій, а також у разі неможливості реалізації поставлених перед Фондом завдань та в інших випадках передбачених Законом.

2. Якщо вартість майна Фонду є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, Фонд ліквідується в порядку, встановленому законом про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом.

3. Для здійснення ліквідації Фонду утворюється ліквідаційна комісія, до якої переходять повноваження з розпорядження майном Фонду відповідно до чинного законодавства України.

Стаття 61. Черговість та порядок задоволення вимог до Фонду.

1. Кошти, одержані в результаті ліквідації та продажу майна Фонду, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів у такій черговості

1) зобов'язання, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян;

2) грошові вимоги щодо заробітної плати, що виникли із зобов'язань перед працівниками до прийняття рішення про ліквідацію;

3) вимоги вкладників - фізичної особи (у тому числі фізичної особи - підприємця), яка уклала або на користь якої укладено договір банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або яка є власником іменного депозитного сертифіката, а також вимоги вкладників – юридичних осіб;

4) вимоги Національного банку України;

5) вимоги банків-агентів - банків, через який Фонд здійснює виплату гарантованої суми відшкодування за вкладами;

6) вимоги, що стосуються повернення коштів до державного бюджету;

7) інші вимоги.

2. Вимоги однієї черги задовольняються пропорційно до суми вимог, що належать кожному кредитору цієї черги. У розрахунок беруться лише визнані вимоги.

3. Черговість задоволення вимог кредиторів неплатоспроможної юридичної особи визначається Законом «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»;

14) чинний розділ X «Прикінцеві та перехідні положення» змінити на Розділ XI «Прикінцеві та перехідні положення» та викласти у чинній редакції;

II. Прикінцеві та перехідні положення.

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Закони України та інші нормативно-правові акти до узгодження із цим Законом застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону.
3. Кабінету Міністрів України у двомісячний строк після набрання чинності цим Законом:
 - 1) подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів України у відповідність із цим Законом;
 - 2) привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
 - 3) забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

Голова Верховної Ради України
